

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARI VE
ULUSLARARASI POLİTİKALAR
Yüksek Lisans Tezi**

**Fatma Örgel
1550Y8110**

İstanbul, 2018

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARI VE
ULUSLARARASI POLİTİKALAR**
Yüksek Lisans Tezi

**Fatma Örgel
1550Y8110**

Danışman: Prof. Dr. Oya Dağlar MACAR

İstanbul, 2018

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Fatma Örgel'in "İnsani Yardım Çalışmaları ve Uluslararası Politikalar" başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 30.01.2018...tarih ve 2018-466.....sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

UNVANI, ADI SOYADI

İMZA

TEZ DANIŞMANI : Prof. Dr. Oya Macar Dağlar

JÜRİ ÜYESİ : İlke Civelekoglu

JÜRİ ÜYESİ : E. Örgel
E. Örgel

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanın jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

TEŞEKKÜR

Tez Hazırlama sürecinde bana yönlendirmeleri, yazdıklarımı sabırla okuyarak düzeltme ve önerileriyle büyük katkı sağlayan değerli danışman hocam Prof. Dr. Oya Dağlar Macar'a teşekkürü bir borç bilirim. İlmî araştırmalar için en önemli temel ve başlangıç olan merak ve sorgulama duygusunu bana kazandıran, bu yolda her zaman yanımda olan sevgili annem Havva, babam Mustafa Örgel'e ve kardeşlerim Saniye ile Süleyman Fethi'ye şükranlarım daimdir. Yüksek lisans dersleriyle sosyal bilimlerde akademik ve eleştirel yaklaşımı öğreten, tez hazırlama sürecinde moral desteğini benden esirgemeyen hocam Halil İbrahim Yenigün'e şükranlarımı sürgün uzaklara gönderirim. Tezin önemli bir parçasını oluşturan saha çalışmaları için görüşme yaptığım insani yardımın sahadaki iki fedakâr çalışanı olan Taner Altun ve İsmail Songür'e minnettarlığımı belirtmek isterim. Tez savunma jürimde bulunan ve yaptıkları eleştiri ve önerileriyle tezi geliştirmeme sağladıkları katkı için Doç. Dr. İlke Civelekoglu ve Doç. Dr. Efkan Canşen'e teşekkür ederim. Tez hazırlama sürecinde yaşadığım heyecanı, stresi benimle paylaşarak destek olmaya çalışan gönüllü çalışanı olduğum AID (Uluslararası Doktorlar Birliği) İstanbul ekibinden sevgili Betül, Betül, Fatıma, Muhammed, İbrahim ve Ebru'ya dostlukları için teşekkür ederim. Ve bu tezin konusunun kötü bir hatıra olarak kalacağı, insanî yardıma muhtaç hiç bir insanın olmadığı barış ve esenlik dolu güzel bir dünya ve gelecek için...

ÖZ

Konu/problem. İnsani yardım ve politika.

İnsani yardım için yapılan harcamalar, son 20 yılda hızla artarak 1992’de 2 milyar dolardan 2016’de 27,5 milyar dolara çıktı. Bu artış, devam eden savaş ve çatışma ortamlarında acil ve kurtarma yardımlarına olan ihtiyacın da arttığına göstergesi olmuştur. Aynı zamanda, insani yardım konusundaki bütçe, fon toplama, devlet ve sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası kuruluşlardaki bu muazzam artış başka bir soruyu da gündeme getirmektedir; insani yardımın afet ve ilk yardım konseptinden çıkıp uzun vadeli yatırımları da içine alması, ulus devletlerle ve uluslararası politika ile bu kadar iç içe geçmesi yarardan çok zarar mı getirmiştir? Yardımların etkinliğinin kaybına neden olmuş mudur?

Bu tez konusunun seçilmesinde Türkiye’nin son yıllarda, birçok Batı ülkesi gibi, Taylan’dan Haiti’ye kadar insani yardım konusunda öne çıkan ülkelerden biri haline gelmesi ve buna paralel olarak insani yardım konusunun hem politik hem de sosyal alanda ülke gündemine oturmuş olması etkili olmuştur. Son 2016 yılı rakamlarında, Türkiye küresel ölçekte 6 milyar dolar ile insani yardım konusunda dünyada ikinci ülke olarak görülmüştür. Yardımların siyasi, ekonomik, moral getirileri yanında handikapları ve sonuçları da oldukça önemlidir ve çalışılması gereken ciddi konulardan biri haline gelmiştir.

Tezin amacı insani yardım konusunu dünya ölçeğinde ele alarak, tarihsel sürecini, felsefi ve siyasi gelişimini eleştirel bir metotla analiz ederek, ortaya çıkardığı sorunları ele almak ve sahadaki alternatif yaklaşımlar ile karşılaştırmalar yapmaya çalışmaktır.

Anahtar kavramlar: İnsani yardım, uluslararası siyaset, insancılık felsefesi

ABSTRACT

Context. Humanitarian Aid and Politics

Humanitarian aid has incredibly increased from \$ 2 billions in 1992 to \$ 27,3 billions in 2016 as an expenditure (Global-humanitarian-assistance, 2017). This rise is showing of growing needs of emergency and recovery aid in areas where war or fighting is ongoing on. At the same time, huge growth of financial, funding, governmental and nongovernmental, national, international organisation numbers in humanitarian aid context made it another question whether growing of aid conception and fields resulted in more harm than benefit? Has it caused the lost of efficacy of humanitarian aid?

The subject of the thesis was chosen as a result of growing importance of humanitarian aid in the socio-political area of Turkey that stand out with fastly increased humanitarian aid from Thailand to Haiti (it became a second country globally in 2016 with 6 billion US\$ (Global-humanitarian-assistance, 2017). Therefore, debates related humanitarian aid and aid operations besides benefits and gains coming from its politico-economic power have become problems to be studied for Turkey too.

Objectives: To evaluate the subject of humanitarian aid in historical course, philosophical, political development and to question its problems and complications and to confront with current approaches and practices on the scale of the world.

Keywords: Humanitarian aid, international politics&history, humanitarian philosophy

İÇİNDEKİLER

Öz-----	iii
Abstract-----	iv
Tablolar Listesi-----	vii
Kısaltmalar-----	viii
I.GİRİŞ-----	1
II. METODOLOJİ-----	3
A. Çalışma Alanı Seçimi-----	3
B. Röportaj ve Görüşme Süreci-----	5
III. İNSANİ YARDIMIN GELİŞİMİ-----	8
A. İnsani Yardımın Tarihi-----	8
B. İnsani Yardımın Felsefi Gelişimi-----	10
1. Realist Teori-----	13
2.Liberal Teori-----	13
3. Eleştirel ve İnşacı Okul-----	14
C. İnsani Yardımın Politik Gelişimi-----	14
1. Soğuk Savaş Öncesi-----	14
2. Soğuk Savaş Dönemi-----	16
3. Soğuk Savaş Sonrası-----	17
D. İnsani Yardımın Hukuki Gelişimi-----	20
1. Soğuk Savaş Öncesi-----	20
2. Soğuk Savaş Dönemi-----	20
3. Soğuk Savaş Sonrası-----	21
4. 11 Eylül Sonrası-----	24
5. Afrika Birliği Antlaşması ve Koruma Sorumluluğu-----	26
IV. TÜRKİYE’DE İNSANİ YARDIM VE DIŞ YARDIMLAR-----	30
A. Türkiye’de İnsani Dış Yardım Dönemleri-----	30
1. 1923-1992 Arası Dönem-----	30
2. 1992 ve Sonrası Dönem-----	31
B. Devlet Dış Yardımları ve Tika-----	31
C. Dış Yardımlarda Sivil Yardım Kuruluşları-----	32
D. İnsani Diplomasi ve Toplumsal Kimlik-----	34
V. İNSANİ YARDIM GÜNCEL SORUNLARI ÇÖZÜM ARAYIŞLARI-----	37
A. Güvenlik Sorunları-----	37
B. Misyon Karmaşası-----	38
C. Politik Sorunlar-----	38
D. STK’lar ile Olan İnsani Yardımlar-----	39

E. İç Çatışma Ve İç Savaş Durumları	39
F. İnsani Yardım Büyüdükçe Artan Bürokrasi ve Hantallaşması	40
G. Yardımların Doğru Yönlendirilmesi	42
H. İnsani Yardım Çalışmalarının Etkinliği sorunları	45
1. İnsani Yardımın Etkinliği Değerlendirilme Süreçleri	45
2. İnsani Diplomasi	47
3. Etkin Takip Kriterlerinin Varlığı	47
VI. İNSANİ YARDIM POLİTİKALARI VE AFRİKA ÖRNEĞİ	49
A. İnsani Yardım Politikasında Farklı Yaklaşımlar	51
1. İnsani Yardım Politikaları ve Ülkelerin Bağımsızlığı	51
2. Çin ve Türkiye Örneği	53
3. Çin'in Yardım Politikası	54
B. Afrika Kıtasında İnsani Yardımın Etkinliği	56
C. İnsani Yardım Çalışmalarında İdari Sorunlar	62
Ülkenin idari ve yönetsel sorunları; yolsuzluk ve rüşvet	62
D. Afrika Kıtası Örneğinde İnsani Yardımın Bağımlılık Yapıcı Etkisi	67
1. Yardım Politikalarının Etkisi, Mülteci Kamplarındaki Artış, Yerel Ekonomi, Tarım ve Pazarı Etkilemesi	69
2. Yardıma Bağımlılığı Arttıran Sosyopsikolojik Etkenler	72
3. Alternatif Yaklaşımlar	74
VII. SONUÇ	77
Kaynakça	80

Tablolar Listesi

Tablo 1. Ülkesel Olarak Mülteci Kaynağı Oranları.....	23
Tablo 2. Suriyeli Mültecileri Barındıran Ükelere Dağılımı.....	24
Tablo 3. İnsani Yardım Donörleri.....	27
Tablo 4. Küresel İnsani Yardım ve Resmi Kalkınma Yardım (RKY=ODA) oranları. ..	28

KISALTMALAR

- BM** : Birleşmiş Milletler
- ICRC** : Uluslararası Kıvıllaç Komitesi
- UNCHR** : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması
- AGİT** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- UNICEF** : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu
- ÇHC** : Çin Halk Cumhuriyeti
- RKY (ODA)** : Resmi Kalkınma Yardımları
- IHH** : İnsani Yardım Vakfı
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- TİKA** : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

I.GİRİŞ

Son 20-30 yılda insani yardım için yapılan harcamaların artması, devlet ve sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası kuruluşlardaki devasa artış, buna mukabil insani yardıma muhtaç insan ve bölge sayısında azalma değil, artışın olması insani yardım konusunu da tartışmaya, eleştiriye açık hale getirmiştir. İnsani yardım, temel amacı ve alanı dışına çıktı ve küresel güçler arasındaki politik yarışta yumuşak güç olarak mı duruyor? Bu şekilde dış politikanın bir aracı olarak kullanımı da modern ulus devletlerin otonomisi ve bağımsızlıkları gibi postkolonial yaklaşımların ortaya koyduğu birçok sorunu da beraberinde taşımaktadır.

İnsani yardımda çalışan sayısı ve çalışma alanı arttıkça, yardım ekiplerine olan saldırılar da oldukça artmıştır. Yardım çalışmaları ve yardım elemanları değişik nedenlerle sık sık güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır: Hava saldırıları, tuzaklar nedeniyle, yardım çalışmalarının sıcak ortamlarda yürütülmesinin yanı sıra, ekipler çoğu kez rüşvet, fidye ve takas olarak ekonomik hedef haline gelmekte, gizli politik ya da dini ajandaya sahip olma ithamıyla hedef olmaktadır. Bu sonuncusu, bilhassa 11 Eylül sonrası Amerika'nın teröre karşı yürüttüğü savaşın ardından daha da artmıştır. Bu tür saldırılar, özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan'da yürüttüğü savaşlarda, askeri ordunun bir parçası olarak insani yardım çalışması yapmış olmasından dolayı insani yardımın tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerini sorgulatmıştır.

Bütün bu sorular, yardım yapılan çatışma alanlarında taraf olan ülkelerin bu insani yardımın en büyük ekonomik fon kaynağı olduğu da göz önüne alındığında daha da önemli hale gelmektedir.

İnsani yardımın çalışma alanının genişlemesi ile birlikte sahadaki varlığı da artmıştır. Sahada karşılaşılan problemler şunlardır: insani yardımların artan bürokrasi ile

hantallaşması, etkinliğinin hedefe ulaşım oranlarının azalması, istenmeyen farklı yan sonuçların oluşması. Sonuçlar üzerinden bakıldığında da bu kadar artan sosyopolitik güç ve bütçeye rağmen dünyada insani yardıma muhtaç insan sayısının azalmak bir yana giderek ters orantılı bir şekilde artmış olması ayrıca sorgulanması gereken konulardan birisidir. Bu sonuca götüren insani yardım yaklaşım ve yöntemlerinin yanlışlarının, eksiklerinin bulunup vazgeçilmesi ve bunlara karşılık yeni hipotez ve öneriler ortaya konması yüksek önem arz etmektedir.

II. METODOLOJİ

Aktif insani yardım çalışanı olarak iştirak edilen faaliyetlerden biri Türkiye merkezli bir insani yardım kuruluşu olan İnsani Yardım Vakfı'nın (IHH) Etiyopya'da yürüttüğü insani yardım çalışmalarını takip, denetleme programıdır. Bu program çerçevesinde orada aktif olarak sahada yapılan çalışmalara tanıklık edip, gözleme ve sahada uygulamacı olan yerel partner kuruluş olan Charity Development Association (CDA)'in ayrıntılı kayıt ve raporlarını inceleme imkanımız oldu. Ayrıca, orada bulunan süre zarfında, merkezden kırsala doğru oldukça geniş bir bölge üzerinde yapılan seyahatler sırasında ülkenin ve insanların genel durumu ve şartlarını da gözleme imkânı oluştu. Ülkenin genel coğrafya şartlarının iyi olmasına, suyun ve verimli arazilerin varlığına rağmen insanların ileri derecede yoksulluk içinde ve yardıma muhtaç halde olmaları, dilenciliğin çok yaygın bir şekilde gözlemlenmiş olması, önce Etiyopya özelinde sonrasında Afrika kıtasında, yapılan insani yardımların amaç ve sonuçlarını karşılaştırmaya, bu sonuca götüren insani yardım yaklaşım ve metotlarını sorgulamayı getirdi. Bilindiği üzere, Afrika Kıtası en çok insani yardım alan kıtadır. Buna rağmen insanların yoksulluğunda bir düzelmeye değil daha da kötüleşme izlenimi vermektedir. Bu durum aktif bir saha çalışanı olarak beni böyle bir konuyu akademik düzeyde araştırmaya itti.

Çalışma metodolojisi olarak insani yardım çalışmalarının sonuçları ve komplikasyonları, eleştirel okulun yaklaşımıyla ele alındı. İnsani yardım olgusunun tarihsel gelişimi, iç ve dış politika ile entegre olması ve bu durumdan kaynaklanan sorunlarını, bugün insani yardım alanının sahadaki sonuçlarıyla birlikte eleştirel bir gözle sorgulanmaya, tartışılmaya çalışıldı.

A. ÇALIŞMA ALANI SEÇİMİ

İnsani yardımın giderek genişlemesine paralel olarak son yıllarda bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda artış gözlemlenmektedir. Örneğin bir sosyal bilimci olan M. Barnett, İnsancılık'ın Tarihi adlı kitabında insani, insancılık ve insani yardım alanında kronolojik

bir tarih taraması yaparak, konuyu politik ve sosyolojik olarak ele almıştır. Kendisini yapısalcı –konstruktivist olarak tanımlayan Barnett, bu çalışmasında insancılık, insani yardım, etik, politik ve paternalizm (veren elin güçlü üstünlüğü ve dikte ediciliği olarak) konularını işlemiştir. Bir ekonomist olan Cristopher Coyne, *Doing Bad by Doing Good* kitabı ile insani yardım sektörünün ekonomik olarak eleştirisini yapmıştır. Mark Duffield, ‘Liberal müdahalecilik’ döneminin ciddi bir eleştirmeni olarak insani yardım- insani müdahale konusunu eleştirel olarak yorumlamıştır. Özelde Afrika tarihi üzerinde çalışan bir tarihçi olan Michelle Moyd, çatışmalar ve insani yardım konularında, “African history; histories of conflict, militarization, and humanitarianism” ve *Histories of Humanitarianism* adı altında çalışmalar yürütmüştür. Linda Polman ise *Kriz Kervanı*’nda insani yardım alanında sahada yaşananları ince eleştirel yolla göstermeye, örneklendirmeye çalışmıştır.

Tezin yazım aşamasında literatürden elde edilen bilgiler, insani yardım amaçlı Afrika ziyareti ve 5 yıllık kısa saha tecrübesi ile karşılaştırıldı. Ayrıca, insani yardım alanında hem uzun süre hem de daha geniş coğrafya alanında çalışmış saha aktivistleri ile görüşülmesi gerektiği düşünüldü. Bu yolla, teorik olarak literatürden elde edilen bilgiler karşılaştırılacak ve yine onların tecrübeleri ile insani yardım alanındaki güncel sorunlara kendi pratiklerinde bulmuş oldukları çözümler ve önerileri de yazılı, akademik alanda bir kayda geçirilmiş olacaktır. Bu amaçla Türkiye'nin insani yardım alanında devlet dışı alanda en köklü ve en aktif sivil toplum kuruluşlarından biri olan IHH ve bu kuruluş bünyesinde sahada aktif olarak uzun süreli çalışmış olan insani yardım aktivistlerinin ve bölge sorumlularının bunun için en iyi seçenek olabileceğine karar verildi.

Hem siyasi hem de ekonomik bütçe olarak oldukça büyük ve geniş bir alanı kapsadığı için insani yardımın bütün sorunlarını bu büyük alan içinde çalışabilmenin oldukça zorlayıcı ve hatta bir yüksek lisans tezi konusu için çok fazla olacağı öngörülerek insani yardımın bölgesel olarak Afrika Kıtası, alan olarak da özellikle açlık, kıtlık, gıda yetmezliği konuları çalışma alanı olarak kabul edildi. Bu kararda Afrika kıtasının dünyadaki en fazla gıda yardımı alan kıta olması ve son 20-30 yılda sık sık ağır açlık-kıtlık krizleri nedeniyle ciddi oranlarda insani can kayıplarına, buna çok daha yüksek oranda hayvan kayıpları da eklenerek ağır insani krizlere neden olması etken oldu.

B. RÖPORTAJ VE GÖRÜŞME SÜRECİ

İnsani yardımın coğrafi alanı ve yardımın çeşidi belirlendikten sonra İnsani Yardım Vakfı'ndan (IHH) özellikle Afrika'da çalışmış ve son yaşanan açlık, kuraklık krizlerine sahada tanıklık etmiş, bölge ve proje sorumlulukları yürütmüş kişiler araştırıldı. Kendilerine görüşme talebi iletildi ve ilk görüşme Temmuz 2017'de gerçekleştirildi. Bu görüşme, yapılandırılmamış bir görüşme olduğu ve ucu açık soru tekniği kullanıldığı için genel olarak onların bilgi tecrübe ve genel kanaat, izlenim ve önerilerini dinlemek şeklinde oldu. Bu tür bir görüşme, insani yardım saha çalışmalarına ve belirgin sorunlarına dair belirli bir ön bilgi ve izlenim verdi idiyse de yeterince verim alınmadığı düşünüldüğü için daha sonra bir görüşme daha talep edildi. Bu görüşme öncesi, literatür taraması ve okumalardan elde edilen bilgiler ışığında, insani yardım alanında, Afrika özelinde yarı yapılandırılmış bir görüşme olarak tasarlandı ve ucu açık sorular yanında karşılaştırma soruları, genişletme-netleştirme soruları, kapalı uçlu sorular ile hazırlandı. Karşılaştırma ve genişletme-netleştirme soruları literatür taramasında gözlemlenen insani yardım sahasındaki belli sorunlara 'kendi saha çalışmaları sırasında karşılaşıp karşılaşmadıkları, karşılaştılar ise başa çıkmak, sorunu aşmak için kendileri ne tür yöntemler, teknikler kullanarak bu sorunları aştılar ve bu yöntemlerin sonucu etkili oldu mu nelerle karşılaştılar' şeklinde idi.

Açık uçlu sorular;

- Kendi saha çalışmalarınızda ne gibi sorunlar ile karşılaşıyorsunuz?
- Bu problemleri nasıl aşıyor, ne tür çözümler üretiyorsunuz?
- Sahada etkin ve verimliliği arttırdığını düşündüğünüz çalışma yöntemleri, teknikleri var mı?
- Varsa bu teknikler nelerdir ve söz konusu teknikler ne gibi faydalar sağlıyor?

Diğer karşılaştırma ve genişletme-netleştirme soruları;

- Dış gıda yardımlarının BM, Dünya Gıda Fonu (WFP) gibi kuruluşların gıda yardımları pratikte, sahada nasıl olmaktadır?
- Bu gıda yardımları gerçek ihtiyaç sahibine, hedeflenen kitlelere ulaşıyor mu?

- Yapılan yardımların özellikle de gıda yardımlarının kırsal alana ulaşmadan merkezde birikme ve parayla satılması gibi durumlar var mı?
- Dışarıdan gelen gıda yardımlarının zamanlaması nasıl? Örneğin, kıtlık, ihtiyaç zamanında yetişiyor mu?
- Sizler yardıma ihtiyaç olan durumları nasıl belirliyorsunuz ? Yani, ne zaman kıtlık olabileceği, ne zaman biteceği ve ne kadar süreceği, hangi bölgelerde kıtlık yaşanacağı, ne kadar yardıma ihtiyaç olabileceği sorularına nasıl cevap buluyorsunuz?
- Dış gıda yardımları ülke içi gıda fiyatlarını nasıl etkiliyor? Düşürüyor mu? Üreticilerin alım kapasitesini nasıl etkiliyor?
- Hayvancılıkla uğraşanların durumu, yiyecek yardım ihtiyacı nasıl?
- Yaptığınız gıda yardımlarını nereden temin ediyorsunuz?
- Sürekli olan gıda yardımları, halkı bu tür yardımlara bağımlı hale getiriyor mu? Mesela, Etiyopya dünyada en çok gıda yardımı alan ülkesi, bunun nedeni nedir?
- Aynı gıda yardımları, nakit yardımı dışında aktif üretken, alternatif yardımlar sizce neler olabilir? Zirai ve hayvancılık olarak, sizin pratik hayattan gözlemleriniz nelerdir, örnekler verebilir misiniz?
- İnsani yardım alanında sahada, pratikte gördüğünüz, karşılaştığınız yolsuzluklar oldu mu? Bununla nasıl mücadele ettiniz?

Bu sorular etrafında gelişen cevap ve açıklamalara göre yeni sorular gerektiğe eklendi. Yukarıda belirtilen soruların cevabı konu içinde bağlamı olan yerlere eklendi. İki kişi ile görüşme yapıldığı için cevaplar isimler ile belirtildi.

En son olarak da, onların bu saha çalışmaları tecrübeleriyle, önceden bahsedilen soru ve sorunlardan bağımsız olarak -tabii burada soru ve sorunların önceden görüşme sürecinde konuşulmuş olmasının psikolojik ve bilinçaltı etkisi maalesef yalıtılmadı- eklemek istedikleri var mı sorusu soruldu.

Önceki soru ve sorunların konuşulmasının ilk görüşmede olmaması, önceden yapılandırılmamış, ucu açık sorularla bir görüşme olması burada iyi bir avantaj oldu, o görüşme bilgileri de bu metot için önceden elde edilmiş oldu.

Görüşme öncesi okunan teorik, literatür bilgilerinin çoğunluğunun Batı ülkeleri kaynaklı olması; bu çalışmada Türkiye merkezli bir STK'nın seçilmesi nedeniyle öncelikle insani yardımın modern dünya tarihindeki en eski ve en geniş, etkili merkezi kabul edilen Batı ülkeleri ve Batı merkezli insani yardım teşkilatlarının tecrübesinin yine Batı kaynaklı akademik çalışmalar yoluyla, aracılığıyla, 'İnsani yardım' alanına son 20-30 yılda girmiş ve hızla çok yukarılara çıkmış Türkiye'den bu alandaki en aktif STK'sının tecrübelerinin karşılaştırılması olarak çok önemli bir görüşme, yüzleşme oldu. Buna insani yardım olgusuna iki farklı, rakip olarak görülen Doğu- Batı Medeniyeti, Medeniyetler Çatışması gibi siyaset ve felsefe tartışma konusunun pratikteki bir yansıması, sahadaki karşılaşması olarak da bakılabilir. Ancak burada, Türkiye'nin pratikte, sahada çok hızlı ve geniş yükselişine rağmen bu konuda Batı akademik dünyasının üretilmiş bilgisine kıyasla çok az akademik bilimsel çalışma olması bu karşılaşmanın teorik literatür ayağını maalesef zayıflatmaktadır. Bu açıdan da insani yardım alanının bu yüksek lisans çalışması gibi akademik çalışmalarla mevcut ve oldukça fazla pratik ve saha tecrübelerinin bilgi olarak işlenmesinin önemini göstermektedir.

Yapılan görüşme sonunda, alternatif yöntemler olarak bize sunulan IHH çalışmalarının yazılı kaynakları olarak son 3 yılın faaliyet raporları ve üzerinde spesifik olarak konuşulan Afrika'da kuraklık ve Somali Tarım Okulu, Ziraat Fakültesi üzerine olan kaynak kitapçıkları alındı.

Yapılan röportaj tezin ikinci parçası olan insani yardım alanındaki sorunlar ve çözüm önerileri alternatifler başlıklarına, konu ve soruna uygun elde edilmiş mevcut literatür bilgisiyle yan yana gelecek ve bir karşılaştırma imkanı sağlayacak şekilde parçalar halinde tez içinde yerleştirildi. Bu da karşılaştırmalı değerlendirme için bir kolaylık sağladı. Bu teorik literatür altyapısı ile sonradan karşılaştırmalı pratik saha sorunlarının, çözümlerinin karşılaştırılması da sonuç bölümü olarak ortaya çıktı.

III. İNSANİ YARDIMIN GELİŞİMİ

A. İNSANİ YARDIMIN TARİHİ

Bütün insanlık tarihi boyunca bazen doğal afetler bazen de çatışmalar, savaşlar nedeniyle insanların bir kısmı yardıma muhtaç konumuna düşmüştür. Bu muhtaç insan grubuna da diğer insanlardan destek olanlar, yardım edenler çıkmıştır. Bunların başında örnek insanlar olarak kabul edilen Peygamberler gelir. Kutsal kitaplarda anlatılanlardan, Hz. İsa'nın ölmek üzere veya ölen bir kişiye yeniden canlandırma müdahalesi, Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi, genç yaşta aktif olarak katıldığı Hılf'ul Fudl yardım organizasyonu bireysel ve organize yardımlara örnek gösterilebilir.

Avrupa'da, 1576'daki veba salgınında Milano Başpiskoposu Saint Charles Borromeo bulaş riskini göze alarak hastalara yardım için büyük uğraşlar vermiştir. Rahibe Marthe 1813-1815 yıllarındaki savaşta Fransız ordusu yanında karşıt ordunun yaralılarına da tedavi ederek insancıl yardım çalışmalarına örnek olmuştur (Dunant, 1959).

Modern dünya tarihinde, terminolojik olarak insanilik (humanitarianism) 17. yy başlarında 'insanların ve insanlığın acılarını dindirme, azaltma amaçlı çalışma' olarak kullanılmaya başlandı. Din ve aydınlanmacı felsefenin etkisinde bu amacın, ırk, din ve diğer farklılıkların üzerinde kozmopolit olarak işlemesi varsayıldı (Coyne, 2013, s. 30).

1581-1864 yılları arasında savaşta yaralılara yönelik muamelelerin iyileştirilmesi yönünde 291 uluslararası anlaşma imzalanmıştır (Morgenthau H. J., 1970, s. 310). 1792 yılında Fransız Meclisi, savaşlarda alınan esirlerin de Fransız vatandaşlarına eşdeğer muamele görmesini taahhüt eden bir düzenlemeyi kabul eder (Alsan, 1950, s. 38-39).

Avrupa'da yaşanan savaşlar ve insanî acılar nedeniyle, Henry Dunant'ın savaşta yaptığı yardım çalışmalarından esinlenilerek Dunant, Dr. Louis Appia, Dr. Theodore Maunoir, General Guillaume-Henri Dufour ve hukukçu Gustave Moynier'in oluşturduğu bir komite tarafından 1863'te Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) kurulmuştur.

Teorik hukuk olarak da; 1864'te de ilk Cenevre Sözleşmesi savaş hukuku ve suçları üzerine insani bir standart olarak oluşturulmuştur (Coyne, 2013, s. 32).

Modern tarihte bilinen ilk organize insani yardım çalışması 1870'li yıllarda Çin'de yaşanan bir kuraklık sonucu gelişen 10-13 milyon insanın ölümüne neden olan kıtlık için yapılmıştır. Avrupalı misyoner grupların başını çektiği yardım girişimleri ve Çinli tüccarlar, soylular sınıfının da desteğiyle bir Shandong Açlıkla Mücadele Komitesi oluşturulmuş ve uluslararası bir yardım kampanyası ile oldukça yüklü miktarda yardım yapılmıştır (Yost, 2016).

İki büyük dünya savaşı öncesinde modern insani yardım sistemi oluşmaya başlamıştır. 'Save Children' İngiltere'de 1919'da kurularak ilk uluslararası sivil toplum kuruluşu STK olarak ortaya çıkmıştır (Save The Children, 2016).

1920'de, Rus Devrimi sonrası oluşan mülteci akımında mültecilere yardım etmek üzere Rus Mülteciler Yüksek Komiserliği oluşturulmuştur (Coyne, 2013, s. 33). 1948 İsrail Devleti'nin kuruluşu ve Filistin topraklarının işgali ile Nakba olarak bilinen büyük göç ile 700 bini aşkın Filistinli yakın komşu bölgelerde mülteci durumuna düştü. Mevcut var olan Rus Mülteciler Yüksek Komiserliği 1951 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine (UNCHR) dönüştü.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edildi. Aynı yıl, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kayda geçti. 1949'daki 4. Cenevre Sözleşmesi ile de savaş suçları, nükleer silah kullanımı konuları gündeme gelmiştir.

1945 Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşu ile insancıl (humanitarian) yaklaşımlar, insani yardım açlık, kıtlık gibi afetlere müdahaleden savaş suçları, suç önleme, koruma sorumluluğu gibi daha geniş bir perspektife evrilmiş oldu. Yine BM altında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) oluşumları, insani yardımın acil, ilk yardım ayağı dışında afet, çatışma sonrası iyileştirme, yeniden yapılandırma parçasını da gündeme getirdi. Ayrıca, ülkelerin gelişmişlik kıstasları içine anne-bebek ölümleri, temiz suya ulaşmaları gibi kriterlerin girmesi az gelişmiş ülkelerin kalkınması için yapılan yardımların, bir anlamda insani yardımın bir parçası olarak görülmesine de yol açmıştır.

Bu ekonomik ve teknik desteklerin, uluslararası kuruluşlar dışında devletler kaynaklı olması, dekolonizasyon sonrası o ülkelere ne derece müdahale olarak algılanacağı da bir tartışma konusu olmuştur.

Etiyopya’da yaşanan kıtlık ve açlık nedeniyle yarım milyona yakın insan hayatını kaybetti. Bu felakete yardım etmek amaçlı başlayan çalışmalar 1984 yılında İrlandalı şarkıcı, müzisyen Bob Geldolf öncülüğünde Band Aid grubunun kurulması ve 1985’te Live Aid konserleri ile sosyal ve sanatsal hayatın da bu insani yardım çalışmalarında yerini almaya başlaması olarak görülmüştür (Human Rights Watch, 1991).

B. İNSANİ YARDIMIN FELSEFİ GELİŞİMİ

‘İnsan’ kavramı bir ırka, milliyete, cinsiyete, kültüre ya da dine bağıntı kurmadan, birini diğerine öncelemeden, üstün görmeden herkesi kapsayan bir kavramdır. Uluslararası ilişkilerde insani yardım/ müdahale /güvenlik gibi kavramlara da bu özelliği taşınabilir ve korunabilirse gerçek anlamda amaçlanan gerçekleşmiş olacaktır (Özlük, 2016, s. 28).

İnsani kavramı; insan kelimesinden çok insani kavramının nasıl şekillendiğine göre etkisi ve sonuçları farklı bir terminolojik gelişimi olmuştur. Bu gelişime, insani güvenlik ve insani kalkınma indeksleri açısından bakılarak şu yorumlar yapılabilmektedir; İnsani güvenlik kavramı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1994 yılı İnsani Kalkınma Raporuna göre, iki bileşenden oluşur, ilki insanların açlık ve hastalıktan güvende olması, ikincisi insani temel ihtiyaçlarına ulaşabiliyor olmasıdır. Bu yaklaşımla, insani güvenlik kavramı hem insan hakları hem de insani kalkınma ile alakalıdır. İnsani kalkınma kavramı da, UNDP'nin 'İnsani Kalkınma İndeksi'ne göre üç hedefte değerlendirilmektedir; 1.uzun ve sağlıklı bir yaşam 2. bilgiye erişim 3. insana yakışır yaşam koşulları (Özlük, 2016, s. 7-11)

Genel tanım olarak da, insanîlik terimi yaygın kabul gören iki yorumun arasında gidip gelmektedir. Birinci yorumda ‘insanilik’, doğa veya insan kaynaklı felaketlerden mağdur olan insanlara yardım amaçlı girişimler olarak alınmaktadır. Diğer yorumda, her bir insanın genel güvenliğinden, temel insan haklarından genel refahını arttırmaya yönelik

her girişimi kapsamaktadır. Etki alanı çok farklı boyutlarda olan bu iki farklı yaklaşımın, yorumun çok farklı çıkarım ve sonuçları da olmaktadır (Özlük, 2016, s. 7-11).

İnsani yardım çalışmalarında referans olarak alınan ilke ve prensipleri Uluslararası Kızıllıhaç Komitesi belirlemiştir;

1.Humanity; insanilik

2.Impartiality; taraf tutmama; din, dil, ırk, mezhep ayırmadan insani acillere, afetlere müdahale eder.

3. Neutrality; tarafsızlık; çatışmalarda taraf tutmaz.

4. İndependence; bağımsızlık

5. Empowerment; güçlendirmek (Özlük, 2016, s. 13)

Bu ilkeler içinde en çok tartışılan tarafsızlık ilkesi olmuştur. Jenny Edkins'e göre, 'İnsanilik' yapısı gereği 'apolitik' olamaz ve yapılan her insani eylem veya müdahalenin siyasal bir sonucu muhakkak olmaktadır (Özlük, 2016, s. 13-14). Kurt Mills, insani eylemlerin askeri ve siyasal kazanç için manipüle edildiğini iddia etmekte ve bunu "Neo-humanitarianism" olarak adlandırmaktadır (Mills, 2002).

Michael Barnett, Fransız Devrimi ile II.Dünya Savaşı arası dönemde 19. yy hümanizminin, emperyalizm etkisinde olduğunu, kısa dönem acil yardım olarak yapılan ve siyasetten bağımsızlığı iddia edilen bu insancılığın –emperyalist hümanizm- aslında oldukça politik ve kendi görüşünü dayatmacı olarak nitelemektedir. II. Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş'ın bitişine kadar olan dönemi ise "Neo-humanitariyanizm", Soğuk Savaş sonrası dönemi ise "Liberal Humanitariyanizm" olarak tanımlamaktadır. 1990 sonrası insani yardım alanında başlayan büyümeyi, çığ gibi artan insani yardım kuruluşlarını bu Liberal Hümanitarist yaklaşıma bağlamaktadır (Borgwardt, 2012) .

Barnett, insani yardım organizasyonlarını da ikiye ayırır;

İlki, Dunanist organizasyonlar= Siyaset ve insanî eylem arasında ayırım yapan ilkelere tâbi olanlar, Kızılhaç'ın kurucularından Henry Dunant'tan dolayı böyle isimlendirilmişlerdir.

İkincisi, Wilsoncu olanlar; pragmatik, açıktan siyasi olanlar; demokrasi götürmek, ekonomik kalkınma devlet inşasına kadar eylemleri “insanîlik” adı altında yürütmektedirler (Barnett, 2005, s. 723-725).

Barnett, kendisini insancılığın bu iki okulu arasında bir yere konumlandırmış ve iki tarafın da hata ve eksiklerini tanımlamaya çalışmıştır. Tarafsızlık, bağımsızlık ilkeleri altında acil, afet ilk yardım insancılığı ile uzun vadeli yardım ihtiyacını azaltmayı da amaçlayan sosyal-ekonomik destekli yardım yaklaşımı okullar arasında bunu yapar. Tamamen “apolitik” iddialı olan insani yardımı Kızıl Haç üzerinden, politik-endeşli yaklaşımları da BM ve NATO üzerinden okumalar yaparak karşılaştırmış ve yorumlamıştır. Uluslararası politikayı tamamen görmezden gelerek hareket etmenin yardım örgütlerine hata yaptırdığını söylemiş, diğerk taraftan politik-tarafli davranmanın da hassas olan “insani alan”ı tehlikeye soktuğunu belirtmiştir (Borgwardt, 2012).

İnsani diplomasi kavramı, ilk 2007 yılında kullanılmıştır (Smith, 2007, s. 50). İnsani amaçları sağlamak için insani yardım ve girişimlerden, uluslararası arenada barışçıl yol ve yöntemlerle insani krizlere çözüm arayışlarını da kapsayan geleneksel devlet diplomasisi yanında sivil grup ve organizasyonların da etkin olabildiği bir alandır. Amaç olarak, devletleri insani krizlerde insanı önemseyerek ve insani ilkelere riayet ederek çözümler bulması konusunda ikna etmeyi hedeflemektedir (Özlük, 2016, s. 25-26). *'Zira insanilik hiçbir devletin sınırıyla ya da devletlerin "Ulvi ve Âli " dış politika çıkarlarıyla sınırlandırılmayacak kadar geniştir'* (Özlük, 2016, s. 26 p.2).

İnsani müdahale kavramı, insani koruma R2P raporunda 4 kriterle tanımlanır;

1. *İnsanlığa karşı suçlar*

2. *Etnik temizlik*

3. *Soykırım*

4. *Savaş suçları* (United Nations, 2009, s. 8)

Bu konudaki düşünce gelişimindeki tartışmalarda iki önemli soru üzerinden gidilmektedir;

1. Günümüze kadar süregelen devletler sistemi içinde eşitler arasındaki egemenlik anlayışına, başarısız olarak nitelenen ve büyük insani krizler durumunda, kitlesel ölümler, açlık gibi felaketlerin önlenmesi için müdahale edilebilir mi?

2. İnsan hakları devletlerin egemenliğine müdahalede bulunabilme adına etik bir zemin oluşturabilir mi? (Aytaç, 2014, s. 186 p.1).

Bu sorulara uluslararası ilişkiler teorilerinin farklı bakış açıları ve cevapları vardır.

1. Realist Teori

Realizme göre devletler rasyonel davranır, uluslararası anarşik ortamda devlet için devletin bekasını sağlamak esas sorumluluktur. Bireyler için bağlayıcı olan etik kurallar devlet için bağlayıcı ya da ana belirleyici değildir. Yani bireyle devletin ahlak anlayışı farklıdır.

Yine her devlet kendi vatandaşından sorumludur, diğer devletlerde olan insan hakları ihlalleri devletlerin birinci dereceden sorumluluğu değildir, insan hakları sözleşmelerine taraf olmak bile kesin bir sorumluluk yüklemes (Aytaç, 2014, s. 188). Ayrıca, liberal yaklaşımın insani müdahale olgusuna da şüpheyle yaklaşmakta, yani dünyanın bir bölgesindeki insan hakları ihlaline hiç müdahale edilmez sessiz kalınırken başka bir bölgeye, ülkeye insani müdahalenin meşruluğuna, tarafsızlığına Realist teori şüphe ile bakmaktadır. Realistler, liberallerin insani amaçlı askeri müdahalelere yüklediği anlamın daha tehlikeli olduğunu, liberalizmin ikiyüzlülüğü olduğunu iddia etmektedirler (Aytaç, 2014, s. 191).

2. Liberal Teori

Liberal etki, devletlerin egemenlik sınırlarının insan/birey hakları lehine daraltılması yönündedir. Liberal okul, bireylerin yaşam ve self egemenlik haklarının devletlerinkinden daha öncelikli olması gerektiğini söylemektedir. Bu yaklaşımla “korumacılık ilkesi”, uluslararası toplumun insani nedenlerle bir devletin egemenlik haklarının aşılabileceğini bildirmektedir. Ör. Libya müdahalesi (Aytaç, 2014, s. 185-207)

3. Eleştirel ve İnşaaacı Okul

İngiliz okulunun Pluralist/realist ve Solidarist yaklaşımları arasında dış müdahalenin meşruluğu üzerine olan tartışmalarına ve yaklaşımlarına karşılık olarak eleştirel ve inşaacı okulun verdiği yanıt şu sorular olmaktadır;

- *Olağanüstü insani durumun nasıl anlaşılacağı?*
- *Bu durumda yapılacak askeri müdahalenin meşruluğuna nasıl karar verileceği?*
- *Müdahalenin nasıl neye göre yapılacağı?* (Aytaç, 2014, s. 193-195)

Yine eleştirel okulun bir itirazı da, devletler üstü etik bir yapı olmadığı sürece bu dışarıdan olacak olan insani amaçlı müdahaleleri de doğrudan güç ilişkileri veya stratejik öncelikler belirleyecektir (Aytaç, 2014, s. 195-196).

İnsani müdahaleye bu eleştirel yaklaşımlar 11 Eylül sonrası 2000’li yıllarda daha da yoğunlaşmıştır. Bu durumda, her alanda artan küreselleşme ile uluslararası sivil toplum ve yardım örgütlerinin sayı ve etkinliğinin artması ve gelişmiş güçlü ülkelerin başlattığı terörle mücadelenin tarafsızlığına olan şüphe önemli rol oynamaktadır.

Bu tez çalışmasında birçok yönüyle giderek genişleyen ve büyüyen insani yardım alanının yararları kadar getirdiği komplikasyonları ve istenmeyen sonuçları eleştirel okulun yaklaşımıyla sorgulanmaya, nedenleri irdelenmeye çalışıldı.

C. İNSANİ YARDIMIN POLİTİK GELİŞİMİ

1. Soğuk Savaş Öncesi

Aydınlanma süreci ve sanayi devrimi dünyadaki bütün uluslar, bölgeler için aynı hız ve oranda gerçekleşmemiştir. Avrupa’da başlayan süreç Amerika’nın keşfiyle arazi ve hammadde olarak zengin bir Yeni Kıta’ya taşınınca dünyada yeni büyük, süper bir gücün doğmasıyla sonuçlandı. Avrupa ve Amerika’da yaşanan bu hızlı gelişim ve büyümeye diğer bölgeler, uluslar yetişemediler. Ayrıca dünyanın geri kalan bu bölgelerinin Avrupa ve Amerika’da gerçekleşen hızlı sanayi gelişimi için hammadde ve işgücü kaynağı olarak

kolonize edilmesi bu bölgelerin daha da gerilemesi ve kendi kendine yeterliliğini de kaybetmesine neden olmuştur (Aytaç, 2014, s. 115-118).

Hızla gelişmekte olan Avrupa uluslarının aralarındaki rekabet, çıkar çatışmalarını, hammadde ve işgücü kaynağı olarak gördükleri bu diğer dünyaya taşımalarının sonucu bu coğrafyalarda sıcak çatışmalar ve iç savaşlar olarak ortaya çıkmıştır.

Formal sömürge sisteminin sona ermesi-Dekolonizasyon- ile birlikte bu sömürge coğrafyalarında çok sayıda suni sınırları olan ulus devletler ortaya çıktı. Bunların birçoğu da özellikle geçmişinde büyük bir devlet tecrübesi olmayan ve bu nedenle çok zayıf siyasi ve ekonomik yapılanmaya sahip olan devletçiklerdir. Bu duruma yönelik, 1920'lerde Gayri Safi Milli Hâsıla, Kişi Başı Düşen Milli Gelir gibi ölçütlerle ulus devletlerin gelişim ve ekonomik kalkınmaları takip edilmeye başlandı. Toplanan bu bilgi ve istatistikler, gözlemlenen gerilikler ve zayıflıklar nedeniyle bu ulus devletlerin, bölgelerin çok gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler veya 2.- 3.Dünya ülkeleri olarak kategorize edilip sınıflanmalarına neden olmuştur. Takip edilen veri ve istatistiklere anne-bebek ölümleri, ortalama yaşam ömrü ve diğer sağlık ve sosyal parametrelerin de eklenmesi, sadece ekonomik kalkınma ve gelişmişlik olarak değil aynı zamanda sağlık, sosyal şartlar açısından da zor durumda olan insanların yaşadığı ulus devlet tabloları, yardım edilmesi gereken bir üçüncü dünya olgusu ortaya çıkarmıştır (Coyne, 2013, s. 34-36).

1929-1939 yılları arasında etkili olan modern dünya ekonomisindeki Büyük Buhran, ABD'nin ekonomik politikalarında değişikliğe gidilmesine yol açmıştır. Başkan Roosevelt, eyaletlerin birbirinden bağımsız olarak yürüttüğü mali idarenin merkezi federal hükümete geçmesine karar verdi. Ülke idaresi ekonomik idare olarak da merkezi yönetime doğru kaymış oldu. 'Büyük Buhran'a karşı başka bir önlem de serbest kapitalizmin tekrar gözden geçirilmesine ve ülkedeki sosyal yardım ve kalkınma projelerinin merkezi devlet tarafından planlanıp uygulanmasına, bu alanların devlet destekli yürütülmesine karar verilmiştir. Birleşik Devletler olarak ülke içinde başlayan bu idari politika değişikliği, ABD'nin uluslararası politikasını da etkiledi. İki büyük Dünya Savaşından etkilenmiş müttefik olarak görülen veya olması istenen ülkelere yapılacak yardım ve kalkınma desteklerinin de devlet planlı ve destekli olarak

yürütülmesi uygulamaları başladı. Bu politika değişikliğinin ilk örneği olarak da Başkan Truman yardımları görülmektedir (Coyne, 2013, s. 35).

2. Soğuk Savaş Dönemi

II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş dönemi, Batı Bloğu ülkeler için Rusya merkezli Varşova Paktına, Komünizme karşı ABD liderliğindeki liberalizmin mücadelesi oldu. Bu mücadelenin küresel olarak yürütülmesinde özellikle 'Çevreleme Politikası- Yeşil Kuşak' çerçevesindeki ülkelerinin ekonomik olarak güçlendirilmesi Batı Bloku ülkelerinin temel politikalarından biri olmuştur.

'Yeşil Kuşak' Projesi; Ortadoğu'daki Müslüman ülkelerdeki Arap-milliyetçi akımların Sovyetler'e yaklaşması, SSCB'nin de bu bölgedeki anti-emperyalist, Batı karşıtı milliyetçi grupları rakibi ABD'ye karşı bir etkinlik alanı olarak kullanmasına karşılık, ABD'nin de bölge ülkelerindeki İslamcı gruplarla anti-komünist ideoloji üzerinden ittifak kurma politikası üzerine şekillenmiştir. Brzezinsky ve Kissinger tarafından geliştirilen bu projenin en belirgin etkisi, 1979'daki Sovyet Rusya'nın Afganistan işgaline karşı ABD'nin buradaki cihatçı grupları işgale karşı her alanda desteklemesi olmuştur (Kılıç, 2015, s. 50-55). Afganistan dışında Yeşil Kuşak kapsamında destek alan ülkeler Pakistan, Azerbaycan, Mısır, Fas, Cezayir, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Türkiye sayılmaktadır (Erhan, 2003, s. 1-3).

Truman doktrini, Marshall yardımları bu çerçevede düşünülebilir. Yeşil kuşak ülkelerindeki fakirlik ve geri kalmışlık ile savaş, aynı zamanda insani yardımın acil ve afetle mücadele dışında, ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişim ve insanların temel hayat şartlarının iyileştirilmesi ile örtüşünce, insani yardım da bu Çevreleme politikası -Yeşil kuşak' projesinin bir ayağı olmaktan kurtulamamıştır (Coyne, 2013, s. 36).

İnsani yardımın amaç ve sınırlarının genişlemesi, Büyük Buhran sonrası merkezi devletçi yaklaşımların güç kazanması ve Soğuk Savaş döneminin anti-Komünizm politikaları insani yardım perspektifi açısından şöyle sonuçlanmıştır. İnsani yardım alanının uzun vadeli sosyal ve ekonomik gelişim ve yatırımları kapsamaması ve bunları yaparken hem ekonomik olarak devlet desteğine ve işbirliğine duyulan ihtiyaç hem de geri kalmış ülkelerdeki insanların sosyal ve ekonomik iyilik durumlarının politik, siyasi olarak liberal

özgürlükçü yaklaşımlarla bağlantılı kabul edilmesini getirmiştir. Bütün bunlar birleştiğinde insani yardımında dünya sisteminde belli bir siyasi, ekonomik bir planın içerisine girdiği ve buna bağlı planlar çerçevesinde ilerlediği gözlemlenmiştir.

Uluslararası ilişkilerde 3. Dünya kavramı, iki büyük savaştan sonra girilen Soğuk savaş döneminde iki büyük kutubun, Batı Bloğu- NATO ile Varşova Paktı-Komünist Bloğun dışında kalan ve post kolonyal dönemde yeni bağımsızlığını kazanmış bu ulus devletlerin bağımsız, tarafsız kalmaya çalışmaları ile ortaya çıkmış bir olgudur. Bağlantısızlar Hareketi olarak da resmi bir oluşuma dönüşmüştür.

"İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeci iktidarların altında olup, bağımsızlaşan tüm Ulus Devletleri içeren bir kavramdır Üçüncü Dünya. Bu nedenle 20.yy in en temel çelişkilerini içinde barındıran bir coğrafya olmuştur" (Aytaç, 2014, s. 120).

Bağlantısızlar hareketini aşan bu tanımla 3. Dünya ülkeleri iki rakip Bloğun hedefi olarak çatışma ve kriz bölgelerinin adresi olmuştur. Kendi içlerinde yaşadıkları eski sömürgelerinden tam bağımsızlık ve kendi demokratikleşme, insan hakları bağlamında siyasal, sosyal dönüşümleri, iki bloğun stratejik çıkar kavgaları arasında bu ülkeleri bir türlü aşamayan kriz, şiddet sarmalı içine itmiştir. 1980 sonrası neoliberal politikalar bu krizi artık iyice artmış, yaygınlaşmış iç savaşlar, çatışmalar olarak günümüze taşımıştır (Aytaç, 2014, s. 120-123) .

3. Soğuk Savaş Sonrası

Soğuk savaş sonrası, Doğu Bloğunun dağılmasıyla, bloktan ayrılan ex-Sovyet ülkeleri de içlerinde taşıdıkları politik ve ekonomik kırılmalıklar ile birlikte bu 3.Dünya nüfusu ve coğrafyasını oldukça arttırdılar.

1990'lar sonrası, Fukayama'nın dünyanın sonu ile kapitalist Batı medeniyetinin zaferini ilan etmesi ve gelişen küreselleşme ile birlikte, 3.Dünya tanımı ulus devletlerin sınırlarını aşan tanımlamalara ihtiyaç duymaya başladı. Bağımlılık ekolü, Wallerstein'in Sistemler teorisi bu tanımlama işini yaptılar; *"3. Dünya gelişmemiş ülke kategorisinden öte, kapitalizmin çevre uluslarıdır" (Aytaç, 2014, s. 129).* Yani, belli devletleri kapsamaktan ziyade, kapitalist gelişmiş ülkeler de dâhil devletlerin içerisinde de bulunan güçlü zengin merkezi sistemin içinde yer alan sınıfların dışında, çeperinde ve bu merkezi kapitalizme siyasi -

ekonomik olarak bağımlı olan çevre sınıf, tabakaları içine almaktadır. Sistemler teorisine göre çevre sistemler globalleşirken –alttan globalleşme-, merkezî sistem de ulusal sınırları aşıp tekrardan dünya tarihine dünya imparatorluklarını doğurmuştur. Özel dev şirketler, ileri endüstriyel üretim, küresel sosyal medya ağları bu imparatorlukların yapıtaşlarını oluşturmaktadır. Sivil ayağında uluslararası organizasyonlar, yapılar vardır ve birçok alanı kapsayan bu alanın en önemli bileşenlerinden birini de uluslararası insani yardım oluşturmaktadır.

Başarısız devletler (=failed states), 11 Eylül saldırıları sonrasında başlatılan terörle mücadele kapsamında kullanılmaya başlayan kavramlardan biri oldu. Hangi kıstaslarla bu tanımın hangi ülkelere uygulanacağı da tartışma konusu olagelmıştır. 2005 yılından itibaren Foreign Policy dergisi tarafından kullanılmaya başlanan failed state index (=FSI) ölçeği daha sonra The Fund for Peace tarafından “Kırılgan Devletler” Fragile State Index olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. 4 ana kategoride 12 değerlendirme kriteri vardır. Bunlara göre ülkelerin siyasi, sosyo-ekonomik stabiliteyi açısından kırılganlıkları ölçülmektedir (Fund for Peace, 2017).

Bu ölçekte şu kriterler yer almaktadır;

P. Siyasi: P1. Devletin meşruiyeti

P2. Kamu hizmetleri

P3. İnsan hakları ve hukukun üstünlüğü

E. Ekonomik E1. Ekonomik gerileme

E2. Dengesiz ekonomik büyüme

E3. İnsan ve beyin göçü

S. Sosyal S1. Demografik baskılar

S2. Mülteciler ve iç göçler

S3. Dışarıdan müdahaleler

C Uyum: C1. Güvenlik sistemi

C2. Taraftar seçkinler

Bu kriterlerin kendileri de tartışma konusu olmuştur. Foreign Policy ve The Fund for Peace kuruluşlarının ABD merkezli olması, bu kriterleri değerlendirme aşamasında ülkelerin ABD ile olan politik yakınlık veya karşıtlığı üzerinden politize olduğu eleştiri konularından birisidir. Ayrıca bu kriterlere sahip ülkelere farklı farklı politikaların uygulanması da yine gelişmiş ülkelerin, bu uygulama farklılığını kendi stratejik çıkar hesaplarına göre yaptığı sorusunu gündeme getirmiştir (Beehner & Young, 2012).

Bu tartışma konusu, ABD'nin dış politikasında önemli yer tutan yumuşak güç ve akıllı güç yaklaşımları ile birlikte değerlendirilince aslında bu politize olma eleştirilerinin de haksız olmadığı ortaya çıkmaktadır.

'Yumuşak güç' terimi Harvard Üniversitesi'nden Joseph Nye tarafından 1992 tarihli 'Bound to Lead' isimli kitabında kullanılmış ve uluslararası ilişkilerde iyi kabul görmüş ve yaygın bir kullanım kazanmıştır. Joseph Nye, 'güç' terimini istenilen sonuç için başkalarının davranışını etkilemek olarak tanımlarken, 'yumuşak güç' için de zorlama olmadan insanları kendi tarafımıza çekmek olarak tanımladı. Meşru olmak, yumuşak gücün temelidir. Bir terim olarak da, yumuşak güç, daha az şeffaf yollar kullanarak, güçlü politik ve non-politik organizasyonlar aracılığıyla sosyal ve toplumsal görüşleri etkilemek ve değiştirmektir. Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında ABD, uluslararası ilişkilerde ittifaklar, paktlar ve multilateral organizasyonları kullanarak multilateralizmi kullanmış, buna da 'norm-temelli uluslararasılık' denmiştir. NATO bu ittifaklara örnek gösterilebilir, BM, Dünya Bankası, IMF de bazı pakt ve uluslararası organizasyonlara örnek olmuştur. Joseph Nye 'akıllı güç' tanımını da ilk 2003'te kullanmış ve Strateji ve uluslararası çalışma merkezi için hazırladığı raporda şöyle tanımlamıştır: *Amerika'nın amaçlarına ulaşması için hem yumuşak hem de sert güç kullanımını entegre bir strateji ve kullanım aracı olarak geliştirmek* (Center For Strategic & International Studies, 2007).

D. İNSANİ YARDIMIN HUKUKİ GELİŞİMİ

1. Soğuk Savaş Öncesi

1648 Westpalia Antlaşması ile oluşan ulus devletlerin bağımsızlık, egemenliğine saygı ve müdahale etmeme prensipleri, 19. ve 20. yy'da pratik anlamda güçlü ülkeler lehine çığnenmiş olsa da hukuksal anlamda varlığını korumuştur. Yine kolonyalizm döneminde de sömürü altındaki ülkeler için bu ilkenin geçerliliği olmamıştır. Bu nedenlerle, bazı kuramcılara göre uluslararası hukukta yer alan bağımsız devletlerin egemenlik hakkı zaten kolonyal dönemde pratik anlamda ortadan kalkmıştır (Aytaç, 2014, s. 153).

2. Soğuk Savaş Dönemi

İki büyük dünya savaşı sonrası oluşan bu dönemde, Birleşmiş Milletlerin kuruluşu, 1970'teki Helsinki Zirvesi sonrası AGİT oluşumu ve Avrupa içinde barış arayışları sonucu Avrupa Ekonomik Topluluğu ile dünyada barış arayışları dönemi olmuştur. BM çatısı altında UNICEF, UNCHR gibi profesyonel örgütlerin de gelişmesi ile insani yaklaşımın kurumsallaşmaya başladı yıllar olmuştur.

UNCHR, özellikle Filistin'de yaşanan işgal sonrası oluşan büyük bir mülteci krizi sonrası ortaya çıkmış bir adımdır. Hindistan'ın Pakistan'a müdahalesi ve Bangladeş'in ayrılması ile de çok ciddi bir mülteci sayısı oluşmuştur.

Soğuk Savaş dönemi, askeri müdahaleler ile insani yardımın arasındaki sınırların daha net olduğu yıllardır. Iciss-International Commission on Intervention and State Sovereignty'de 1945 -1990 arası dönemde insani nedenlerin devletlere olan askeri müdahaleler için en az etkileyici neden olduğu saptanmıştır. Bu dönemdeki insani yaklaşımlardaki en önemli motivasyon kaynağı iki kutup arası, kapitalizm ile komünizm arası siyasi ideolojik rekabet olmuştur (Aytaç, 2014, s. 164-165).

***BM Antlaşması Madde 2-4;** Tüm Üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı gerek BM'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanmasına başvurmadan kaçınırlar (the United Nations, 2017).*

Bu yaklaşımlar, ulusal devletlerin bağımsızlık ve egemenlik haklarına hiçbir gerekçe ile -insan hakları nedenleri ile bile olsa- müdahale edilemez olarak görüldüğü, bu nedenle de Soğuk Savaş dönemi, insancılık olgusu ve uluslararası ilişkilerde devletlere olan yaptırım ve askeri müdahalelerin arasının net olduğu dönemdir. Ancak yine de, devletlerin egemenlik haklarına müdahale dışında, savaş sırasında, savaş alanlarında insan haklarını korumak, sivil, yaralı ve hastaların güvenlik ve iyilik hallerini korumak için “İnsancıl Hukuk veya Savaş Hukuku” da geliştirilmiştir.

İnsancıl Hukuk, Lahey ve Cenevre Sözleşmeleri ile oluşturulmuş, İnsan Hakları’ndan farklı olarak özellikle savaş ve çatışma durumlarındaki insan hakları olaylarına yönelik maddeler içermektedir. 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ve ilki 1863 tarihli olan dört tane Cenevre Sözleşmesi İnsancıl Hukuk’un temellerini oluşturmaktadır.

Lahey Hukuk’u “Savaş Hukuku” olarak da bilinir ve savaşan tarafları ve savaş ortamına dair insani hakları tanımlar ve bunlara sınırlar koyar.

Cenevre Sözleşmeleri 1864, 1906, 1929 ve 1949 yıllarında yapılan düzenlemelerle son hallerini almıştır;

- 1. Cenevre Sözleşmesi, Savaş sırasında yaralı ve hastaların durumuna yönelik iyileştirme kurallarını içerir.*
- 2. Cenevre Sözleşmesi, Denizdeki silahlı kuvvetlerin yaralı, kazazede ve hastalarına yönelik kuralları içerir.*
- 3. Cenevre Sözleşmesi, Savaş tutsaklarına yönelik muameleye yönelik kuralları içerir.*
- 4. Cenevre Sözleşmesi, 1949, Savaş zamanında sivillerin korunmasına ilişkin kuralları içerir (International Committee of Red Cross, 2017).*

3. Soğuk Savaş Sonrası

1990 sonrası dönemde başta 'haklı savaş' olgusu gelişti. Liberalizm ile gelişen devlet-dışı uluslararası aktörlerin de gelişimi bu olgunun gelişimini insani ve hukuki anlamda destekledi.

Devletlerin de yine çatışma ve iç savaş bölgelerine komşuluk nedeniyle, kendi sınır güvenliklerinin tehdit altına girmesi durumunda müdahale için izin veya yardım talep

etme hakları 1991 Güvenlik Konseyi 688 sayılı karar ile meşrulaştırılmıştır (United Nations Security Council, 1991).

Soğuk Savaş sonrası siyasi ve hukuki bu yaklaşımlarla, çok sayıda devletlerin egemenliğini ve içişlerindeki bağımsızlığını çiğneyecek uluslararası müdahale yaşanmıştır ve hala yaşanmaktadır.

Örnekler;

1991, Irak'ta güvenli bölgeler oluşturmak için müdahale; Körfez Krizi sonrası Saddam rejiminin ülkenin kuzeyindeki Kürt bölgede yaptığı insani kısımlar nedeniyle Türkiye'ye ciddi bir göç dalgası yaşanmış, Türkiye ve Fransa bu mülteci krizinden etkilendiklerinden dolayı BM Güvenlik Konseyi'ne müdahale çağrısı yapmışlar ve Güvenlik bölgeleri oluşturulmuştur (United Nations Security Council, 1991). Fransa'nın bu çağrısında Sınır Tanımayan Doktorlar'ın (MSF) kurucu üyelerinden olan Dr. Kouchner'in Fransa'da İnsani İlişkilerden sorumlu bakan olması etkili olmuştur. Bu olay da insani yardım ile insani müdahalenin kesiştiği noktalardan biri olmuştur (Aytaç, 2014, s. 179).

1992, Somali Müdahalesi, BM Anlaşması 39.maddeye dayandırılarak yapılmıştır.

1993, Bosna-Hersek Müdahalesi; Eski Yugoslavya'nın dağılması üzerine bölge milletlerinin bağımsızlaşma sürecinde yaşanan çatışma ve iç savaş durumu Boşnakların Sırp tarafından toplu katliam, etnik temizlik olaylarına dönüşünce, BM Anlaşmasının 7. Maddesi'ne dayanılarak 16 Nisan 1993 tarihinde çıkarılan 'Güvenli Bölge' kararıyla Srebrenica uçuşa yasak bölge ilan edildi. Sonrasında BM, Mayıs 1993 kararıyla da 5 bölgeyi daha güvenli bölge ilan etmiştir. NATO hava güçleri bu bölgeyi koruyacak, BM Koruma Gücü (UNPROFOR) de karada bu görevi yapacaktı. Ancak sahada bu gerçekleşmedi, başta Srebrenica olmak üzere bu bölgelerde toplu katliamlar yaşandı (Yapıcı, 2007, s. 5-6). UNPROFOR'un görevleri arasında güvenliği sağlamak kadar bölgedeki iç savaş mağduru halka insani yardım sağlamak da vardı (Yapıcı, 2007, s. 11).

1999, Kosova müdahalesi ise insani müdahalenin daha da genişletildiğinin ve bir askeri müdahale nedeni 'İnsani Savaş' olduğu bir aşamasıdır. Çin ve Rusya'nın veto edeceklerini açıkça belirtmelerinden dolayı Güvenlik Konseyi bypass edilerek Kosova Bağımsız Uluslararası Komisyonu (IICK) tarafından müdahale talebi direk NATO'dan istenmiştir.

Bu durum BM'in yetkilerini aşmaya istisnai bir örnek olarak görülmüş, etik kaygılardan dolayı da eleştiri ve tartışma konusu olmuştur (Roberts, 1999, s. 102-105).

Yukarıda belirgin, başlıca örnekleri anlatılan müdahalelerle birlikte Soğuk Savaş sonrası dönem insani müdahale anlamında hareketli ve yoğun geçmiştir. "1946-1986 Soğuk Savaş döneminde BM Güvenlik Konseyinde alınan karar sayısı 593 iken bunu yarısı bir zaman 1982-2010 arası 1373 karar alınmış" (Aytaç, 2014, s. 184).

Ancak; Suriye örneğinde yaşanan iç savaş nedeniyle dünyanın en çok mülteci kaynağı olmuştur. Tablo 1. Bu mülteci akımından en çok etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye'nin savaşın başından bu yana tekrarladığı güvenli bölge oluşturma talebi, meşru hakkı olduğu halde yerine getirilmemiştir. Tablo 2.

Soğuk Savaş sonrası dünyada en belirgin siyasi krizler ulus devletler içindeki iç çatışmalar ve iç savaşlar olmuştur. Buna bağlı olarak en önemli insani kriz de mülteci veya ülke içi yer değiştirme olarak zorla yerinden edilen insanların krizi olmaktadır. Son 20 yılda zorla yerinden edilen insan popülasyonu 1997'de 33,9 milyondan 2016 yılında tarihin en yüksek oranı olarak 65,6 milyona ulaştı. Tüm dünyada zorla yerinden edilen insan sayısı 65,6 milyon, vatansız insan sayısı 10 milyon, ülke içi yerinden olmuş sayısı 40,3 milyon, mülteci sayısı 22,5 milyon olmuştur. Dünyadaki bütün mültecilerin % 55'i, üç ülke Suriye, Afganistan ve Güney Sudan'dan gelmektedir (UNCHR, 2016). Tablo 1. Ülke içi göç yaşamış insanlar, Internally Displaced People (IDP) olarak tanımlanmaktadır. 6,8 milyon Suriyeli ülke içinde bir veya birden fazla kez yer değiştirmiş durumdadır (UNCHR, 2016).

Tablo 1. Ülkesel Olarak Mülteci Kaynağı Oranları.

	2014	2015	2016	2017
Suriye	2,3 M	3,6 M	4,4 M	5,5 M

Afganistan	1,3 M	1,7 M	1,3 M	2,5 M
Güney Sudan	0,53 M	0,71 M	0,83 M	2,4 M

Kaynak: M(milyon) UNHCR (UNCHR, 2016)

Tablo 2. Suriyeli Mültecileri Barındıran Ükelere Dağılımı.

	2013	2014	2015	2016
Türkiye	170,468	590,202	1,632,839	2,903,549
Lübnan	119,596	880,063	1,156,851	1,069,111
Ürdün	117,321	576,354	623,338	685,324
Irak	67,625	213,223	233,625	244,642

Kaynak: UNCHR (UNCHR, 2016)

4. 11 Eylül Sonrası

2001'de 11 Eylül saldırıları sonrasında başlayan terörle küresel mücadele politikasıyla insani müdahalenin alanı çok daha genişlemiştir. 1990 sonrası "insancılık " üzerinden yeni bir tartışma başladı; devletin egemenliği versus bireyin egemenliği ikileminde hangisi önce gelir? yani hangisini korumak için diğeri aşılabilir? sorusu tartışıldı. Bu tartışma 2009 yılında R2P doktrinin kabulü ile sonuçlandı.

R2P; Right to Protect= Koruma Sorumluluğu (United Nations, 2009).

Egemen bir devlet kendi idaresi altındaki insanların temel yaşam ve haklarını koruyamaz duruma geldi ise "failed states=başarısız devletler" veya o devlet yönetimi bireylerin temel hak ve hürriyetlerini kendi ihlal ediyorsa; bu şartlarda uluslararası toplumun bu

devletin egemenlik hakkını çiğneyerek insan haklarını korumak için müdahale etme sorumluluğu doğmaktadır (United Nations, 2009, s. 1).

R2P doktrini ile 2011 yılında Libya'ya kısa sürede müdahale edilmiş ve sivillerin korunması adına uçuşa yasak bölge (No-Fly Zones: safety zone) oluşturulmuştur. Ancak aynı doktrin örneğin insani bilançosu çok ağır bir şekilde giden Suriye iç savaşına müdahale etmemiş, belki de binlerce sivilin hayatını kurtarmasına veya mülteci konumuna düşmesine engel olabileceken "safety zone" bile sağlanmamıştır (Coyne, 2013, s. 41).

BM Anlaşmasına göre;

Madde 2/4, 1945: Devletlerin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına müdahalesizlik

42. Maddede yer alan 51.madde, barışı tesis etmede Güvenlik Konseyinin askeri tedbir alabileceğine dairdir.

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi 138 ve 139.maddeleri koruma sorumluluğu ve müdahale hakkı üzerinedir.

Bunlar üzerine bina edilen PRP Raporu 2009 yılında ortaya çıkmıştır. Bu raporda üç sütun vardır;

1. "Soykırımı, savaş suçlarına ve insanlığa karşı suçlara karşı devlete kendi halkını koruması ve güvenliği sağlaması sorumluluğu"

2. "Bir devlet bu sorumlulukları yerine getirmede aciz kalır ise uluslararası toplum bunu yerine getirmesinden yardımcı olmakla yükümlüdür."

3. "Bir devlet koruma sorumluluğunu yerine getirme konusunda açık bir şekilde başarısızlığa uğrarsa uluslararası toplum BM anlaşmasına uygun bir şekilde barışçıl, caydırıcı ve zorlayıcı tedbirleri zamanında ve kararlı bir biçimde almalıdır. " (United Nations, 2009, s. 8-9)

İnsani askeri müdahaleler bu üçüncü sütun üzerinden yürütülmektedir.

Müdahaleler için dört ana suç kategorisi belirlenmiştir;

1.Soykırım; soykırım tanımı 1948 Soykırım Sözleşmesinde yapılmıştır. Darfur ve Bosna'daki olaylar bu bağlamda değerlendirilmiştir.

2.Savaş Suçları; Roma Statüsünün 8.maddesinde tanımlanmıştır.

3.İnsanlığa karşı suçlar; Roma statüsü ve Londra anlaşması ile tanımlanmıştır.

4. Etnik temizlik (United Nations, 2009, s. 7-9)

PRP İle yapılan ilk müdahale Libya müdahalesidir. BMGK 1970 Sayılı kararıyla ağır insan hakları ihlalleri yaşandığı belirlenmiş, 1973 sayılı kararla da Rusya ve Çin'in desteklememesine rağmen NATO Libya'ya karşı askeri harekât başlatmıştır. Ancak bu müdahalenin Libya'da rejim değişikliği ile sonuçlanması, 1973 sayılı kararın sınırlarının aşıldığı yönünde ve PRP kaynaklı müdahalelerin hukukiliğini sorgulamayı getirmiştir (Özçelik, 2016, s. 208-209).

5. Afrika Birliği Antlaşması ve Koruma Sorumluluğu

Dünya üzerinde yaşanan insanî krizlerin ve bu nedenle ölümlerin büyük bölümünün Afrika kıtasında olması, Afrika ülkelerinde birçok soru işareti ve çözüm arayışlarına neden olmuştur.

Afrika Birliği ülkeleri, 1963 yılında yeni bağımsız olan ülkelerin bir araya gelerek kurdukları bir birliktir. Bu anlaşmayı 53 Afrika ülkesi imzalamıştır. Anlaşma'da Afrika ülkelerinin bağımsızlığına ve kolonyal ülkelerin müdahalelerine karşı birlik vurgusu özellikle yapılmıştır. 2000 yılında yapılan bir anlaşma ile Afrika Birliği ülkeleri, bu krizler ve çatışmalar nedeniyle Kıta ülkelerinin egemenliğine 'failed state' konumu ile müdahalelerin olmasına engel olmak veya kontrol altında tutmak için ama aynı zamanda ağır ihlallerde müdahale seçeneğini de eklemiştir. 2003 yılında 4j bandı, terörle mücadele kapsamında ve insan haklarının korunması amaçlı bağımsız ülkelere zor kullanımlı müdahalelerin kabulü eklenmiştir. Bunlarla aslında müdahaleye de çok açık bir anlaşma olmuştur. Burada yapılmak istenen Afrika kıtası ülkelerine olacak müdahalelerde söz sahibi olmak, kontrol altında tutma isteğidir (Özçelik, 2016, s. 210).

Afrika Birliğinin bu anlaşmasıyla, uluslararası ilişkilerde, insanî güvenliğin devletlerin mutlak egemenliğinin önüne geçirildiği veya 'karışmama (non-interference)' ilkesinden 'kayıtsız kalmama (non-indeference)' ilkesine geçiş olarak yorumlanmıştır (Özçelik, 2016, s. 210). Ancak Afrika Birliği'nin, anlaşmanın bu müdahaleci yönünü çok harekete

geçiremediği de pratikteki bir gerçektir.

E. İnsani Yardımın Ekonomik Gelişimi

İnsani yardım için yapılan harcamalar, son 20 yılda hızlar artarak 1992’de 2 milyar dolardan 2016’de 25 milyar dolara çıktı. 2015 yılı rakamları da 28 milyar dolar ile bu alandaki tarihi en yüksek seviye olmuştur.

2016 rakamlarında, son yıllarda 3. sırada giden Türkiye, 6,0 milyar dolar ile 2. sırada, Amerika ise 6,4 milyar dolarla birinci sırada yer aldı. Tablo 3.

İnsani yardım harcamalarında temel insani acil, afet durumu yardımlarının yanında özellikle devlet destekli olan ekonomik yardım ve yatırımlar da hesaba dâhil edilmektedir. ‘Official Development Assistance =ODA’ olarak adlandırılan bu Resmi kalkınma yardımları miktar olarak giderek artmaktadır ve toplam insani yardım harcamalarındaki oranı temel insani yardım oranlarından daha yüksek olarak seyretmektedir. 2006 yılında 99 milyon dolar olan temel insani yardım harici ODA yardımları 2016 yılında 124 milyon dolar olmuştur (Global Humanitaria Assistance, 2017, s. 36) . Tablo 4.

Ancak son 10 yılda 2006’da total insani yardımdaki oranı % 9 olan temel insani yardım 2016 yılında %13’e çıktı. Tablo 4. Bu artışta son on yılda artan Ortadoğu’daki krizler oldukça etkili oldu. Örneğin, 2015 rakamlarında Suriye iç savaşı ile oluşan insani krizde ülkeye yapılan yardımların % 85’ini temel insani yardımlar oluşturmuştur. Yine Irak, Sudan, Güney Sudan ve Yemen yardımlarının yarısını insani yardım bileşeni oluşturmaktadır (Global Humanitaria Assistance, 2017, s. 35).

Tablo 3. İnsani Yardım Donörleri.

ABD	İngiltere	AB	Almanya	İsveç	Türkiye	BAE
-----	-----------	----	---------	-------	---------	-----

2016	6,4	2,8	2	1,5	1,2	6,0	1,1
2015	4,7	1,8	1,9	1,2	0,785	1,6	0,375
2014	4,1	1,5	1,8	1,3	0,586		

Kaynak: Global Humanitarian Assistance (Assistance, 2016)

Tablo 4. Küresel İnsani Yardım ve Resmi Kalkınma Yardım (RKY=ODA) oranları.

	2006	2010	2012	2014	2016
İnsani yardım /ODA (%)	9	10	10	13	13
İnsani Yardım (Milyon \$)	9,8	12,1	11,2	16,1	18,8
ODA (Milyon \$)	99	109	104	108	124

Kaynak: Global Humanitarian Assistance ((Global Humanitaria Assistance, 2017)

Dünyada yardıma ihtiyacı olan ülkelere yapılan yardımların dağılımı konusunda da ciddi bir orantısızlık olduğu yapılan yardım harcamaları rakamsal olarak incelendiğinde fark edilmektedir. Burundi yardım ihtiyacının % 99'unu teşkil eden 62 milyon \$ yardımı almışken, ihtiyaç sahibi başka bir ülke olan Gambia, sadece ihtiyacının %4'üne tekabül eden 11 milyon \$ alabilmiştir (Global Humanitaria Assistance, 2017, s. 30). Oranlardaki bu eşitsizlik nadir olan bir durum olmayıp, bu da insani yardımın özellikle temel akut-acil insani yardım dışında kalan yatırım, kalkınma yardımlarının uluslararası siyasi, ekonomik çıkar ve krizlerden çok etkilenip, şekillendiğinin de bir göstergesi olarak önem arz etmektedir.

IV. TÜRKİYE’DE İNSANİ YARDIM VE DIŞ YARDIMLAR

Türkiye’de son 15- 20 yılda artan insani yardımın önemli bir bileşeni de ülke coğrafyası dışına yapılmakta olan dış yardımlardır. Bunun içine hem resmi devlet yardımları olarak hem de sivil toplum öncülüğünde yapılan akut, acil yardımlar ve bunun yanı sıra uzun vadeli kalkınma yardımları da girmektedir.

Engin Akçay Türkiye’deki Dış yardım tarihini 1923-1992, 1992-1999 ve 1999’dan sonrası diye 3 bölümde inceler (Akçay, 2012, s. 63). Bu çalışmada ise, 1992-Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın kuruluşu baz alınarak 1923-1992 arası ile 1992 ve sonrası dönem olarak sınıflandırılmıştır.

A. TÜRKİYE’DE İNSANİ DIŞ YARDIM DÖNEMLERİ

1. 1923-1992 Arası Dönem

Atatürk döneminde dış yardım anlamında aktif örnek girişimler olmuştur. Ancak onun ölümünden 1950’lere kadar olan dönem bu konuda oldukça durağan geçmiştir (Akçay, 2012, s. 63). Cumhuriyet’in bu ilk dönemlerinde daha çok Balkanlar, Orta Asya Afrika ve Afganistan gibi Osmanlı İmparatorluğu’ndan dolayı hala bağ hissedilen bölgelerdeki hariciye bürokratları veya diplomatları üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır, yani bu alanda bir kurumsallaşmaya gidilmemiştir. Kabil Büyükelçisi Memduh Şevket Bey’in Türkistanlı gençlerin Türkiye’ye getirilip eğitim görmesini sağlaması böyle bir örnektir. Yine Bükreş Büyükelçisi H.Suphi Bey’in 1931-1944 görev süresi boyunca Gagavuz Türkleri ile dayanışma ve iletişim içinde olması, yoğun oldukları bölgelerde Türkçe eğitim veren okullar açılmasını ve buralara Türkiye’den öğretmen gönderilmesini sağlaması da önemli bir çalışma olmuştur (Akçay, 2012, s. 65).

Türk Kızılay’ı da insani yardım konusunda çalışmalar yapmıştır. 1967 yılında Irak ve Suriye’de meydana gelen büyük bir sel felaketi sonrası bu ülkelere battaniye gibi ihtiyaç malzemeleri ve ilaç yardımında bulunmuştur. 1972 Afganistan’daki sel felaketi için de yine Kızılay malzeme yardımında bulunmuştur.

Dış insani yardımlarına dair ilk resmi düzenlemeler 1980 sonrası dönemde olmuştur. 1985 yılında resmi yazılarla, Sahraaltı Afrikası’na kuraklık felaketi nedeniyle yaşanan

kıtlık için yüksek miktarda gıda yardımı planlı bir şekilde yapılmıştır. 1987 yılında 12154 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bu tür insani dış yardımlar Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) resmi görev olarak verilmiştir. Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) kriterleri çerçevesinde, dış politika aracı olarak yapılacak ilk yardımlar ancak 1998 yıllarında başlamıştır (Akçay, 2012, s. 66).

2. 1992 ve Sonrası Dönem

1992'de Proaktif bir siyaset yürüten Turgut Özal, Soğuk Savaş sonrası SSCB'den dağılan ülkelere, Balkanlar ve Türkî Cumhuriyetlere açılım başlattı. Bu açılımlar ve buna bağlı yardım ve işbirliğinin yürütülmesi amacıyla Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansını (TİKA) kurmuştur.

B. DEVLET DIŞ YARDIMLARI VE TİKA

Özal'dan sonra 2002'e kadar olan dönemde çalışmaları biraz sekteye uğrasa da TİKA giderek daha geniş coğrafyalarda ve daha geniş kapsamlı çalışmaya devam etmiştir.

“2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısını 2011 yılında 25'e, 2012 yılında ise 33'e yükseltmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı bugün 56 ülkede 58 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyet göstermektedir.” (TİKA, 2018).

Dış yardımların Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) olanları TİKA tarafından yürütülmektedir. Birinci grup yardım olarak acil ve insani yardımlar da, resmi devlet eliyle Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı yollarıyla sürdürülmektedir.

Dış yardımların yarısı acil ve insani yardım kapsamındadır. Son yıllarda bu yardımların büyük kısmı da Suriyeli sığınmacılara yapılmıştır. Bu nedenle, 2015 yılında Dünya İnsanı Yardım Raporunda Türkiye ve Suriyeli sığınmacılara ayrı bir bölüm ayrılmıştır.

TİKA, asıl olarak bu uluslararası yardımların koordinasyon görevini yapmaktadır. Yani ülkedeki kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK'lar, özel sektör arasındaki işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktadır. Yapılan yardımların sürdürülebilir olması için eğitim ve eğitim şartlarını iyileştirmeye yönelik burslar, lojistik destek -kütüphane, laboratuvarlar vs - sağlanması da önemli olduğundan bu amaç için Yurtdışı Türkler ve

Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) oluşturulmuştur.

Türkiye'de TİKA'nın kuruluşu 1992 yılında olmuştur. Diğer ülkelerdeki aynı görevi yapan kurumların kuruluş yılları da şöyledir; İngiltere'de FCO 1868, Kanada CİDA 1949, Japonya OTCA/JİCA 1962, Almanya GTZ 1975. Bu tarihlere bakınca TİKA'nın kuruluşunun Türkiye'nin dış yardım olayında kurumlaşması açısından oldukça geç bir tarih olduğu göze çarpmaktadır. Ancak buna rağmen faaliyet alanı ve oranı olarak çok hızlı bir yükseliş trendi göstermiştir (Akçay, 2012, s. 135).

TİKA, kurumsal olarak Başbakan Yardımcılığı'na bağlı olsa da yaptığı faaliyetleri hem lojistik destek ve koordinasyon için hem de izin ve uygunluk alma açısından Dışişleri Bakanlığı ile yakın olarak çalışmaktadır. 2005/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile de; *"yardımların dış politikamızın ilke ve gerekleri doğrultusunda yönlendirilmesi, gerektiğinde uluslararası platformlarda ifade edilebilmesi ve ilgili hükümetlere iletilmesi amacıyla düzenli olarak Dışişleri Bakanlığı'na bildirilecektir "* bu ilişki vurgulanmaktadır (Resmi Gazete, 2005). Bu durum diğer ülkelerdeki eşdeğer kurumlar için de bu şekildedir yani ya direk Dışişleri Bakanlığı'na bağlı, ör. Danimarka DANIDA, Norveç NORAD gibi; veya ikinci derecede bağımlılık söz konusudur (Akçay, 2012, s. 136). Bu durum da göstermektedir ki; İnsani yardım kapsamında da olsa dış yardımlar o ülkenin dış politikası ile yakından ilişki içindedir. TİKA'nın hazırladığı 2013 yılı Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu'na göre

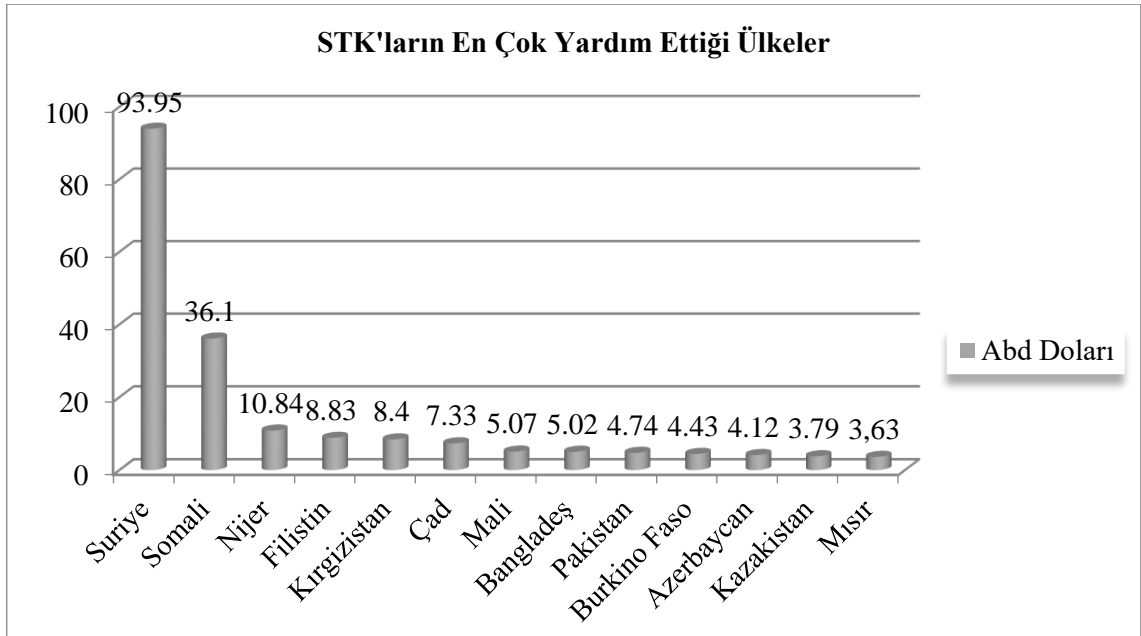
"Türkiye 2013 yılında Afganistan'dan Yemen'e, Haiti'den Filipinler'e kadar 120 ülkeye yardım elini uzatmıştır. Bu aşamada TİKA, dış politikamızın uygulayıcı yumuşak gücü olması bakımından önemli roller üstlenmeye devam etmiştir." (TİKA, s. 3)

C. DIŞ YARDIMLARDA SİVİL YARDIM KURULUŞLARI

TİKA tarafından yürütülen bu resmi devlet dış yardımları dışında, özel sektörün az gelişmiş ülkelere yaptığı insani yardım amaçlı yatırımları da yine Türkiye'nin dış yardımları içinde yer almaktadır.

Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla dış ülkelere acil, afet ve diğer insani yardımları

yoğun biçimde yürütülmektedir. STK'ların yardım miktarı 2016 yılında bir önceki yıla göre %38 oranında artarak 655,17 milyon dolara ulaşmıştır (TİKA, 2016, s. 100). Dış insani yardımlar konusunda aktif olan ve en çok dış yardım yapan STK'lar sırayla; Kızılay-STK koordinasyonu, Türkiye Diyanet vakfı, Türkiye Kızılay Derneği, IHH, Yeryüzü Doktorları, Yunus Emre Enstitüsü, Dosteli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olmuştur. Bu STK ve devlet destekli STK'lar (GONGO) 2013 yılı TİKA kalkınma raporuna göre 10 milyon doların üzerinde dış insani yardım yapan kuruluşlardır (TİKA, 2013, s. 78).

Şekil 1: Türkiye STK'larının En Çok Yardım Ettiği Ülkeler (2013; milyon ABD doları) (TİKA, s. 77)

Türkiye'de önce Bosna Savaşı daha sonra 17 Ağustos 1999 'da yaşanan büyük depremin ardından hem yurtiçi hem yurt dışı alana yönelik sivil toplum ve yardım alanındaki hareketlilik artmış ve bu da giderek artan sivil toplum ve yardım kuruluşları ile devam etmiştir. Hem sayısal olarak hem de nitelik ve kapsam olarak artan sivil toplum ve yardım kuruluşları önceleri sadece yurtiçinde faaliyet gösterebiliyordu. 2003 yılında yapılan yasal düzenlemelerle yurtdışına da yardım yapabilmelerinin önündeki ağır bürokratik engeller ortadan kaldırılınca devlet yardımları dışında STK'ların da yurtdışına yaptığı

yardımlar ciddi oranda arttı. 2005 yılında 56,7 milyon dolar olan STK'ların dış insani yardım miktarı 2013 yılında 280,23 milyon dolar seviyesinde, 2016 yılında ise 655,17 milyon dolar olmuştur (TİKA, 2013, s. 75) (TİKA, 2016, s. 100). STK'ların bu alandaki yardımların artmasında devlet ile olan işbirliği ve devletin bazı yardımları sivil toplum kuruluşları üzerinden veya bunu da genellikle TİKA aracılığıyla yapması etkili olmuştur. 2005 yılında 0,35 milyon dolar olan STK'lara devlet desteği 2010 yılında 39,68 milyon dolara ulaşmıştır. (Akçay, 2012, s. 84-86).

Avrupa Birliği'ne (AB) giriş çalışmaları ve buna yönelik artan sivil toplum hareketleri de Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının artışında ve bunların çalışmalarında yol gösterici olarak önemli bir etki alanı oluşturmuştur. AB projeleri ve bu projelerin özellikle sivil toplum, dernek, vakıf ve üniversite ortamlarında hızlı bir şekilde kabul görmesi ile bu yöndeki faaliyetler insani yardım çalışmalarının ve özellikle de yurtdışı faaliyetlerin artmasında önemli faktörlerden birisi olmuştur. Avrupa Birliği Bakanlığı altında bulunan Ulusal Ajans, Gençlik programları çerçevesinde Gönüllük Hareketi adı altında üniversite ve akredite olan STK'lar ile işbirliği yaparak gençlerin yurt içi ve yurtdışı gönüllü insani yardım ve eğitim faaliyetlerinde yer almalarında teşvik ve koordinasyon görevi yürütmektedir (Ulusal Ajans, 2018) .

D. İNSANİ DİPLOMASİ VE TOPLUMSAL KİMLİK

20.yy'ın baskın ulus devlet model ve normlarından sonra 21.yy bireysel yaklaşımları ve 1990'larda başlayan küreselleşmenin de hızlandırdığı bir dünya ortamında kimse kendi sınırları içinde kalamamaktadır. Bu küreselleşmeden dolayı dünyanın bir ucunda olanların an olarak duyulur, görülür hale gelmesi insanları bu konularda duyarlı hale getirmiştir. Bu duyarlılık sonucu devlet dışı bireysel veya toplumsal oluşumlar STK'lar olarak inisiyatif alıp yardım çalışmalarına girişmiştir. Bu alanın giderek güçlenmesi ve devletler üzerinde de etkin hale gelmesi de devletlerin ve bu sivil aktörlerin insani diplomasi alanında birlikte çalışmalarını getirmiştir (Akbaba, 2016, s. 244-246).

Yaşar Yakış, 2015 tarihli bir konuşmada "insani diplomasi anlayışında, dış politika hedeflerinin belirlenmesinde endişelerin merkezine insan yerleştirilir.....Yani insan dış politikanın merkezine konuyor, insan yaşamı ulusal çıkarlarımızın önüne yerleştiriliyor"

demıştır (Ses Türkiye, 2013). Bu insani diplomasi yaklaşımı iki amacı içermektedir; insana yardım altruizm, acıyı paylaşma ve ikinci olarak da dış politika aracı olarak prestij sağlama (Akbaba, 2016, s. 246).

Değişen bu anlayış, aynı zamanda son dönemde ulus devlet etkisinde oluşan "Türk" kimliğinden "Müslüman Türk" kimliğine değişiminin de ardınca gelmiştir. Ve bu değişimin etkisi, insani yardım ve diplomaside dini gerekçe ve delillerden çokça yararlanılması şeklinde gözlenmiştir. Örneğin "Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir" söylemi ve insani yardım alanında aktif yoğun çalışan derneklerin dindar kimlikli insanlar tarafından yürütülmesi de bunun bir göstergesi olarak görülebilir. İlk yardım ve acil afet yardımı durumlarında evrensel insani yardım değerlerine uygun olarak ırk, din, dil ayrımı gözetmeksizin dünyanın her kriz bölgesine yardım yapılmakta iken, uzun vadeli insani amaçlı kalkınma yardımları konusunda "Müslüman Türk" kimliğinin etkisiyle özellikle Osmanlı Hinterlandı bölgeye öncelik verildiği de gözlemlenmektedir (Akbaba, 2016, s. 251-253).

İnsanı yardım faaliyetleri, dünyada genel olarak Kant'ın 'kozmpolitanizm'nden esinlenen değerler ve bireysellik üzerinden -kozmpolitan- bir çizgiyle giderken, Türkiye'de ağırlık dindar kimlik üzerinden ve toplumsal kimliğin yeniden inşasının bir parçası olarak liberal komüniteryanizm çizgiyle okunabilmektedir (Erdoğan, 2014, s. 4). Kant'ın ortaya koyduğu ahlaki ve moral değerler birey ve bireyin özgürlüğü üzerinden şekillenirken, bunun karşısındaki 'komüniteryanizm'de bireyin toplumsal bağlarla ele alınması gerektiği ve ahlaki yardımlaşma ve dayanışma toplumun ortak iyisi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin 'liberal komüniteryan' yardım anlayışı; insani yardım faaliyetlerinin hedefi olarak ırk, dil, din hiçbir ayrım yapılmaması açısından 'liberal', yapılan yardımların itici motivasyonu ve söylemi açısından evrensel ya da bireysel yaklaşım yerine 'Türk' ve 'Müslüman' kimliğinin öne çıkarılması açısından 'komüniteryan' olarak görüldüğünü göstermektedir (Akbaba, 2016, s. 252-253).

Bu insani yardım çalışmalarının toplumsal kimlik oluşumuna katkıları; toplumlar arası önyargıların kırılması, örneğin Suriye krizi ile birlikte Arap toplulukları ile bir arada yaşama pratikleri oluşturmuştur. Bu bir arada yaşama pratiği içinde bu birlikteliği korumak ve geliştirebilmek adına ortak unsurların -din kardeşliği - ön plana çıkarılması,

bu aynı zamanda barış ve kaynaşmaya giden jeokültürel bir alan oluşturmaktadır (Akbaba, 2016, s. 262) .

Bu yaklaşımları, 2002 sonrası Türk Dış Politikasındaki, Osmanlı Hinterlandında yeniden bölgesel güç olma iddiası -Neo-Osmanlılık- ile birlikte, paralelinde okursak, bunların insani yardımın hem ülke içi canlanmasında kullanılan motivasyonlar hem de ilk yardım ve acil afet durumları (bu konuda liberal nötral ve tarafsızlık ilkelerine riayet edilmektedir) haricindeki uzun vadeli insani kalkınma dış yardımlarının yönlendirilmesinde etkin faktörler olduğu gözlemlenebilmektedir. Ancak bu durum, TİKA'nın açıklamalarında da yer alan Türkî Cumhuriyetler ve Osmanlı hinterlandı önceliği 'liberal komüniteryan' yaklaşımın liberal ilkesi ile çelişmektedir.

V. İNSANİ YARDIM GÜNCEL SORUNLARI ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

İnsani yardımın başta dünya ölçeğinde tarihi, siyasi, felsefi gelişimini ve dış yardımların insani yardım alanına girip büyümesini inceledikten sonra, insani yardım alanındaki bu gelişim ve değişimlerin pratik, sahadaki etki ve yansımalarını ve buna bağlı ortaya çıkan sorunları da değerlendirmek gerekmektedir.

A. GÜVENLİK SORUNLARI

İnsani yardımın tüm dünyada giderek artmasıyla birlikte, bu alanda çalışanların sayısı ve çalışma alanları da genişlemektedir. Fakat bu gelişmeye paralel olarak yardım ekiplerine saldırıların, tacizlerin, fiziki ve psikolojik baskıların artması bir başka önemli sorunu gündeme getirmektedir: Güvenlik (USAİD, 2016). Güvenliksiz ortamlarda gerçekleşen yardım çalışmaları ve yardım elemanları değişik nedenlerle birçok konuda güvenlik problemleriyle karşılaşmaktadır. Hava saldırıları ve tuzaklar nedeniyle şiddet içeren sıcak ortamların içinde yer almak, yapılan insani yardımların rüşvet, fidye ve takas olarak alınmak istenmesi nedeniyle ekonomik hedef haline gelmek veya yardım yapanların gizli politik veya dini ajandaya sahip oldukları ithamıyla politik hedef haline gelmek (ki bu durum 11 Eylül saldırıları akabinde Amerika'nın teröre karşı yürüttüğü mücadeleden sonra daha da artmıştır), bu saldırıların kaynaklarından bazılarıdır. (The Aid Worker Security , 2016)

İnsani yardım örgütlerinin, yapıları gereği doğal olarak silahsız, kendini koruma gücünden yoksun olması, yardımların dağıtımını sırasında özellikle sıcak çatışma bölgelerinde kontrolü elde tutamamaları, bu nedenle bu bölgelerde yapılan yardımların en çok bölgeye hâkim olan silahlı güçlerin eline geçmesi ve onların büyümesi, güçlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu ve buna benzer nedenlerle, insani yardımın, çatışma alanlarını ve insani kriz durumlarını azaltmaktan ziyade sürelerinin uzamasına, mağduriyetlerin artmasına neden olup olmadığı da en çok tartışılan konulardan birisidir (Polman, 2014, s. 15).

B. MİSYON KARMAŞASI

İnsani yardım alanlarında (dini duyguların bir yardım motivasyonu olması haricinde) dini bir misyon yürütülmesi de yapılan yardımın amacının sorgulanmasına neden olmaktadır. Bunu ilk akla getiren örnek, gelişmemiş Afrika ülkelerinde İncil dağıtılması olmuştur. Öte yandan yardım amacının dışına çıkan bazı uygulamalar da ciddi tartışma yaratmaktadır. Bu bağlamda Şubat 2015'te, Kenya Katolik Doktorlar Birliği, UNİCEF ve WHO tarafından tetanoz bağışıklama programı altında milyonlarca genç kadının sterilize (kısırlaştırma) edildiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine Kenya'nın değişik bölgelerinden alınan tetanoz aşuları test için Güney Afrika'da bağımsız bir laboratuara gönderilmiş ve altı örnekte de Hcg antijeni saptanmasıyla, bu korkunç iddia doğrulanmıştır. (Shilhavy, 2015, s. p.8).

C. POLİTİK SORUNLAR

Yardım yapılan çatışma alanlarında politik taraf olan ülkelerin bu insani yardımın en büyük ekonomik fon kaynağı olduğu da göz önüne alınırsa çatışma bölgelerindeki insani yardım ve politik sorunlar daha da önemli hale gelmektedir. Yardım kuruluşlarının ana vericisi olan ülkeler küresel yardım merkezlerinden takip edilebilir (Global Humanitarian Assistance Initiative, 2016, s. p.2).

Temel politik sorun konuları şöyle sıralanabilir:

- Direk ülke-devlet kontrolünde olan insani yardımlardan kaynaklı sorunlar
- Uluslararası sivil yardım örgütlerine devlet tarafından olan desteğin etkileri
- Uluslararası sivil yardım örgütlerine ilaç ya da protez şirketleri gibi özel şirketler tarafından olan desteğin etkileri
- Çatışma bölgelerinde insani yardımın tarafsızlığının mümkün olup olmayacağı

Bu temel başlıklarla özellikle de ülke içi siyasi krizlerin ve iç savaşların arttığı bu dönemde, insani yardımın bu tür politik sorunları nasıl tanımlanır, nasıl çözüm yolları ile üstesinden gelinir konuları tartışılmalıdır.

D. STK'LAR İLE OLAN İNSANİ YARDIMLAR

Dış yardımlarda devletler kadar STK'ların da öneminin ve payının artması, önce ülke içinde STK'ların güçlenmesi, sonrasında da insani yardımların dış politikada bir unsur haline gelmesiyle, STK'ların dış yardımlarında devlet tarafından desteklenmesi sonucunu doğurmuştur. Hatta direk devlet destekli "Hükümet tarafından organize STK (GONGO)"ların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu durum, STK'ların gücünü arttırmakla beraber STK'ların giderek devlet ile iç içe geçmesine, sivil ve bağımsız özelliklerinin kaybolmasına neden olmuştur. STK'lara devlet desteği önceleri genellikle perde arkasından yapılırken, geliştirilen bu GONGO'larla artık açıktan meşru bir işbirliği olarak devam etmektedir (Akçay, 2012, s. 14).

Devletler açısından STK'lar aracılı yardım, hem bürokrasiden uzak daha hızlı olması ve daha etkin ilerlemesi için, hem de alıcı ülkedeki yerli STK'lar ile kolay iletişimi sağlaması açısından önemlidir. Yine alıcı ülke yönetiminin kötü veya etkin olamaması gibi durumlarda yerel STK'lar ile işbirliği yapmak ihtiyaç sahiplerine ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Devletlerarası krizler de böylece bypass edilebilmektedir. Ancak bu tür yaklaşımlar yine donör devletlerin STK'lar ile başka ülkelerin iç işlerine ya da iç sorularına dışarıdan müdahale veya manipülasyon imkanı da vermektedir (Akçay, 2012, s. 14). Son yıllarda Sırbistan, Ukrayna, Gürcistan gibi ülkelerde turuncu, mor devrim gibi sosyal siyasal hareketlerin yönlendirildiği STK'lar yabancı ülke ve STK'lar ile olan işbirlikleri bu açıdan tartışılan konulardan birisidir (Akçay, 2012, s. 34).

E. İÇ ÇATIŞMA VE İÇ SAVAŞ DURUMLARI

Hala devam etmekte olan Suriye Savaşında, uluslararası insani yasaların ve insani yardımın ne kadar çok politize olabildiği /olabileceği görülmüştür. Bu tür ülke içi savaş, çatışmaların olduğu bölgelerde, insani yardım çalışmaları da tarafların birbirlerine karşı saldırı veya en basiti ile bir üstünlük aracı olabilmektedir. Ve daha da ilerisi; insani yardımın savaşan gruplar tarafından izin vermek veya lokal destek/imkan sağlamak gibi yollarla yönlendirilmesi, bu yönlendirme ile ihtiyaç sahibi olan populasyonun insani yardım vasıtasıyla ülke içinde yer değiştirmesine bile sebep olabilmektedir. İç savaş ve çatışma koşullarında, insanların toplu nüfus hareketlerinde, iç göçün nereye olacağı konusunda güvenlik ve temel ihtiyaç olarak yiyecek-içecek varlığı, en önemli faktörler

olsa da; insani yardım ve sağlık hizmetlerinin varlığı da o bölgedeki nüfusun kalmasında veya gitmesinde, yani nüfus hareketlerinde etkili olabilmektedir. Bu da savaş sonrası bölgedeki etnik ve dini, mezhebi kimlik nüfus oranını değiştirerek, ülkenin politik olarak yeniden şekillenmesinde direk olarak etkili olmaktadır. Suriye'de, insani yardımın idaresi ve dağıtımında hala Esed hkmetine bağlı Suriye Kızılay'ının onayı ve kontrolünün gerekmesi ve bu durumun BM tarafından kabul ediliyor olması, şam yönetiminin insani yardım ve desteğin nerelere, ne kadar yapılacağında etkili olmasını sağlamaktadır. Bu da, muhalif gruplara az yardım ve desteğin gitmesi onların daha zayıf hale gelmesi ve savaş sonu kurulacak yeni düzende daha az etkili olması demektir (Meininghaus, 2016, s. 1460-1466).

İnsani yardımın şam yönetimiyle bağıntılı olması yine muhalif bölgelerdeki yardım çalışanlarının politik etiketlenmesine ve risk/tehdit altına girmesine neden oluyor. Çatışmalı bölgelerdeki insani yardım çalışmalarının yukarıda anlatıldığı gibi politik etkilerinin olması kaçınılmaz bir durumdur. Ama insani yardımın politik bir niyet ve ajanda ile yapılması insani yardım yasaları/prensipieri için kabul edilemez bir yaklaşımdır (Meininghaus, 2016, s. 1470).

F. İNSANİ YARDIM BÜYÜDÜKÇE ARTAN BÜROKRASI VE HANTALLAşMASI

Giderek büyüyen bütçesi, yapısı, işleyişi ve genişleyen tanımı ve etkinlik alanları ile insani yardım sektöründe en önemli sorunlardan birisi de artan kurumları ve bürokratik yapısı ile işleyişin giderek hantallaşmasıdır. Bu büyüme ve genişleme ile gelen hantallaşma problemi hem yardımların etkinliğini ve zamanında ulaşımını yavaşlatmakta hem de insani yardım harcamalarında kendine ayrılan payı giderek arttırmaktadır. Öyle ki, insani yardım için toplanan veya ayrılan paranın yarısından fazlasının bu gider masraflarına, harcamalarına gitmesine neden olmaktadır.

İnsani yardımın pratik sahadaki problemlerini, yine sahadaki insani yardım aktivist ve çalışanlarının birinci elden gözlem ve tecrübeleri ile görünür hale getirmek amacıyla, tezin metodoloji bölümünde ayrıntılı olarak anlatılan görüşmelerden, soruna uygun olarak alıntılar eklenmiştir. Bu görüşmeler, insani yardımda Türkiye'de nde yer alan ve devlet bağlantılı STK (GONGO)'lardan sonra meblağ olarak en yüksek dış insani yardım yapan

STK'sı olan IHH'nın uzun süreli aktivist ve çalışanı Taner Altun ve İsmail Songür ile yapılmıştır (TİKA, 2013, s. 78). İnsani yardım alanında ortaya çıkan bu işleyişte yavaşlama, hantallaşma ve idari gider masraflarının artması konusu onlara soruldu ve bu sorunu doğrular nitelikte örnekler ve cevaplar alınmıştır.

Soru: İnsani yardım alanlarında, uluslararası büyük organizasyonların işleyişini, harcamalarını ve yardımların etkinliğini nasıl gözlemliyorsunuz?

Taner A.: *Tabii Birleşmiş Milletler bütçesine baktığımız zaman, mesela bir ara Somali'ye bir buçuk milyar dolarlık yardımdan bahsediliyordu. Fakat öncelikle yüzde 70'lik kalem gider masrafları olarak kesiliyor. Bir buçuk milyar doların yüzde yetmişi iyi bir meblağa tekabül ediyor. Ondan sonra açıklamalarında biz bir buçuk milyar dolar yardım yaptık diyorlar. Ama ulaşan miktar aslında o miktarın %30 kadardır. Türkiye ise yaptığı yardım 500 milyon dolar ama Somali'de yaptığı değişim Birleşmiş Milletlerin yaptığı değişimden kat kat fazladır. Ulaşan yardımın yüzde oranı daha yüksek, çünkü özellikle bizim kültürde yani İslami menşeli kültürde, STK'larda katkı payları, idari masrafların oranın çok daha düşük yüzde 10, taş çatlasa yüzde 15 civarında oluyor. Türkiye Cumhuriyeti kanunları daha fazla orana izin vermesine rağmen daha düşük oluyor, bunu ben STK'lar için konuşuyorum, Kızılay veya devletin oranları başkadır (Altun & Songür, 2017).*

İsmail S.: *Ben 2013'ün sonu 2014 başı Filipinler Tayfun'la gittim. Tacloban Tayfun'unda 6000 üzerinde insan hayatını kaybetti. Rüzgârın hızı kimi zaman 200 kilometreyi aşmıştı, baya ciddi bir sıkıntıydı. Olaydan 24 saat sonra bizim ekiplerimiz oradaydılar, aralıklarla kafileler gönderdik. Ben de olaydan 5 ya da 6 gün sonra bölgeye giden kafilenin içindeydim daha suların yeni çekildiği, cesetlerin daha yeni görüldüğü günlerdi. Yani Tacloban Belediyesi'nden hala yazımız durur, "Felaketin ilk günlerinde yardım dağıtan tek kuruluş" olduğumuza dair bir yazıdır. Çünkü ne yaptık; 2013 sonu Kasım Aralık ayıydı, bizim oradaki diğerlerinden ne farkımız vardı? Mesela Birleşmiş Milletler'den; işte bölgeye erken gelmişti, ilk hafta onlar çadırlarını kurmakla meşgullerdi, yani daha sonra gelecekler için hazırlık yapmakla meşgullerdi, bu arada mesela Havaalanı yine BM'in kontrolüne verilmiştir. Yani ellerindeki imkanlar daha geniştir, ama onlar ilk hafta yardıma başlayamamışlardı. Nedeni de kendi çadırlarındaki, kamplarındaki klimaların bağlanmamış olması. Hâlbuki biz oradaki programı şöyle yaptık her kim nereden geliyorsa yani Anadolu'da nereden geliyorsa kendi imkanı ile çadırıyla gelsin dedik kendi cibinliği ile gelsin, yani kendi özel duş ve*

banyo malzemeleri ile gelsin dedik. Bu nedenle orada bizim yerleşmek gibi ya da hazırlık gibi bir sorunumuz olmadı. Çünkü orada kendi duşunu alacak özel bir yer yoktur. Yani böyle hızlı davranıp 72 saat içinde aktif çalışmaya başladık, 72 saat sonra kuru gıda dağıtımını başlamıştık. Bir hafta sonra, evlerini onarabilmeleri için onlara teknik malzemeler yardımında bulduk. Onlara bir kovanın içinde sayılı olarak 100 tane çivi var, çekiç var, testere, matkap uçları, çatı saçları, çatı yapı malzemesi vardır, o kovayı verdik. Böylece hemen birkaç gün içerisinde kendi evlerine, meskenlerine dönmelerini sağladık. Biz bunları yaptıktan sonra hatta ondan çok daha sonrasında Birleşmiş Milletler yardım faaliyetlerine başlayabilmişti (Altun & Songür, 2017).

G. YARDIMLARIN DOĞRU YÖNLENDİRİLMESİ

İnsani yardım çalışmalarında yardım severlerin yaklaşımlarının yardımların efektif olmasındaki etkisi de önemli bir konudur. Yardımseverlerden ne tür yardımlar talep edilmesi gerektiği, bu yardımların dünya üzerinde hangi ihtiyaç ve kriz bölgesine, ne şekilde yönlendirileceği soruları, yardımların etkinliğini belirlemede önem arz etmektedir.

Bu anlamda, hangi tür yardımlar daha etkindir? Yardımların nakit mi aynı yardım mı olması, hangisinin afet bölgelerindeki ihtiyaçları karşılamada daha ise yararlı olduğu tartışılan konular arasındadır (GrayWilson, Ülkü, & Bell, 2014, s. 153). Afet bölgelerindeki ihtiyaçların uygun, yeterli karşılanmasında ve dağıtımın organize olmasında nakdi yardımlar genel olarak aynı yardımlara üstünlük sağlıyor. Çünkü aynı yardımların, çok kullanılmış atılmak üzere kıyafetler olması, uygun yeni bile olsa afet coğrafyasının iklim (Tropikal bölgelere kazak/mont gönderilmesi) veya kültürüyle olan uyumsuzluk gibi nedenlerle işe yaramaz hale gelebilmektedir.

Yardımların doğru, yerinde, işe ve amacına yarar biçimde gerçekleşebilmesi durumlarını sahadaki tecrübelerini kastederek IHH Doğu Afrika Koordinatörü İsmail Songür ve IHH Libya Masası Sorumlusu Taner Altun'a da soruldu. Alınan cevaplar, buradaki teorik verilerle uyuşmakta idi.

Soru: Aynı yardımların, insani yardımın aktif sahasında ne gibi sakıncaları vardır?

İsmail S.: Bölgenin ihtiyacı olmayan yardım çeşitlerini göndermek de bir anlamda gereksizdir. Mesela Somali'ye ayakkabı göndermişlerdi, orada öyle bir şey yok ki, arazide ayakkabı giyen bir kişi göremezsin. Somali'de sıcaklık 40 derece, insanlar ayakkabı giymez ki terlikle dolaşır. Onun için bakıyorsun bu yardımlar paldır küldür dağıtılıyor fotoğraflar alınıyor raporlar tutuluyor. Çok güzel bir şekilde dağıtım listeleri yapılıyor, ama kimse kullanmıyor.

Ya da bölgenin tanımadığı yemediği şeyleri dışarıdan yardım gönderiyorlar. İspanya'dan zeytin gönderiyorlar ama Afrika, Hindistan zeytin bilmiyorlar ki, yemezler. Bölgeden olmayan şeylerin orada bir karşılığı yok alamazsın, satamazsın. Yani kullandığı bir şey olsa mesela bir çuval un versen yarısı ihtiyacını kullanır yarısını da satabilir. Teknesini döndürür. Başka bir ihtiyacını karşılayabilir. Dışarıdan gelmiş yiyeceklerde böyle sorunlar hep vardır (Altun & Songür, 2017).

İlaçların tarihi geçmiş, kısmen zarar görmüş, ihtiyaç listesinde olmayan ya da ihtiyaçtan fazla gelmesi de ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Bütün bunlar, gelen yardımların yardım bölgesinde ihtiyaçları gidermek, faydası olmak yerine ayrıca aksine kendisi bir yük, bir problem halini alabilmektedirler. Sokakları dolduran çöp dağlarına dönüşebilmekte veya ilaçların tasnif veya kontrolü yardım çalışanlarının aktif yardımdan daha fazla zamanını işgal edebilmektedir. Bu durum 'felaket içinde felaket' veya 'şok sonrası felaketler olarak' adlandırılmaktadır (GrayWilson, Ülkü, & Bell, 2014, s. 154).

Bu duruma yönelik, yardımseverlerin bağış anlayışı nasıl yönlendirilebilir, değiştirilebilir sorusuna yönelik çalışmalar da yapılmıştır.

Bağışçı davranışı, sosyal kognitif teoriye göre, kişisel özellikler (geçirilmiş bir stres/felaket), harici faktörler ve davranış biçimlerinden etkilenmektedir. Kişisel özellikler; yardıma bakış açısı, felaket farkındalığı, ahlaki sorumluluk, kendine yeterlilik ve yardım kuruluşuna olan güvendir. Harici faktörler; felaketle ilgili haber alma yoğunluğu, ihtiyaç olduğunun belirtilmesi, o ihtiyaçların mevcudiyetidir. Davranışsal olarak da vergi indrimi gibi vs gibi çıkar beklentileri olmaktadır. Ama yardıma karar vermiş bir bağışçının nakit veya aynı mi yardım yapacağında temel etkenler; yardım kuruluşuna olan güvendir. Bunu da; kuruluşun performansı, sorumluluk davranışı, kuruluşun iletişim becerisi belirlemektedir. Güvenmediği bir kuruluşa parayı nerede

kullanacağından emin olamadığı için, bağışçılar nakdi yardımdan ziyade ayni yardım yapmayı tercih etmektedirler. Bu aşamada ayni yardım daha güvenli gözükmektedir. Diğer etken; kendine yeterlilik/güven; parasal olarak yeterli değilse elindekilerden vermeye çalışmaktadırlar. Ama onların verdikleri bu ayni yardımlar da yukarıdaki gibi sorunlara gebe olduğu için burada yardım kuruluşlarına bağışçıları eğitmek gibi bir görev düşmektedir (GrayWilson, Ülkü, & Bell, 2014, s. 157-159).

Bağışçı, devletler olduğu zaman, bağış yapılan taraflar, bölgeler bağışçı devletin siyasi/ekonomik dostluk ve çıkarlarına göre şekillenmektedir. Veya ticari şirketlerin bağışçılığı ise; ya o felakette sorumluluğu veya suçu varsa bunu kapatmak, gözden kaçırmak üzere, suçun/ihmalin şiddetine göre yüksek miktarlarda bile yapılabilir. Veya üretici şirketler pazar fazlası, modası geçmiş, defolu ürünleri elden çıkarmak üzere ya da kendine yeni pazarlar açacak şekilde yapmaktadırlar. Bağışladığı ürün ile onun kullanımı için sürekli müşterisi haline getirerek bunu yapmaktadırlar (GrayWilson, Ülkü, & Bell, 2014, s. 154-155).

Görüşmecilerimizin bu sorunla ilgili devam eden cevaplarında yapılan, gönderilen yardımların ne şekillerde afet, kriz bölgesiyle nasıl uygunsuz olup işe yaramaz hale geldiğine güzel örnekler getirdiler. Ayrıca, afet, acil durumlarda yapılan yardımların sıralamasının ve zamanlamasının yardımların etkinliği için çok hayati olduğuna vurgu yaptılar.

İsmail S.: Yine başka bir sorun mesela devletler ya da büyük tüccarlar yani yardım kuruluşlarına malzeme temin eden tüccarlar hep işin kurnazlığındadır. Yardım kuruluşlarına son kullanım tarihi çok yaklaşmış, ellerinde kalmış yiyecekleri verirler. Bebek maması gönderiyor mesela kullanım tarihine iki ay var, zaten indi uçaktan depoya gidecek dağıtımına çıkacak, o kadar vakit geçiyor. Ondan sonra insanlar bu malları gıdaları nasıl kullanacaklar (Altun & Songür, 2017).

Taner A.: Mesela Somali Nyala 'da 2011'de süt tozu gördük. Son kullanma tarihi 1992 olan 20 yıllık süt tozuydu. Bazen Türkiye'den giden yardımlarda da oluyor yani başka bir kurumda mesela son kullanma tarihine 3 ay olan un gitmiş yani yolda fark ediyorlar gemiden indirip imha ediyorlar. Ama yardım olarak görüldüğü için vergiden de düşüyor. Bu yardımın içinde fatura olarak gözüküyor gemide indir bindir imha

masrafları da oluyor. Bu da mesela boşa gitmiş yardımlardandır. Bu da bizim kuruluş değildi ama Türkiye için mesela özeleştirisi olsun (Altun & Songür, 2017).

İsmail S.: Dışarıdan olan gıda yardımları hep geç gelmiştir yani asıl ihtiyacın dönemde gelmemiştir. İhtiyacın son bulunduğu ölümlerin durduğu daha sonraki ihtiyaçların barınma sağlık gibi baş göstermiş olduğu dönemde gelmiştir. Çünkü zamanlaması yanlıştır. Afet ve kriz bölgelerindeki ilk yardım çalışmalarında sıralamayı söyle yapabiliriz, ilk gıdadır, ikinci sağlıktır, üçüncü barınma dördüncü ulaşımdır. Eğer siz bu sırayla haftalık olarak planlı yapabiliyorsanız bölge için insani yardım adına etkin bir şey yapmışsınızdır demektir (Altun & Songür, 2017).

H.İNSANI YARDIM ÇALIŞMALARININ ETKİNLİĞİ SORUNLARI

İnsani yardım alanında, dünya çapında hem insan emeği hem de mali bütçe olarak oldukça büyük bir çalışma yürütülmektedir. Bu kadar yoğun bir çalışma alanının olması, bu yardımların ne derece etkin olduğunu, yardım için amaçlanan hedef kitleye ulaşılıp ulaşılmadığını da tartışma ve çalışma konusu haline getirmektedir.

1. İnsani Yardımın Etkinliği Değerlendirilme Süreçleri

Uluslararası insanî yardımların etkinliği sorunu da önemlidir. İhtiyaç sahiplerine ulaşmasında etkin ve sürdürülebilir olmasında alıcı tarafın da rolünün yanı sıra donör-verici ülkelerin sorumluluğu daha büyük ve önceliklidir. Sadece finansal desteğin yüksek olması etkinliği açısından çok anlamlı olamamaktadır. Bu yüzden donör tarafların davranış ilke ve sınırlarını belirlemek ve yapılan insanî yardımın etkinliğini tespit için belli hukuksal düzenlemeler, kararlar alınmıştır (Akgül, 2016, s. 61-62).

"İnsanî Donörlüğün İlkeleri ve Doğru Uygulaması, Principles and Good Practice Of Humanitarian Donorship" Antlaşması 2003 yılında Stockholm'de Avrupa Komisyonu ve Büyük Donör ülkelerin katılımıyla yapılmıştır. Antlaşma 3 bölüm ve 23 maddeden oluşmaktadır (Good Humanitarian Donorship, 2003). Buna ek olarak AB, Yardım Gönüllü girişimleri ve İnsani yardım çalışmaları için 3 Nisan 2014 tarihli bir tüzük belirlemiştir (European Union, 2014).

Bu amaçla oluşturulan ALNAP, dünya çapında STK'lar, BM kuruluşları, Kızıllaç ve Kızıllaç Uluslararası Kızıllaç Kızıllaç Dernekleri Federasyonu üyeleri, donör-vericiler, akademisyenler ve uzmanlar tarafından, dünyadaki insani krizlerle daha iyi nasıl mücadele edilir üzerine çalışan bir bilgi, tecrübe paylaşım ağıdır. İnsanî yardımın etkinliğini ölçmek için ALNAP tarafından ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütlerle sadece kalkınma değil insanî yardımın etkinliği, ihtiyaç sahibine ulaşılabilirliği de gözlemlenebilir ve kısmen de ölçülebilir hale gelmiştir (ALNAP, 2018).

İnsanî yardım etkinliğini tespit ve donör sınıflandırması için DARA Projesi yapılmıştır. 2010 Yılı DARA Raporuna göre, 5 temel başlık (1.İhtiyaca cevap verme, 2.Önleme ve Risk azaltımı, 3. Diğer partnerlerle koopere çalışma, 4.Koruma ve uluslararası hukuka uygunluk, 5. Hesap verilebilirlik) altında 35 ölçüt ile yapılan değerlendirmeler sonucu insani yardım donörleri üç sınıfa ayrılmaktadır;

1.Grup Donörler, bütün nicel, nitel ölçütlerde OECD ortalamasının üzerinde yer almışlardır. Bu ülkeler; Danimarka, Finlandiya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç ve İsveç. Bu ülkelerin OECD/DAC skoru 10 puan üzerinden 6,27'dir, bu skorla OECD ortalama skoru 5,89'un üzerindedirler.

2.Grup Donörler, nicel ölçütlerde iyi olsalar da nitel ölçülerde OECD ortalamasının altında olanlar; Avusturalya, Kanada, Almanya, İrlanda, ABD, İngiltere. Bu ülkelerin ortalama skoru 5,88 ile ortalamaya yakın bir rakam olmuştur.

3.Grup Donörler: Nitel, nicel daha düşük performanslıdır. Bu ülkelere örnek olarak, Avusturya, Belçika, Fransa, İtalya, Japonya, Portekiz ve İspanya verilebilir. Bu ülkelerin skoru da ortalamanın altında 5,32'dir (DARA, 2010, s. 9-11).

Bu sıralamada dikkati çeken noktalar şunlardır; finansman olarak en büyük donörler olan ABD, AB ve İngiltere etkinlik açısından 2.grup donörler sınıfında yer alabilmişlerdir. İskandinav ülkeleri bu konuda daha iyi bir performans sergilemektedirler.

İnsanî yardımın etkinliğinde, donör ve yardım alan ülkelerin işbirliği de hayati bir rol oynamaktadır. Sadece verici ülkenin ihtiyaç ve kriz bölgesindeki şartları değiştirmeye gücü yetmesi mümkün olmayacağından dolayı alıcı, ihtiyaç sahibi ülkelerin de gelen yardımları etkin kullanabilmek için yerel şartları değiştirip, uygun hale getirmesi de

yardımların etkinliği açısından oldukça önemlidir. Ancak günümüzde savaşın Őeklinin değişmesi, ulus devletler içi çatışma ve iç savaş veya uzun süreli çatışmaların artışı ile bu alan da çok sorunlu bir hal alabilmektedir.

2. İnsani Diplomasi

İnsani yardım konusunda insanî diplomasinin önemli bir yeri vardır. Öncelikle insani diplomasinin amacı, yerel ve idari karar vericileri Şiddet ya da afete maruz kalanlara destek için insani yardım ve eylemeler için harekete geçirmektir. İnsanî diplomasinin, insani, hayati aciliyet durumlarında sivillerin korunması ve yardımların bu mağdur kesime ulaştırılması için uluslararası hukuk ve insanî ilkelerin işletilmesini hızlandırıcı rolü olmalıdır (Akgl, 2016, s. 57-58).

3. Etkin Takip Kriterlerinin Varlığı

Avrupa'da, çatışmaların yaşanmadığı ortamlarda, psikiyatrik tedavi ve rehabilitasyonların etkinliğinin takibinde kullanılan kriter ve değerlendirmeler, Avrupa-dışı çatışma bölgelerinde özellikle de yardım kuruluşları tarafından yapılan psikiyatrik tedavi takibini değerlendirmek için çok etkili ve doğru bir yöntem olmayabilmektedir. Tedavi etkinliğinin takibi için kullanılan puanlama, lme skalaları farklı kültür ve eğitim seviyelerinde veya ağır travmalı vakalarda doğru sonuçlara ulaştırmayabilmektedir (KazdeJong, et al., 2016, s. 1).

Bu nedenle, Kazdelong ve arkadaşları tarafından yeni bir tedaviyi değerlendirme metodu uygulanarak retrospektif bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada tedavi gören kişinin hem Őikyetlerindeki düzelme hem de fonksiyon/kabiliyetlerindeki artış kendi ifadeleri üzerinden ve bunun yanında tedaviyi takip eden danışmanların da değerlendirmeleri llmştr. Bu anlamda çıkan sonuçlar; Tedaviyi ölçmede hastanın Őikyetindeki azalma ile fonksiyonlarındaki artış genel olarak uyumlu ve benzerlik göstermiş, fonksiyon artışı tedavinin etkinliği açısından az bir farkla daha iyi bir göstergedir. Ve hasta ile danışmanın değerlendirme sonuçları da oldukça birbirine yakın ve uyumlu çıkmıştır. Bu konuda ise, Batı dünyasındaki kendi kendine-değerlendirme metotları (self-rating scales) ile terapist ya da klinisyenin değerlendirme sonuçlarında; klinisyenin değerlendirmesine göre hastalar kendilerine daha iyi skor

veriyor. Yani sonuç; Çatışmaların/travmanın süreklilik arzettiği bölgelerde psikososyal terapi ve rehabilitasyon takiplerini değerlendirmede, Batı'dan farklı yöntemler bulmak gerekiyor ve bu çalışmada denenen hasta şikayetleri + fonksiyon düzelmesi değerlendirmesi ve bunun danışmanın değerlendirmesi ile kontrolü iyi bir yöntem olarak bulunmuştur (KazdeJong, et al., 2016, s. 10-14).

Bu çalışmada da gösterildiği gibi, yapılan yardımların etkinliğini ölçmede insani kriz ve çatışma bölgelerinin psiko-sosyal şartlarına daha uygun ölçütlerin bulunması da önemli olabilmektedir.

VI. İNSANİ YARDIM POLİTİKALARI VE AFRİKA ÖRNEĞİ

Birkaç yüzyıl öncesinde verimli topraklarında yüksek refah seviyelerinde, bolluk içinde krallıklarının olduğu bir kıtanın günümüzde nasıl bu hale geldiği dikkat çekicidir.

2000 yılında BM tarafından amaçlanan Milenyum hedefleri teorik olarak çok insani ve idealistik görünmekle birlikte pratik uygulanabilir ve hedeflenen amaçlara ulaşmak açısından gerçekçi olmadıkları geçen zamanla anlaşılmıştır. Milenyum hedefleri doğrultusunda dünyanın en fakir kıtası olan Afrika'ya yapılan yardım miktarı çok yüksek meblağlara ulaşsa da Afrika'nın yoksulluk, hastalık ve açlık ile mağduriyetinde bir değişiklik ve düzelme olmamıştır. Afrikalı çocukların açlık, zayıflıklarını sergileyen fotoğrafların ABD ve dünya medyasında çokça paylaşılması, kıtaya yapılan yardım miktarını oldukça arttırmıştır. Örnek olarak bu rakam ABD için 4 kat artmıştı (Sarver, 2007, s. 2). Ancak yardımlardaki bu artışa rağmen Afrika kıtasındaki sorunlarda bir düzelme gözlenememiştir. Bu durum, insani yardım dünyasında, yardım olgusunun yeniden değerlendirilmesine ve çıkan bu başarısızlığın sebepleri üzerine tartışmalara neden olmuştur.

Yardım miktarındaki artışa rağmen yoksulluğun ve açlığın azalmamasındaki temel faktörler;

- Afrika devlet ve hükümetlerinin, yardımın yerinde ve etkili bir şekilde kullanılması için gerekli altyapıdan ve şeffaflıktan uzak, rüşvet ve yolsuzluk açısından çok sorunları olması.
- Gelen yardımlara karşı mevcut üretkenliği azaltıcı bir bağımlılığın gelişimi.
- Artan yardım miktarı, hedef ülkelerdeki altyapı eksikliği, yetişmiş eğitimli insan eksikliği nedenleriyle etkili bir biçimde kullanılamıyor olması. Örneğin Etiyopya'ya ulaşan yardımların çeyreğinden daha az miktarı yeterli ve uygun ön değerlendirme ve elemeler yapılamadığı için gerçekten ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmiştir (Sarver, s. 79-80).

Donör ülke ve yardım örgütleri, yapılan yardımın etkinliğini ölçme ve kontrol etmedeki bu açığı fark edip, bunları önlemek üzere kendileri dışarıdan bu konuda ekspertiz, uzman çalıştırmaya başlamıştır. Ancak bu durum da, bu uzmanlara harcanan uçuk maaşlar nedeniyle yapılan yardımlardaki ara harcamayı, masrafları arttırmıştır (Sarver, 2007, s. 80).

Afrika, aynı zamanda dünyada en çok borçlu olan ülkelerin olduğu bir kıtadır. Bu yüklü borçları affetme, silme bu fakir ülkelere yardım olarak uygulanan yöntemlerden birisi olmuştur. Çok yüksek miktarlarda yapılan bu tarz yardımlara rağmen, yardımı alan ülkelerde kalkınma, gelişme ve fakirlik oranının azalması anlamında büyük etkin cevaplar alınamamıştır. Buna karşılık, benzer durumda fakir ve borç içinde olan ancak borçları affedilmeyen birçok ülke de kalkınma ve fakirliği azaltma anlamında kendilerini iyi seviyeye getirebilmişlerdir. Bunun en iyi örneklerinden birisi de Çin Halk Cumhuriyeti'dir (Sarver, 2007, s. 81). Kato Enstitü'den Ian Vasquez, kalkınma ve fakirliğin ortadan kaldırılmasında direk nakdi veya borç affi gibi yardımların, daha çok yardıma bağımlılığı arttırdığını, bu ülkelerde yardım yerine ekonomisini ve pazar serbestisini desteklemenin çok daha etkili bir yöntem olduğunu ve dış yardım olmadan kalkınmanın olmayacağı fikrinin bir aldatmaca olduğunu iddia etmektedir (Sarver, 2007, s. 81). Yine New York Üniversitesi'nden Prof. William Easterly'e göre, Batı Dünyası fakir ülkelere yardım olarak son 50 yılda 2,3 milyar dolar harcadı ancak bu ülkelerin çoğunda hala ağır fakirlik şartları hüküm sürmektedir. Bu nedenle direk yardım yerine oradaki insanların kendilerine yardım etme kapasitelerini artırma ve bu konuda teşvik etmenin, bu bölgedeki başarılı girişimcilik hikâyelerini medyada duyurup desteklemenin yoksullukla savaş da çok daha etkili bir yöntem olduğunu iddia etmektedir (Sarver, 2007, s. 81). (Brown, 2013)

En çok nakdi ve borç affi yardımı alan ülkelerin başında gelen Etiyopya'da, alınan bu yardımlar ülkenin refah seviyesinde ciddi bir artışa neden olmadığı gibi yoksulluk da olduğu gibi devam etmektedir. Etiyopya hükümeti aldığı yardımları kalkınma ve gelişme yatırımlarından ziyade askeri silahlanma harcamalarında kullanmaktadır. Etiyopya bu nedenle SubSaharan Afrika'daki en büyük askeri güç haline gelmiş ama yolsuzluk ve yoksullukta herhangi bir gelişme ya da düzelme gözlemlenememiştir. (Wiedemann, 2005).

A. İNSANİ YARDIM POLİTİKASINDA FARKLI YAKLAŞIMLAR

Afrika Kıtasına yapılan insani yardım alanına Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye gibi yeni aktörlerin girmesiyle, yapılan yardım yaklaşımı ve politikalarında da değişiklikler gözlemlenmiştir. Postkolonyal dönemden bu yana olan uzun süreli insani yardım çalışmalarının bu kıtada iyileşme yerine daha da insani kriz ve ihtiyaç anlamında kötüleşmeyi getirdiği varsayılırsa, bu son dönem olan politika farklılıkları da önem arz etmektedir.

1. İnsani Yardım Politikaları ve Ülkelerin Bağımsızlığı

İnsani yardımın direk aynî ve nakdi yardımları ile kalıcı çözümler üretilemediği ortaya çıkınca, gelişme ve yatırımlar üzerinden yardımlar da insani yardım konsepti içine girmiştir. Gelişmiş ve zengin ülkeler tarafından Afrika ülkelerine yapılan yatırım yardımları artmaya başlamıştır. Bu yardımlar ile birlikte, yatırım yardımlarının nasıl ne şekilde olacağı, nerede kullanılacağı konusunda yardım eden donör ülkelerin öneri ve şartları da alıcı devletler üzerinde bir baskı durumu oluşturmuştur. Bu tür yaklaşımlar da 'ulus devletlerin bağımsızlık ve egemenlik haklarının ihlali mi, bağımsız bir devletin iç işlerine, iç düzenlemelerine müdahale midir?' sorularını da beraberinde getirmiştir. Kolonyalizm döneminde yoğun biçimde sömürge altında olan, insan ve doğal kaynakları açısından ciddi bir sömürüye maruz kalıp, bağımsızlık süreleri bir asrı bulmamış Afrika Devletlerinde böyle bir hassasiyetin olması da bu konuyu daha çok tartışılır hale getirmiştir.

Post kolonyal yaklaşımlar, kolonyalizm sonrası şekillenen bağımsız ulus devletlerarası ilişkilerin, yani uluslararası ilişkilerin ve bunun alt başlıklarından biri olan dış insani yardım politikalarının kolonyal süreçten bağımsız ve etkisiz olarak düşünülüp değerlendirilmesinin mümkün olmadığını iddia etmektedirler. Bu bağlamda şu dönem geçerlikte olan uluslararası düzenin ve neoliberal politikaların, bu kolonyal sömürü ve emperyalizmin yeni bir versiyonu olduğunu dile getirmektedirler. Hatta Julian Saurin, April R. Biccum gibi 'bağımsız ulus devletlerin aralarındaki egemenlik haklarındaki eşitlik' edebiyatı üzerinde kurulu modern uluslararası ilişkiler düzeninin, emperyalizmin etkilerini örten, perdeleyen bir illüzyon olduğunu, bu şekliyle emperyalizm metodu olan

kolonyalizmden daha yaygın ve daha aktif olduğunu iddia edenler de vardır (Brown, 2013, s. 265).

Dış yardımlar ve devletlerin bağımsızlık ve egemenlik haklarının çiğnemesi iki tanım üzerinden sorgulanabilir;

1.Devletin yardım ve yeniden düzen, dizayn verme kapsamında resmi bağımsızlıklarının, kendini idare haklarının tamamen ellerinden alınması.

2. Yardım yapan donör ülkelerin, neoliberal politikaların ülke içi ve uluslararası alanda benimsenmesi ve uygulanmasını tavsiye şart olarak koşması yoluyla bağımsız eşit şartlardaki devletlerin içişlerine - sosyal, hukuksal, yapısal değişiklikler olarak- veya diğer devletlerle olan ilişkilerine, özellikle makroekonomik planda, müdahil olma veya hareket alanını daraltma şeklinde olan bir egemenlik ihlali şeklinde olabilmektedir. Bu durum, resmi bağımsızlık kaybı olmamakla birlikte otonomi ve kontrol kaybı olarak adlandırılabilir. Dış yardımlarla gerçekleşen ihlaller, birinciden ziyade ikinci yolla gerçekleşmektedir. Yapılacak yardımlar belli şart ve alanlara bağlı olarak yapılıncı ülkenin içişlerine de müdahil olunmuş olmaktadır.

Tanzanya ve Ruanda örnekleri, insani yardımda donör ve alıcı ülkeler arası otorite ve bağımsızlık ilişkileri açısından gösterilen iki uç örnektir. Tanzanya örneğinde, ülkenin yönetimi resmi otorite olarak bağımsız olsa da hükümet politikaları, ekonomik ve sosyal düzenlemeler anlamında tamamen donör ülkeler, Dünya Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi harici yapılar tarafından şekillendirilmekte idi (Brown, 2013, s. 276).

Ruanda 2005 yılı sonrası dış yardımları kontrol altında tutabilmek için Paris Deklarasyonu kabul etmiştir. Hem gelen dış yardımlarda kontrolü tutabilmek üzere hem de dışa bağımlılığı uzun vadede azaltmaya yönelik atılacak adımlar için 2006 yılında “Yardım Politikası Bildirisi” yayınlamıştır. Bu bildiri ile Ruanda hükümeti açıkça dış yardımları kabul veya ret konusu ve yardımın şartları, kapsamı konusunda karar mekanizmalarında aktif olmayı deklare etmiştir. Karar aşamalarında Ruanda hükümeti kendi önceliklerinde ısrarlı olmuş, bu bazı donör ülkelerin yardımını çekmeye neden olsa da genel olarak bunu başarıyla yapmıştır (Brown, 2013, s. 276-278).

Michelle Myod'a göre, Afrika'da günümüzde yaşanan sorunların, insani krizlerin anlaşılabilmesi için 19- 20.yy da yaşanan kolonyal hareketler, devamında bağımsızlık hareketleri ve iç savaşların nasıl bir siyasi ve sosyal yapı oluşturduğunu görüp değerlendirmek gerekmektedir. Bu tarihi ve yapısal alt yapı anlaşılmadan bugünün problemlerine kalıcı çözümler üretilemez (Alesina & Dollar, 2000) (Moyd, 2016, s. 94). İnsanlık "humanitarianism", bilinçli veya bilinç dışı olarak kuzey yarım kürenin donör ülkelerinin felsefik olarak domine ettiği, temel olarak da 'kurtarıcı beyaz' idealinin üzerine oturmuş, içinde küresel para akışının, milli güvenlik çıkarlarının ve askeri yapılanmaların bezeli olduğu bir harekettir. Bu yaklaşım ve doğurduğu, sebep olduğu zarar ve sonuçlar anlaşılmadan, değerlendirilmeden başta Afrika olmak üzere yardıma muhtaç güney yarımkürenin sorunları da çözülemeyecektir (Moyd, 2016, s. 95). Bunun karşısında da, insani yardım konusunda çalışan entellektüel, bilim adamı ve sosyal aktör ve aktivistlerin, bu yaklaşımı sorgulayıcı bir gözle ele alıp, alıcı-yardıma muhtaç konumundaki örneğin Afrika insanının kendi sorunlarını nasıl tanımladığını ve içerden bir bakışla nasıl çözümler ürettiğini de dikkat alan çalışmalar yapması ve yapılacak insani yardım hareketlerinde bunları dikkate almaları durmaktadır (Moyd, 2016, s. 95). Akademik dünyanın da, kolonyal, ırkçı arka planının getirdiği zararları, insanlığa olan maliyetini sorgulayarak insani yardım felsefesini yeniden çizmesi, yazması gerekecektir. Didier Fassin, *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present* adlı kitabının girişinde '*İnsani yardım' kimin rızası için yapılıyor ve en çok kimi tatmin edip rahatlatıyor sorusu bu konuda yol gösterici olacaktır*' demektedir. Fassin'e göre, bugün yapılmakta olan insani yardım çalışmalarının yardım alan ülkelerde etkinliği, yerine ulaşabilirliği ve kalıcı çözümler üretebilirliği yüzde elliye bile bulmazken, en çok yardım yapan ülkelerin ekonomisi ve küresel çıkarlarını korumakta ve ayrıca vicdanı rahatlama aracı da olmaktadır (Moyd, 2016, s. 96).

2. Çin ve Türkiye Örneği

Afrika'da insani yardım çalışmaları yürüten devletlerin arasına son 20 yılda kıtaya yardım ve yatırım oranlarını hızla arttıran Çin ve Türkiye de katıldı. Türkiye de Çin de aslında hala kendileri kalkınma yardımı alan ülkeler arasında olmalarına rağmen, özellikle Afrika kıtasında hem insani yardım hem de kalkınma yardımı yapan ülkeler konumuna

yükseldiler. Acil, afet yardımı ve insani kalkınmaya yönelik yardım çalışmalarının dış politikanın bir parçası olarak görülmesi üzerinden bakarsak Afrika kıtasının, bu iki ülkenin de dış politika açılımlarının önemli bir parçası olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iki devlet de, Afrika ile olan artmış yardım oranlarının politik, ticarî kaygılardan bağımsız olmadığını kabul etmekte ve bu durumu, Batılı çok gelişmiş ülkelerin Afrika ile ilişkilerinden farklı olarak eşit şartlarda, karşılıklı kazan-kazan yaklaşımı ile yürüttükleri yönünde açıklamaktadırlar (Ertürk, 2014, s. 2).

3. Çin'in Yardım Politikası

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), tarihsel olarak kurulduğu 1950'lerden günümüze kadar dış yardım yapmakta olan ülkelerden biridir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yeşil kuşakta Marshall yardımları ile yaptığını ÇHC de Büyük Sosyalist Birlik, Enternasyonal Adına yapmakta idi. 1960'da ülke içinde yaşanan şiddetli kıtlık ve açlıktan milyonlarca insan hayatını kaybederken bile, dış yardımlara devam edilmiştir. Bu durum, Batı Bloğu tarafından yapılan izole etme politikasını yarma hareketi olarak da değerlendirilmiştir. (Rotberg, 2008, s. 25).

Çin 1970'lerde, yine, küçük ve zayıf Afrika ülkeleri için 4 Modernizasyon hedefi belirlemiş ve yardım çalışmalarını bunun üzerinden yürütmüştür. İnsanları fakirlik döngüsünden çıkarabilmek için yol, fabrika ve enerji üretim merkezleri kurmaya çalışmıştır. Uyguladığı bu modernizasyon modeli ile Batı'nın dikte ettiği ve onları sürekli yardıma bağımlı hale soktuğunu düşündüğü "Yardım Modeli"ne alternatif model olmayı seçtiğini gösterme çabasında olmuştur (Rotberg, 2008, s. 25-26) (Yu, 1977).

Çin'in bugün Afrika'ya olan yardımları FOCAC ve South-South Kooperasyon'u ile dış yardımın ekonomik ve teknoloji kooperasyonu modeline çevrilmiştir. Ve 2000 sonrası 'yardım' sektöründe yaşanan değişiklikler Çin'i de etkilemiş, bu konuda radikal değişikliklere gidilmiştir.

İnsani yardım resmi tanımı OECD ve DAC yapısındaki Batılı ülkeler tarafından İnsani yardım genellikle diğerkâmlık olarak kabul edilmiştir. Ancak OECD üyesi olmayan Çin, yardım siyasetinin bu tanımdan farklı olduğunu iddia etmekte, karşılıklı çıkar, yararlanım

ilkesi ile bilateral yardımlaşıldığını, böylelikle 'şartsız yardımlar' yaptığını iddia etmektedir (Rotberg, 2008, s. 24-26).

Çin'in, Afrika kıtasında yardım ve yatırım politikalarıyla işbirliği yapan ülkeler "Collaborative States", aralarındaki hukuki durum da "Koalisyon Yükümlülükleri" olarak isimlendirilmiştir. Çin, Afrika'ya direk karşılıksız ve şartlı yardımlar (Batılı ülkelerin yaptığı gibi) yerine ticari ve sosyal yatırımları eşit şartlarda yaparak Afrika ülkesinin gelişimine, üretimine destek sağlamayı amaçladığını belirtmektedir. Bu amaçla özellikle altyapı ve yol yapımına ciddi yatırımlar yapmakta ve bunu da faizsiz veya düşük faizli borç veya bağış olarak gerçekleştirmektedir. Çin'in Afrika ülkesine olan kalkınma yardımları ve işbirliği ilişkileri, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan FOCAC (Çin -Afrika Operasyon Forumu) tarafından yürütülmektedir. Çin'in dış yardım politikası OECD tanımlamalarından izler taşısa da farklı olarak yürütülmekte ve Batılı usullere uygun biçimde, yapılan yardımların açıktan, şeffaf olarak gösterilmemesi nedeniyle de belirsizlikler içermektedir (Rotberg, 2008, s. 33-36).

Çin'in Afrika'daki Sağlık Yatırımları

Çin'in yardım konusundaki yaklaşımı, Batı ülkelerinin "vertikal" olan yaklaşımından farklı olarak "horizontal" olarak bahsedilmektedir. Vertikal 'donor versus recipient' yaklaşımı horizontal de karşılıklı çıkar ve faydalanım ilişkisini (win & win; kazan& kazan) temsil etmektedir. Multilateral kooperasyon ile karşılıklı yol, köprü gibi altyapı sistemlerinin inşasından eğitim ve teknik destek ve birlikte bilimsel çalışmalar yapmaya kadar olan bir ilişki ağı kurmak; burada hedeflenen karşıdaki ülkede de iş ve meslek imkânlarının artırılması, böylelikle uzun vadede yardım alan ülkenin de gelişimi ve büyümesinin de önünü açmak olmaktadır. Bu doğrultuda, Çin -Afrika kooperasyonun sağlık alanındaki, özellikle enfeksiyon hastalıklarıyla mücadelede anlamlı farklarla pozitif iyileştirici etkisi olduğunu gösteren analizler bulunmaktadır (Tambo, et al., 2016, s. 123-125). Yine temel altyapı hizmetleri, iş çalışma imkânlarının artmasıyla sağlık sistemi kapasitesinin artırılması ve sağlıkta sistemine ulaşım ve yararlanımının artması sonucuna götürmektedir.

B. AFRİKA KITASINDA İNSANİ YARDIMIN ETKİNLİĞİ

İnsani yardım konusunda üzerinde durulması gereken konulardan birisi de insani yardımların zamanında ve gerçek hedefine ulaşım ulaşmadığı, yani etkinliği sorunudur. Burada özellikle en önemli insani yardım dağıtıcısı olan BM'in ağır bürokrasisi, yardımların zamanında ulaşmasında, gerçek ihtiyaç sahiplerine etkin dağıtılmasında önemli bir engel olarak durmaktadır. Yine karar almadaki gecikmeler de yerinde ve zamanında olması gereken müdahale ve yardımların sağlanmasını engellemektedir. BM'in çatışmalı ortamlarda ortama hâkimiyetini kaybetmesi, tarafsız kalamaması da ayrıca buradaki diğer problemler arasındadır. Ve BM yardım çalışanlarının elinde yardımı bulundurmalarından faydalanarak ihtiyaç sahibi olanlara cinsel tacizleri de yine Afrika Kıtasında sıkça rapor edilen sorunlardan birisi olmaktadır. Bu şekilde de millenium hedeflerine ulaşmanın gerçekçi olmadığı da ortaya konmuştur (Sarver, 2007, s. 83). Richard Sarver'e göre, "ağır bürokrasisi ve üye ülkelere yaptırımdan yoksun olan haliyle BM'in fonksiyonu, Miss Amerika güzelinin dünya için iyi dileklerinden öteye geçmiyor" (Sarver, 2007, s. 83).

Afrika kıtasında yapılan insani yardımların etkinliği konusu, bu kıtada uzun süre İnsani Yardım Vakfı İHH'nın aktif saha çalışanı olarak bulunan, 2011-2013 Somali Bölge sorumluluğu yapmış olan, şu an Afrika Libya Masasına bakan Taner Altun ve İHH Doğu Afrika Koordinatörü olan İsmail Songur'a sorulmuş ve yukarıda literatürden paylaşılan bilgileri sahada da onaylayan cevaplar alınmıştır.

Soru: Afrika Kıtasında yapılan yardımların, özellikle gıda yardımlarının hedeflenen ihtiyaç sahibi kitleye ulaşması ne durumdadır? Siz, bir STK olarak bunu nasıl sağlıyorsunuz?

Taner A.: Gıda yardımı yaptığın kişiyle bunu takip etmek çok zor, çünkü verdikten sonra kişi evde tek başına kalıyor. Tabii ki 7 gün 24 saat başında duramıyoruz. Bununla alakalı özellikle Batılı STK'lar veya Birleşmiş Milletler, yerel STK veya kurumlara teslim edip, yaptıkları yardımların evraklarını da onlardan alıyorlar. Fakat bu yardım dağıtım yerine gidiyor mu? Dağıtıma, aracı kurumun kendi elemanları katılıyor mu katılmıyor mu? onunla ilgili sıkıntıları çok, çünkü bunu takip etmiyorlar. Birleşmiş Milletler

sahada çalıştığı kurumlara parayı veriyor, USAID de öyle yapıyor. Projelendirme yapıyor, parayı merkez yönetimden alıp yerel STK veya aracı kurumlara projeyi, parayı verip bırakıyor ondan sonra bu işle alakası bitmiştir. Yani Birleşmiş Milletler usulü yerel STK'larla da çalışılabilir, yerelden tecrübe almak için tabii ki ya da aracı şirketlerle. Ama bir sonuç elde etmek için burada kendin bizzat uğraşp terlemen gerekiyor. Ama BM'de böyle bir şey yok. Somali dediğin zaman BM'in binası bellidir. O binanın etrafındaki sokaklar kapalıdır, binanın etrafında betondan devasa bariyerler vardır. İçeri girebilmek için de 4-5 tane gümrük kapısından geçmeniz gerekir. Ki buradaki adam nasıl gidecek de halka dağıtım yapacak. Dağıtıma giderken en aşağı 15 tane tankla gidiyor, bu şekilde nasıl takip edecek. Ama biz çalışırken, yardım edilirken yani şikâyet geldiğinde bir sorun olduğunda adamlar direkt bize gelip söyleyebiliyorlar Biz de olayı takip edebiliyoruz. Tartışmasını yapabiliyoruz, bununla alakalı Somali Hükümetinin Başbakanlığı'nda Hükümet ve yardım kuruluşları ile bir toplantı vardı ben ona katılmışım. Toplantıda konuşuldu "biz yardımı kamplarda dağıtıyoruz ama biz kamptan çekildiğimiz de sizin askerleriniz gelip yaptığımız yardımları alıyorlar". Diyor işte; "Askerler yarısını aldıktan sonra geri kalanını yarısını kamp müdürü alıyor. Akşam da kamptaki güçlü erkek kalan yardımın yarısını alıyor. İşte o zaman kadın, çocuğa beşte bir malzeme kalıyor." Bunu söyleyen de İslam Kalkınma Teşkilatı'nı temsilen bulunuyordu. Adam sonuçta bu konuda şikâyetler duymuş. Yardımın reeli orada böyledir (Altun & Songür, 2017).

Soru: Bu yardımların gerçek ihtiyaç sahibine ulaştırılmasıyla ilgili ne tür sorunlarla karşılaşmaktasınız ve bu sorunlar için sizler nasıl yöntemler uygulamaktasınız?

Taner A.: Esas dikkat çekmek istediğim şey sahada olduğunuz zaman bu şikâyetleri dile getirip muhatabına söyleyebiliyorsunuz. Direk sorunun çözümü için aracı olabiliyorsunuz, böylece sadece yardımı dağıtmak değil de yardımın ulaşp ulaşmadığını da kontrol etmiş oluyorsunuz. Takip ediyorsunuz yani, mesela gidiyorsunuz "başınızda bir iş var mı? diye soruyorsunuz. "Biri gelip yardımı elinizden alıyor mu, alıyorsa kim? Yani gücünüz nispetinde bunlarla mücadelede edebiliyorsunuz. Yani böyle mücadele ettiğin zaman giden yardımın yüzde yüzünü kurtaramasan da yarısını da kurtarsan bir süre sonra değişmeye, iyileşmeye başlıyor daha iyi oluyor, Somali'deki değişim budur. Ki biz orada yardımları yüzde 70-80 oranında ulaştırıyoruz (Altun & Songür, 2017).

İsmail S.: Yıl 2015'ti hatırlıyorum. Sudan'da BM'nin oluşturduğu Gıda Bankası gibi bir merkez vardı. Buraya yakın bir yerde de 2000 kadar mülteci insan vardı, onlar da açlıktan ölmek üzerelerdi. Kaldıkları kampın çitlerinin biraz ilerisinde, yani yaklaşık 100 metre ilerisinde BM'in çadırları vardı, orada binlerce ton gıda malzemesi vardı ve içerde bekliyordu. O yakındaki ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırılamıyordu. Yani sıkıntı burada işte BM'in genel olarak kabul ettiği, yardım dağıtımında anlaşma yaptıkları kurumlar o bölgenin resmi Kızılay'ıdır, Resmi kurumlardır, onlarla akredite çalışması yapar. Ama bu yerel resmi veya sivil kuruluşların yanlış raporlaması, onların bölgeyi yanlış gözlemlemesi ya da yanlış ihtiyaç belirlemesi bu bahsettiğim şekilde ciddi hatalara, sonuçlara neden oluyor.

Genel olarak da neyi gördük BM'in malzeme indirip dev gibi ofisler kurduğunu ve bunun neredeyse birkaç ay süre aldığını daha sonra araç alımlarını yaptığını Toyota ciplerin Körfez ülkelerinden satın alıp getirildiğini, bunlar sıfır kilometre araçlar, ondan sonra bina için jeneratörler getirildiğine şahit olduk. Daha sonra bölgeye giden ekiplerin raporlamaları beklendi. Çılgın, uzun bir prosedür, bitmeyen bilmeyen bürokrasi yani. İşe, yardım yapmaya gelene kadar bir aydan çok daha fazla bir süre geçti. Biz çoktan arabalara binip dağıtımına geçmiştik. Biz uçaktan iner inmez vakit kaybı olmasın diye araziye gitmişizdir. Birleşmiş Milletler önce kendi yerleşimini ve elemanının güvenliğini sağlar. Biz ihtiyaç tespitinde de yazılan raporlardan ziyade bölgede giderek gördüğümüz şahit olduğumuz durumlara göre veya yerel kişilerden ya da STK'lardan aldığımız bilgilere göre karar veriyoruz. Birleşmiş Milletler sadece yerel STK'lara değil dışarıdan gelen diğer STK'lara karşı da bir mesafe bir kibir içindedir genel olarak. Yani tabiri caizse piyasalarını bozuyormuşuz gibi; onlarla işbirliği yapmaya kalkınca onlarca prosedür gerekiyor, akreditasyon için mesela zorluklar çıkarıyorlar (Altun & Songür, 2017).

Afrika'da açlık, yiyecek kıtlığının en çok olduğu bölgeler paradoks olacak şekilde aslında verimli ziraat ve hayvancılık alanlarının olduğu yerlerdir. Nobel Ekonomi ödülüne sahip Amartya Sen, 1980'lerde yaptığı bir araştırmasında; Afrika'da süre giden açlık ve kıtlığın sebebinin yiyecek yokluğu veya azlığı değil bazı kesimlerin yiyeceğe ulaşmada yaşadığı sistematik eşitsizlik olduğunu göstermiştir (Lakitsch, Wolter, & Pokoo, 2015, s. 60).

Ancak bu araştırma ve gözlemlere rağmen uzun yıllar Afrika'ya yoksulluk ve açlıkla mücadele kapsamında yapılan yardımlar direk yiyecek ve nakdi yardımlar olarak devam etmiştir. Yardım ulaştırma projelendirilmesi de yiyeceğe ulaşım imkânları açısından değil de yiyecek varlığı, yokluğu üzerinden yapıldı. Hayvansal veya gıda stoklarının olup olmadığına bakılmaksızın üretimi azalmış bölgeler öncelenmiştir. Afrika yerel kültüründe var olan hayvansal ürünlerin de takas yoluyla yiyecek almaya kullanıldığı mesela göz ardı edilmiştir (Lakitsch, Wolter, & Pokoo, 2015, s. 60).

Yine yardımın zamanlaması da genellikle alarm belirtileri yeterince anlaşılmadığı için gecikmiş ve büyük insan kayıplarının önüne geçilememiştir. Bu tecrübelerden sonra, insani yardım sahasında, kıtlık ve yiyecek azlığının ön alarm belirtileri üzerinden bir hazırlık sistemi kurulması düşünülmüştür (Oxfam Briefing Note, 2010, s. 3).

Bunlara ek olarak, yiyecek yardımı olarak dışarıdan gemilerle ya yardım yapan donör ülkelerden ABD gibi, ya da yakın coğrafyalardan yiyecek sokulması ülkedeki yerel yiyecek gıda sebze, meyve ve hayvansal ürün fiyatlarını düşürerek hayatını bu ürünlerini satarak idame ettiren yerli popülasyonun gelir seviyesini, satın alabilirlik gücünü ciddi oranda düşürmektedir. Özellikle hayvancılıkla uğraşan kırsal kesimin hayvan ürünleri karşılığı elde edeceği gelir düşmekte ve 'normal fiyattan' satsa idi yardıma ihtiyacı belki olmayacakken bağımlı hale gelebilmektedir (Lakitsch, Wolter, & Pokoo, 2015, s. 60-63).

Ülkeye dışarıdan giren gıda yardımının zamanında ve yerinde dağıtımı, yetersiz altyapı ve ulaşım yolları eksikliğinden gerçekleşmemektedir. Nijer'de 2010 kıtlık krizinde, Dünya Gıda Fonu (WFP), gıda yardımının ulaştırılması hedeflenen ihtiyaç sahiplerinden 7.1 milyondan sadece 2.3 milyon insana yani yüzde 30'una ulaşabilmiştir (World Food Programme, 2010), (World Food Programme, 2010). (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2010)

Bu hedeflenen ihtiyaç, kriz durumundaki insanlara ulaşılmasında yaşanan problemlere yönelik değişik çözüm önerileri, yaklaşımları geliştirilmiştir. Bunlardan birisi de Hane Ekonomisi Yaklaşımı (HEA) olmuştur.

Hane Ekonomisi Yaklaşımı (The Household Economy Approach)

Hane Ekonomisi Yaklaşımı (HEA), yardım dağıtımlarının gerçekten ihtiyaç sahiplerine ulaşması ve etkin olabilmesi için Save Children örgütü tarafından geliştirilen bir sistemdir. Bu sistem, yiyecek üretimi veya varlığından ziyade hane halkının yiyeceğe ulaşımını, yerel dinamik ve alışkanlıklarını, üretimdeki mevsimsel farklılıkları göz önüne alarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşımda hane başı yiyecek ihtiyacı, kendi yiyecek üretimleri veya yiyecek satın alabilecek gelir miktarlarının belirlenmesi üzerinden yardıma ihtiyacı olan ülkeyi belirli ihtiyaç derecesi zonlarına bölmek ve kıtlık, kuraklığın yaklaştığını fark etmek ve yardım dağıtımını, hazırlığını buna göre belirlemek üzerine kurulu bir yöntemdir. Zonları ve ihtiyaç durumları, bölgedeki gıda fiyatları, zirai ve hayvansal ürün hasatları, işçilik ücretleri gibi parametreler ile belirlenmektedir. Bu parametreler bölgeden bölgeye ve mevsimsel olarak farklılıklar arz ettiği için, Hane Ekonomisi Yaklaşımı her bir bölgenin kıtlık riskleri ve bununla mücadele yöntemlerinin farklı olması gerektiği üzerine kurulu bir sistem olmaktadır. Bu yöntemle yapılan yardımların daha etkin ve daha çok ihtiyaç sahibine ulaşıldığı yapılan birkaç uygulamayla gösterilmiştir (Holzmann, Boudrea, Holt, Lawrence, & O'Donnell, 2008, s. 3-11).

HEA Sahel projesi 2010'dan bu yana Oxfam, Action Against Hunger (ACF) ve Dünya Gıda Programı (WFP) ile ortak olarak Sahel bölgesinde, Nijer ve Burkino Faso'da uygulamaya koyulmuştur (Lakitsch, Wolter, & Pokoo, 2015, s. 66). Burkino Faso hükümeti tarafından benimsenip uygulanan bu yöntem ile kıtlık ve açlık ön alarmları erken alınıp, tedbirler ve yardım planlaması bu farklı 9 zona göre oluşturulduğu için, 2010 ve 2011 Krizlerinde 3 milyona yakın krizden etkilenmesi muhtemel populusyona (ülke nüfusunun yüzde yirmisi olmaktadır) zamanında gıda yardımı ulaştırılabildiği (Lakitsch, Wolter, & Pokoo, 2015, s. 70).

Dünya Bankası bu projeleri değerlendirmek için karşılaştırmalı bir çalışma da 2014 yılında yapmıştır (Lakitsch, Wolter, & Pokoo, 2015, s. 66).

Afrika Kıtasında gıda yardımlarının yerinde ve zamanında olup, etkinliğini arttırmak için muhtemel gıda krizlerinin önceden tahmin ve tespitine yönelik başka ne tür çözüm önerileri olmuştur sorusuna yanıt aramak üzere IHH Afrika Libya Masasından Taner Altun ve Doğu Afrika Koordinatörü İsmail Songür'e soruldu.

Soru: Afrika Kıtasında ortaya çıkan gıda krizlerinin tespiti ve gerekli tedbirlerin alınması konusunda siz STK olarak ne tür yöntemler kullanıyorsunuz?

Taner A.: Bu konuda çalışan saha arkadaşları var mesela Somali'de yerel STK ya da siviller. Somali krizi, Haziran 2017 gibi gündeme geldi ama İHH olarak kendini Şubat ayında krize hazırladı. Çünkü habire oradan raporlar geliyordu kriz geliyor diye bunu yereldeki arkadaşlardan alıyoruz. Birleşmiş Milletler bir açıklama yapıyor bir kriz geliyor diye sonuçta, onların da aldıkları rapor aldıkları yerler var, biz de yereldeki STK'larla bu bilgiyi kontrol ediyoruz. Böyle bir kriz var mı gerçek mi suni mi diye, suni ise zaten sınırlıdır. Geniş ve gerçek ise o yönde raporlar geliyor. Aynı şekilde 2017 Şubat ayında mesela İslam Kalkınma Teşkilatı koordinatörlüğünde, İHH'ın da katıldığı Somali krizi ile mücadele üzerine toplantı yapıldı. Toplantıda kriz uyarısı yapıldı. Ve beklenen bu kriz patladı. Biz o zaman hazırдық. Ona göre projelerimiz hazırlamıştık, krize hep birlikte hazırдық. 2017-Mart ayında, biz personel yollamadık ama partner STK'ya bütçe yolladık, bununla insanların yiyecek su ihtiyacını karşılamaya başladık. Aynı şekilde diğer bölgelerde de kriz olacağı zaman ön bilgisi geliyor, birkaç yerden bu bilginin kontrolü yapıp bir kriz varsa ona göre ekibi hazırlayıp yolluyoruz.

Soru: Özellikle geliştirmiş olduğunuz bir metodunuz var mı? Nasıl belirliyorsunuz hangi evin hangi hanenin ihtiyacı var?

Taner A.: Biz bunu yerellere bırakıyoruz sonuçta orada siyasi bir otorite de var onu göz ardı etmiyoruz. Yine yerel yönetimler de var onlardan aldığımız bilgiler ve yine bize yerel çalışanlarımızdan gelen bilgiler ve kendimiz de orada bulunduğumuz sürece diğer STK'larla görüşmeler yapıyoruz, bilgiler alıyoruz. Yani yabancı STK'lar, ama daha çok Türkiyeli STK'larla işbirliği halindeyiz, yani onlar bir mahalleye dağıtırsa biz başka bir mahalleye dağıtıyoruz. Akşamları saat 5 -6 olunca otururuz o kamp mekanlarında 'naptın, nereye gittin kime dağıttın?' ona göre biz de kendi dağıtım planımızı çıkarıyorduk. Kriz merkezlerinden de bilgi alıyoruz. Mesela bize en çok eleştiri şu konuda geldi. Kuraklık olduğu zaman ülkenin ana merkezine yardım ediyorlar. Halbuki kuraklık iç bölgelerde idi. Hükümet ise merkeze yoğunlaşıyordu yardım yaparken, çünkü insanlar buraya doğru geliyordu. Biz de kuraklık olduğu için oraya, kuraklığın olduğu yere yardım edersek yani oradaki sorunu kurutursak, insanlar göç etmek zorunda kalmaz diye düşündük. Tekrar geri göçmek zorunda da kalmazlar. Bundan dolayı yardımların birçoğunu biz iç bölgelere yolladık. Çünkü insanlar merkeze bir kere

göçtükten sonra geri dönmeleri çok zor oluyor, devamlı mülteci kampında kalmak zorunda kalıyorlar, mülteci konumuna düşüyorlar.

Soru: Hem Hükümet hem de Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası STK'lar da Merkeze, mülteci kamp bölgelerine mi yardım yapıyor?

Taner A.: Evet evet öyle maalesef, bu da mülteci kamplarının sayısını ve nüfusun arttırıyor. Biz bunun tam tersi hareket etmeye çalışıyoruz. Buna da eleştiri vardı tabii ki, İç bölgelerde Şebap vardı o yüzden güvenlik sorunu olacak yardımlar Şebaba gidecek gibi eleştiriler oldu. Biz kendi çalışanlarımız bizzat kendi gidip ihtiyaç sahiplerine yardım etti. Birebir yardım edildi (Altun & Songür, 2017).

Taner Altun'un özellikle altını çizdiği gıda yardımlarının ihtiyaç ve krizin olduğu bölgelere gidilerek orada yapılmasının, insanların açlık, kıtlık durumunda gıdaya ulaşmak için yerlerinden olup mülteci konumuna düşmelerinin önüne geçmek için, merkezi yerlere yapılan yardımlara karşılık önemli bir çözüm önerisi olduğu açıktır.

C. İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARINDA İDARİ SORUNLAR

Ülkenin idari ve yönetsel sorunları; yolsuzluk ve rüşvet

Afrika ülkelerindeki fakirliğin altta yatan önemli sebeplerinden birisi ve aynı zamanda dışarıdan gelen yardımların da etkin kullanılamamasındaki en önemli faktörlerden birisi yolsuzluk ve rüşvetin yüksek ve yaygın olmasıdır.

Yolsuzluk ve rüşvete karşı alınacak en önemli önlemler de şeffaflığın, basın ve medya özgürlüğünün arttırılması ve güvence altına alınmasıdır. Toplumun birçok katmanında yaygın olması da bu durumun normalize edilmesine neden olmaktadır. Buna karşı, toplumun yolsuzluk ve rüşvetin kalkması halinde daha iyi duruma gelecekleri konusunda ikna edilmeleri gerekmektedir. Afrika Birliğinin 2002 Raporuna göre rüşvetin Afrika'ya verdiği maddi zarar; yıllık 148 milyar dolar olmuştur (Sarver, s. 82). Bunun üzerine Afrika Birliği, Afrika ülkelerinin üst düzey görevlilerinin mal varlıklarını açıklamaları gerektiğini kural koymuştur.

Dışarıdan yardım yapan donör ülkelerin de yardımların şartı olarak şeffaflık, yolsuzluk, rüşvetin azaltılması gibi yaptırımların olması pozitif bir tetikleyici faktör olabilmektedir.

Kenya hükümeti yolsuzlukla toplumsal mücadele için havalimanları, polis istasyonları, gibi kamu alanlarına "Yolsuzluğu durdur!", "Rüşvet Free Zone", "rüşvet alınmaz ve verilmez !", "Rüşvet verme!" gibi uyarılar asmıştır (Sarver, 2007, s. 82).

Kenya'da artan yolsuzluklar üzerine 2004 Temmuz'unda Avrupa Birliği yaptığı yardımları askıya aldı. İngiltere Yüksek Komiseri Edward Clay, Kenya hükümeti ve Başkanı Mwai Kibaki'yi 'küstah ve açgözlü' şeklinde azarladı, ülkeye ulaşan yardımları okul yapmak yerine çalmakla suçladı. Kenya Lideri, alt seviyelerdeki rüşveti sıkı yöntemlerle oldukça düşürse de politikacı ve işadamlarının yaptığı yüksek miktarda yolsuzluk ve rüşvete gizli, örtülü yöntemler bulmayı tercih etmiştir (Sarver, 2007, s. 82). Somali'de yine üst düzey yolsuzluk iddialarının olduğu bir ülke olmuştur. Cumhurbaşkanı düzeyinde, mesela 2009-2012 yıllarında görevde olan Sheikh Sharif Ahmed, gelen dış yardımları yerine ulaştırmamakla suçlanmıştır (VOA New, 2012). BM gözlemci heyeti, bu dönemde ülkeye sağlanan dış yardımların yüzde 70'inin kaybolduğunu iddia etmektedirler (Aljazeera, 2012).

Afrika kıtasında, sadece yoksulluğun değil yolsuzluk, rüşvet ve kötü idare karşılıklı olarak neden-sonuç ilişkisi bir kısır döngüye dönüşmüş durumdadır. Bu döngü de Afrika'nın yoksulluğunu ve dolayısıyla dışa bağımlılığını daha da arttırıyor. Yoksullukla, geri kalmışlıkla mücadelede direk nakdi yardımların değil iyi yönetim ve idarenin anahtar rolü olduğu, bu son 50 yıllık tecrübeyle ortaya çıkmıştır. İnsani ve kalkınma yardımlarının hedef ülkede etkin kullanılıp kullanılmadığını, amacına ulaşılma yollarının uygunluğunu ve kalitesini ölçmek üzere ABD, Bush yönetimi döneminde Milenyum Challenge Account sistemi geliştirmiştir. Bu düzenlemeye göre, ülkenin yönetimini, idaresini düzelterin, yardımların etkinliğini arttıranların yardım almak için kredisi de o derece artmaktadır (Sarver, 2007, s. 83).

Ancak, bu yolsuzluk ve kötü idarelerin çözümü çok kısa sürede olmayacağı için zengin gelişmiş ülkeler yine yardıma muhtaç olanlara yardıma devam edeceklerdir.

Afrika kıtasında en önde gelen sorunlardan biri olan yolsuzluk ve rüşvet olaylarını, yine bu bölgede aktif saha çalışanı olmuş görüşmecilerimize sorduk. Teorik olarak literatürde yazılan rüşvet ve yolsuzluk sorunlarının sahada nasıl işlediğine dair çarpıcı cevaplar aldık. Üst düzey yöneticilerin, oluşturdukları suni gıda krizleri ve bunlar üzerinden nasıl çıkar sağladıkları örneğini göstermektedir. Yine teorik çalışmalarda belirtilen gelen yardım paralarının üst düzey yöneticiler ve zenginler arasında paylaşılması da bu görüşmedeki bilgilerle teyit edilmiş oldu. Halk arasında da rüşvetin yaygın olması da detaylı savaş ağaları örnekleri ile doğrulanmıştır.

Soru: Afrika Kıtasındaki çalışmalarınız sırasında karşılaştığınız yolsuzluk ve buna benzer idari sorunlar oldu mu? Oldu ise bu sorunlarla nasıl mücadele ettiniz?

İsmail S.: Tabii, Afrika boynuzundan örnek verecek olursak mesela, Cibuti son yaşanan kıtlıkta kendi hayvancılık üretimi vardır kısmi olarak kendine yetmez. Mesela kurban döneminde yerelden hayvan bulmakta zorluk çekersiniz. Genelde Etiyopya içerisinden hayvanlar getirilir. Veya Etiyopya'da alımını yapar oraya yönlendirirsiniz. Dışarıdan gelen her şey hayvan ürünleri kuru gıda veya teknik ekipman da dahil teknik ekipman da dahil, belli isimlerin elindedir. Çok kuvvetli bağlantılarını olması gerekir ki ürünü dışarıdan biz STK olarak kendimiz getirebilelim. Dışarıdan gelen bir üründe sabit fiyat asla olmaz. Çünkü hele ki ihtiyaç malzemesi ise, hele ki bölgenin çok kullandığı mesela sorgum Somali'nin çok kullandığı bir şeydir. Türkiye'de kuş yemi olarak bilinir, insanlar yemez ama orada insanların deli gibi tükettiği bir ürün sorgum, neredeyse mısırla buğdayla yarışabilecek bir üründür. Felaket anında bu ürün, sahte suni krizlerle ülkede var iken yokluk yaşanacak ve dışarıdan getirilecek durumlar oluşturulmuştur. Yine örnek veriyorum şeker Somali'ye Brezilya'dan getiriliyor, pirinç önce kendi pirincini üretirken Somali şimdi Pakistan'dan ya da Hindistan'dan pirinç alıyor. Bunları dışarıdan getiren adamlar büyük oranda ülkede siyasette ya da askeriyede etkin isimlerdir. Özellikle felaket anında yani felaketi önden görevim depolayayım diyen yerel halktan bir esnaf yoktur. Ama o devlet büyüğü felaketi önceden tahmin edebilir, ya da zaten suni krizi bilir ve bu kişilerin Yakın Asya'da veya Latin Amerika'da bağlantıları vardır ve hemen hızlıca bölgeye konteynurlar gönderilir. Ve önceden ucuza olan yüzüne bakılmayan ürünler dehşet fiyatları satılmaya başlanır. Bunun önüne nasıl geçersiniz aslında bu konuda pek de şansınız yok. Buna BM de dahil dışarıdan bir kimsenin, kuruluşun değiştirme gücü pek yoktur (Altun & Songür, 2017). (business-anti-corruption, 2016).

Taner A.: Ülke yöneticileri de maalesef gelen yardımların belli bir miktarını alıyorlar. Tabii böyle birçok örnek var, yönetimde olanlar gelen yardımı, parayı iç ediyor, aralarında paylaşıyorlar. Kriz bölgelerinde insanlar da temsilci seçerken buna göre seçiyor. Yani yönetimdekiler böyle şeyler yapınca, insanlar da BM veya STK'larla görüşmek üzere kendi aralarında temsilci seçiyorlar. Biz de üst düzey idareciler yerine bu tür yerel temsilcilerle görüşüyoruz. Rüşvet teklif etmeyenlerle devam ediyoruz. Gerçekten muhtaçlarsa zaten alıp birlikte dağıtıyoruz. Yok, eğer ihtiyaç sahibi değilse de "kusura bakma, uygun değil" deyip reddediyoruz (Altun & Songür, 2017).

Taner A.: Yardımları yapabildiğimiz kadar zaten kendimiz denetliyoruz. Yetimlere dağıttığımız dükkânlar vardır, yer yer aniden dükkâna, kontrol etmeye giderdim. Çünkü sonuçta dükkân gelir getiren bir yer, sağdan soldan rahatsız edenler olabilir. Aniden gidip soruyordum bir sorunuz var mı? bir şikâyetiniz var mı? başkan yapan oluyor mu? Öyle bir şey olduğu zaman gidip oradaki yerel veya idari yetkili kişilere o şikâyeti iletirdim. Ve neler yapılıyor sonrasında diye takip ediyordum. Yardımlardan dışarıdan gelip almak isteyenler oluyor mafya tarzı yapılar, bununla alakalı biz de gidip elimizden geldiğince tedbirler almaya çalışıyoruz (Altun & Songür, 2017).

Taner A.: Yine, bizim yardımları getirdiğimiz gemi ile alakalı yardım malzemesini indirebilmek için rüşvet istediler mesela, ama biz vermedik. Boşaltmaya izin vermediler, artık çıkabileceğimiz bütün makamlara çıktık, şikâyet ettik ve bekledik. Vermeyeceğimizi anlayınca onlar da kendi ısrarlarından vazgeçtiler. Biz bir de bu olayı duyurarak başka gemilerin gelmesini engellemeye çalışmıştık. Bunu fark edince vazgeçtiler. Ticaret gemileri de gelmemeye başladı. Zarara girmeye başlamışlardı. Bir de "savaş ağaları" diye bir olgu var. Bunların geçimi böyle felaketler üzerine, mültecilerden yardımlardan yol kesip haraç keserek kazanıyorlar (Altun & Songür, 2017).

İsmail S.: Kriz ve afet durumları savaş ağaları ve aristokrat bir sınıf oluşturuyor. Adam daha önce küçük bir esnaf iken tabiri caizse Afganistan'da yaşanmıştır mesela, birkaç kelime İngilizce bildiği için yardımlara mal tedarik ederek bir süre sonra milyoner bir adam olarak karşımıza çıkabiliyor. Orada 1 liralık ürünü dışarıdan gelmiş BM'in elemanlarına 10 lira 15 liraya satarak bu anlamda ciddi bir servet ediniyor. Felaket karaborsası, Afganistan'da örneği çoktur bunların, bunlar "Savaş ağaları" oluyor (Altun & Songür, 2017).

Taner A. : Örnek olarak mesela sivrisinek için cibinlik dağıtacaklık. Somalili geldi, ona 3 dolara cibinlik, beyaz insan geldi aynı cibinliğe tüccar 15 Dolara dedi. Bunu açıkça da söylerler; yerli Somalilere 3 dolara olan cibinlik dışarıdan gelen beyaz adama 15 dolara satılmaktadır (Altun & Songür, 2017).

İsmail S.: Genelde şununla karşılaşırız biz; Felaketin hemen ardıdır. Yakın bölgelere gitmişizdir un tedarik etmek için. 'Abi' der, ki açık açık söyler bunu, mesela 'pirinç şimdi 1.2 dolar abi, istersen bunu bir buçuktan yazayım, öyle göster ve aradaki parayı paylaşalım' der artık açıktan söyler yani. Açıktan yapılan bir şey, bir sektör olmuştur. Oradaki vakfın ya da BM'in elemanı sensindir artık senin sunacağın faturalar kabul görecektir. Orada bir fiyat araştırması yapılacaktır. Senin görevin budur zaten güvene dayalı bir görevlendirmedir. Afganistan'da kurban alımlarında da böyle olaylara rastlamışızdır. Fiyatı 700 liradır kurban alımında. Abi der "Sen 1000 göster onlar bilmesin, bana 800 ver iki yüzü sende kalsın". Böyle diyen binlerce insan çıkmıştır karşımıza böyle diyenleri zaten hemen eleriz. Sen o 600 doları dolarlık kurbanı 400'e 500'e versen de senden almam artık deriz. Artık ondan hayır gelmez deriz (Altun & Songür, 2017).

İsmail S.: Niye teklif edildiğini sorarsanız, önceden defalarca yaşadığını ve yapıldığını görürsünüz, yani insani faaliyetler insani yardımlar sırasında yapılan bir şeydir. Bu yöntemler yapılmış ki, yararlanılmış ki bunlar rahatlıkla bize teklif edilebiliyor, söylenebiliyor. Özellikle uzun süre yardım yapılan bölgelerde daha sık karşılaştığımız problemdir. Mesela Afrika boynuzu böyledir, her üç beş yılda bir felaketle karşılaştığı için devamlı yardımın gittiği bir bölge, burada rüşvet sektör haline gelmiş. Birleşmiş Milletler'e çalışan tüccarların nasıl sisteme entegre olduklarını gösterir; beyaz olduğumuz için BM'den ya da Avrupa'daki kuruluşlardan olduğumuzu zannedip -kıyafetlerimiz de sahada genellikle benzer olduğu için bizi ayırt edemiyorlar- bu şekilde açık rüşvet teklif ederler. (Altun & Songür, 2017).

İsmail S.: Ama kendi çalışma alanımızda biz bunu kırdık. Nasıl yaptık; mesela Türkiye'den IHH'ın gitmesi demek ve böyle davranması demek daha sonra Türkiye'den gelecek kadar yardım kuruluşları, vakıfların ve grubunun da çalışması demektir. Vakıf ismi vermeyeyim ama o bölgede çalışacak olan bütün vakıflarla bağlantımız vardır. Ve felaket bölgelerinde kalınacak yerler bellidir hep orada vakıflar birbirleri ile karşılaşılır işte A Dernek B dernek fiyatlarımızı kontrol ederiz birbirimizle karşılaştırırız. "Abi siz kaçtan buldunuz biz bu fiyattan bulduk şu adam sakın gitmeyin

abi bu adama sakın bulaşmayın.” Çünkü genelde bu felaket bölgelerinde yabancı dil bilen ağız laf yapan kişiler bellidir. Ve hemen sizin onları bulmanıza gerek yoktur onlar gelir sizi bulur adamın bütün ticareti felaketler üzerine kuruludur. Var olan, 10 kuruşa mal olmuş malını felaket anında bin liraya satabilir. Temiz paradır ve daha da önemlisi dışarıdan gelen vakıflar döviz getirmiştir. Yerel para felaket dönemlerinde değer kaybeder çünkü enflasyon artar. Döviz her zaman canlılığını korur. Yabancı gelen vakıflar döviz de getirdiği için onlar için bulunmaz bir şanstır. Velhasıl bu rüşvetle yolsuzlukla mücadele de yardım sektörünün bir parçasıdır.

Çok şükür bu durum değişti, bu yolla zengin olmuş birçok adam bu sektörde karşılık bulamaz hale geldi. İtibarsızlaştı, bunları söyledik, yadık çünkü bizim Katar'la bağlantımız var Kuveyt'le ve Suud'la da bağlantımız var. Sadece Türkiye'ye değil yani felaket bölgelerinde çalışan diğer kuruluşlarla da bunları hemen paylaşıyoruz (Altun & Songür, 2017).

Röportajın bu bölümü, rüşvet ve yolsuzluk sorununun sahada nasıl işlediğini detaylı birçok örnekle göstermiştir. Ayrıca, rüşvet ve yolsuzluklarla aktif çalışma sahasında ne tür mücadele yöntemleri geliştirmişler, çözümler üretilmiş, bunları göstermek, örneklendirmek açısından önemli bilgiler olmuştur. Literatürde bu tür pratik yöntemlerin görülmemiş olması da bu bilgi ve tecrübelerin önemini arttırmaktadır.

D. AFRIKA KITASI ÖRNEĞİNDE İNSANİ YARDIMIN BAĞIMLILIK YAPICI ETKİSİ

Afrika Kıtası, dünya ölçeğinde en yüksek ve en uzun zamanlı yardım alan kıtadır. Etiyopya da, son 20 yıldır Dünyada ve Afrika kıtasında en çok gıda yardımı alan ülke konumunda olmuştur. Kıtık dönemlerinde nüfusunun yüzde 75'inden fazlası gıda yardımı almaktadır (Gebreselassie, 2006 , s. 5).

Gıda yardımı yapılmasının, alıcı konumdaki toplumda yardıma bağımlılık davranışına yol açıp açmadığı, üretim sektöründe düşüşe neden olup olmadığı üzerine yapılan bir araştırması ile Peter Little, World Development'de çıkan makalesinde şunları belirtmektedir; Gıda yardımlarının ülke toplamında çok yüksek meblağda görünüyor

olmasına rağmen ihtiyaç sahibi bireylere ulaşan oranı oldukça düşük kalmaktadır. Yapılan yardımların en fakir ailenin bile gıda ihtiyacının hepsini karşılamaya yetmediğini, dahası gelecek yardımın ne zaman ne miktarda geleceği de belli olmadığı için, ihtiyaç sahibi ailelerin bu yardıma dayalı üretimden uzak, başka gıda kaynaklarına ulaşma çabalarının olmadığı bir durum varsayılmayacağını iddia etmiştir. Yapılan, ulaşan yardımların ancak ailenin bir süre gıda ihtiyacın gidermekte, kıtlığın etkilerini bir süreliğine azalttığını, Bu durumun da yardımlara dayalı bağımlılık davranışına dönüşmekten uzak bir durum olduğunu belirtmiştir (Little, 2008, s. 870-871).

Etiyopya'da 1970'lerdeki kıtlık sonucu 1 milyon kişi açlık ile karşı karşıya gelmiştir. Buna karşılık başlayan gıda yardımları her geçen yıl giderek artmış, buna paralel olarak dışarıdan gıda yardımlarının, kuraklık ve kıtlık dönemlerinde pik yaparak, ülkedeki yiyecek üretimine oranı da artmıştır (Gebreselassie, 2006 , s. 4).

Kıtlık dönemlerinde akut yiyecek yardımının olması zaten zaruri bir durumdur. Peter Little'ın aksi iddiasına rağmen, Etiyopya'daki veriler, gıda yardımlarının sürekli olması ve dışarıdan getirilmesi ülke içindeki kendi üretimlerini negatif etkileyen bir durum mudur? Uzun vadede ülkenin gıda yardımına bağımlı hale getiriyor mu sorularının tartışılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. 1970'lerden bu yana yürütülen insani yardım, gıda yardımı başka türlü planlanmış olsaydı, bugün Etiyopya'nın zirai üretimi, gıda üretimi ne durumda olurdu, daha farklı olur muydu? Bu son 40-50 yılda yapılan bu planlama hatalarının düzeltilmesi, gıda yardımlarının ülkenin kendi üretimini geliştirmesini engellemeyecek şekilde nasıl olması gerektiğinin sorgulanması gerekmektedir (Gebreselassie, 2006 , s. 4).

Chossudovsky 2000 yılında yazdığı "*Etiyopya'da açlığın tohumlarını ekmek*" adlı makalesinde bu sorunu irdelemiştir.

"8 milyondan fazla insan ki bu da ülke popülasyonunun %15'i kadar ediyor, 'kıtlık kuşağında' yaşıyor. Kentsel iş imkanları azaldı, mevsimlik tarım işçileri ve topraksız köylüler de işsizlikten dolayı bitmeyen bir fakirliğe hapsolmuş durumdadır. Uluslararası yardım kuruluşları da iklim değişiklikleri gibi nedenlerin üretim azlığı ile yoksulluğu arttırdığı, derinleştirdiği kanısındadır. Medyanın bu alanlarda göremediği şey de,

milyonlarca insanın aslında çok verimli tarım arazilerinin üstünde iken açlığa mahkum olmaları gerçeği.” (Gebreselassie, 2006 , s. 4)

Sürekli gıda yardımlarının bağımlılık yapıcı etkisinin sahadaki gözlenmesi nasıl olmuştur sorusu da aktif saha çalışanı görüşmecilerimize yöneltildi. Bağımlılık yapıcı, yerel üretimi azaltıcı etkisi olduğu onların verdiği saha pratiğinden de desteklenmiştir.

Soru: Gıda yardımlarının sürekli olması Afrika Kıtasında yardıma bağımlılık oluşturmakta mıdır?

İsmail S.: Somali'de yaşanan 2016 başından 2017 başına kadar devam eden Güney Sudan kıtlık felaketinde, bölgedeki kıtlık siyasi merkezlidir, devlete baş kaldırmış bir bölge, devlet orayı askerle kuşatma altına aldığı için, o bölgedeki isyancı bir kabileye zorluk çıkartma adına oradaki 20 tane kabileye gıda girişini engellemesinden kaynaklanıyordu. Bu şekilde siyasi ortaya çıkan bir kıtlıktı. Ve maalesef yiyecek azlığından değil, suni bir krizden dolayı bu kıtlıktan insanlar öldü.

Yardımların sürekli olması halkı tembelleştiriyor mu doğru tembelleştiriyor. Bu da karşılaştığımız durumlardan biridir. Yardımların vaktinden ayrı olarak acil yardım için ayrılan süre bir ya da iki hafta iken bunu 5 ay 6 ay gibi bir süreye yaymak bölgedeki dengeyi ciddi anlamda bozuyor. Bölgedeki çalışma ekonomisini ciddi anlamda bozuyor (Altun & Songür, 2017).

İnsani yardımların bağımlılık yapıcı etkisinin altında yatan sebepler araştırıldığında başlıca şu konular ve sorunlar görülmektedir;

1. Yardım Politikalarının Etkisi, Mülteci Kamplarındaki Artış, Yerel Ekonomi, Tarım ve Pazarı Etkilemesi

Etiyopya'da 1984'te sadece bölgelerin yüzde 8'i kuraklık ve açlıktan etkilenirken bu rakam 1994'te %49, 2000'de %39, 2001'de %53'e yükseldi. Ülkede toplam 525 bölge var, 2000'de gıda yardımına ihtiyacı olan bölge sayısı 210 iken 2001'de 270 olmuş 2003'te 377 rakamını bulmuştur. Yine kişi sayısı olarak da kuraklıktan etkilenip yiyecek ihtiyacı

olan insan sayısı da son 30-40 yılda arttı. 1970'te popülasyonun %5'i iken 2003'te %20' i bulmuştur (Gebreselassie, 2006 , s. 5).

Dışarıdan gelen gıda yardımının ülke içinde bedava dağıtımı ülkede gıda fiyatlarını da aşağı çekmekte, bu da yerli üretim gıdaların da düşük fiyattan gitmesine ve ziraat veya hayvancılıkla geçinen halkın alım gücünün düşmesine neden olmaktadır. Yine yiyecek yardımının taşınması, dağıtımı gibi işlerde sadece yiyecek karşılığı insanların çalıştırılması hem alım güçlerini düşürmüş hem de toprak veya hayvanların bakımı işler gibi uzun vadeli uğraşları bırakır hale gelmişlerdir (Adenew, 2004, s. 145-146).

Sürekli gıda yardımının yapıldığı bir bölgede gözlem ve söyleşiler yapan bir ekibe bir Etiyopyalı'nın "Sizin köyde yağış nasıl bu yıl?" sorusuna söylediği, yaygın olarak da dile getirilen "Kanada'da havaların iyi gitmesi için duacıyım" cevabı da halk arasında dışardan gelen direk gıda yardımının oluşturduğu bağımlılığı da göstermektedir (Gebreselassie, 2006 , s. 7,p.2).

Sadece halk değil Etiyopya hükümetleri de dışarıdan hazır gıda yardımlarının verdiği rahatlık ve güven duygusu ile tarım ve hayvancılık yatırımı yerine askeri yatırımlarını arttırmıştır. Giderek bakımı, desteği azalan tarım ve hayvancılık sektörünün verimi ve üretim gücü azalmaktadır (Gebreselassie, 2006 , s. 8).

1990 sonrası insani yardım konseptine direk yardımlar yanında, kalıcı çözümler için yatırım ve kalkınma yardımları girse de yazılı planlamalarda yer olsa bile bunların pratikte hayata geçirilmesi çok etkin olamamıştır. Etiyopya özelinde bu kalkınma yardımları için o kadar farklı model denenmiştir ki devamlılıkları ve etkinliklerini de görmeye fırsat olmamıştır (Adenew, 2004, s. 147).

Der Spiegel'de yayınlanan makalesinde Erich Wiedeman;

"2003 yılında BM 1.5 milyon ton hububat yardımı yaptı Etiyopya'ya, fakat bu yardım Etiyopyalılardan ziyade donör ülkelerin çiftçilerinin yüzünü güldürdü. Etiyopya'daki

çiftçiler, bedava ithal hububatın pazar fiyatlarını düşürmesinden dolayı kendi hâsılatlarını, masraflarının yarı fiyatına satabildiler. " (Wiedemann, 2005).

Sürekli dış gıda yardımlarının yardıma muhtaç ülkede genel olarak ülke içi zirai ve hayvansal üretime akut ve kronik etkileri; akut olarak yerli üreticinin alım gücünü düşürerek uzun vadede de yerli üretimi ve gelişimi zayıflatarak menfi olmaktadır. Bunun için, ithal gıda yardımının kıtlık kuraklık dönemlerinde ülkedeki gıda eksikliğini karşılayacak şekilde, daha fazlası değil ve doğru zaman ve gerçek ihtiyaç bölgelerine yapılacak şekilde planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Bu konuda bir çalışma olarak Levinson ve McMillan, 2004 çalışması vardır (Levinsohn & McMillan, 2007). Bu yardım çalışmaları ve kalkınma amaçlı yapılan yatırımlar sırasında ödenen ücretlerin ziraat ve hayvancılık yevmiyelerinden yüksek olması da üretimin azalmasında etkili olmaktadır. Bu duruma 'yardıma bağımlılık' anlamında şu örnek de verilebilmiştir. Toprak kayma ve kayıplarını önlemek üzere yapılan beton bariyer yapımında verilen işçilik ücretlerinin yüksek olması, gün boyu yapılan beton bariyerin sabah tekrar yapmak ve yeniden para alabilmek için gece yerliler tarafından yıkılması şeklinde bir kısır döngüye gidebilmektedir (Gebreselassie, 2006 , s. 12).

IHH aktif saha çalışanı görüşmecilerimize dışarıdan getirilen gıda yardımlarının ülke içi piyasaya ve üretime etkisi sahada nasıl gözlemleniyordu sorusu yöneltildi. Ve araştırmalarda belirtildiği gibi uzun süreli dış gıda yardımlarının ülke içi zirai ve hayvancılık üretimini düşürdüğü ile uyumlu yanıtlar alınmıştır. Ancak, akut krizler sırasında ülke içinden toplu gıda ve mal alımının da yüksek miktarlarda olursa yine iç piyasada yiyecek fiyatlarını aniden yukarı çekerek yerel alıcı ve tüketicileri zor durumda bıraktığı bilgisi de elde edilmiştir. Bu bilgi, yukarıdaki araştırmalarda belirtilmeyen ve onlara da tezat görünen bir durum olmuştur.

Soru: Dışarıdan gelen gıda yardımları iç piyasayı ve üreticiyi, halkı nasıl etkiliyordu?

Taner A.: Birleşmiş Milletler gıda yardımları geç geliyordu, kriz anında değil üreticinin ürünlerini, hayvanlarını pazarda satacağı zamanlar yardımlarda piyasaya geliyordu.

Böyle birkaç kere tekrarladığında üretici artık üretmemeye başlıyor. Yardım geç gelince, kriz sonrası gelince piyasada kriz ortaya çıkıyor ve üreticiler de giderek üretmemeye başlıyor kısır döngüye giriyor. Çünkü üretici zarar etmiş, belini biraz zor doğrultur artık. Bunu Somali'da yaşadık. Somali'nin Başbakanı diyordu bu durumu, fiyatları çok etkiliyor uzun vadeli üretimimiz azaltıyor diye. Yerelden de aynı şeyleri duyduğumuz için bunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Biz yapacağımız yardımları, birinci elden alıyoruz karaborsaya dikkat ediyoruz bahsettiğimiz gibi. Bir de şöyle bir durum var o bölgeden yüklü miktarda mal aldığımız zaman piyasada fiyat yükseltebiliyorsunuz, bu da haliyle önceden kendi alabilecek olanların alamamasına neden olabiliyor. Yani suni bir yokluk hali oluşturabiliyorsunuz. Buna da özellikle dikkat etmek gerekiyor. Yani o dengeyi korumak gerekiyor fiyatları çok yükseltmemek ve çok düşürmemek dengesi. Bu dengeyi gözeterek yeri geliyor oradan alıyoruz yerelden, yeri geliyor Türkiye'den alıp götürüyoruz. Fiyatları çok oynatmamaya çalışıyoruz (Altun & Songür, 2017).

2. Yardıma Bağımlılığı Arttıran Sosyopsikolojik Etkenler

Bağımlılık devlet bazında da oluşmakta, yıllık bütçeye bile dış yardım, gıda yardımları beklenen rutin bir gelir kaynağı olarak girmektedir.

Sürekli olan gıda yardımları nasıl bağımlılığa neden oluyor sorusuna şu şekilde açıklamalar yapılmıştır;

- Düzenli yardım gelecek olması ve bunun dışarıdan birileri tarafından yapılıyor düşünülüyor olması uzun vadede insanların kendi sorumluluklarını başkalarının üzerine atması anlamına gelmektedir.
- Meydana gelen bu sorumluluk azalması, mevcut kıtlığa neden olan sorunların çözümüne yönelik arayışları yavaşlatmakta veya durdurmaktadır.
- Gelen yardımlar bir alışkanlık ve bir gelir kaynağı olarak görülmeye başlanmakta, böyle bir davranış modeli-sosyal yapı oluşmaktadır ve bu yapının kendisi de tek başına sorun kaynağı olabilmektedir. *"Etiyopya'da kronik gıda yardımının en önemli etkisi insanların bu krizlerden kurtulmaya yol bulmak için takatini ve moralini alan depressif halleri (Gebreselassie, 2006 , s. 7, p.3). "*

- Dış gıda yardımları iç piyasanın dengesini bozmaktadır; gıda fiyatları ve işçi yevmiyeleri açısından bu da yerli zirai ve hayvansal üretimi negatif etkilemektedir (Wiedemann, 2005).

Bağımlılık oluşturmada sosyal ve psikolojik etmenler sahada nasıl gözlemlenmiştir? Bu soruya görüşmecilerimizin cevabı bu duruma kendi getirdikleri çözüm önerileri şeklinde olmuştur. İnsanların bu umudu kırık, depressif halleri nasıl düzeltilebilir, nasıl umut verilebilir üzerine açıklamaları oldu.

Soru: Yardıma bağımlılık oluşturmada sosyopsikolojik etkileri nasıl gözlemlemiştiniz?

Taner A.: Diğer bir husus, Türk tipi yardım diye bir şey var. Oysaki bu işin esası benim nazarımda Türk tipi değil de biz kendimiz sahabelerden örnek alarak; gidip kendi eliyle yardım verip bir de o adama teşekkür ediyorum 'benim zekâtımı aldığın, kirli malımdan kurtardığın için ' şeklinde. Kendiyle aynı eşit gören bu muameleyi bir beyaz insan gidip oradaki insanlara yapınca kendine özgüveni geliyor. Çünkü Somali sokaklarında değil bir Beyaz'ın kendi normal vatandaşının bile gezmesi zor imkânsız iken, yani diasporadaki Somaliler'den bahsediyorum, insanlar böyle düşünürken, haberlere bakıyor Türkiye'den gelen beyaz insanlar sokakta pazarlık yapıyor, gidiyor yardımını kendi dağıtıyor, birebir insanlarla görüşüyor pazarda, Somaliler sokağa çıkamaz derken bu adamlar sokakta dolaşiyor, geziyor alışveriş yapıyor, yeri geldiği zaman tartışıyor da, o zaman kendilerine öz güveni geliyor "Demek ki Somali o kadar sıkıntılı değil" diyorlar. Ondan sonra Somali'ye diasporanın dönüşü başladı. Somali krizinin bitme nedenlerinden birisi budur. Çünkü diasporada para vardır, yatırım yapmak ister, sonuçta bu insanlar da vatansever insanlar, parası varsa ülkesine de yatırım yapmak, kalkandırmak istiyor. Somali'nin diasporası güçlüdür özellikle 20- 25 yıllık bir iç savaş olduğu için dışarıya göç veriyor. Somaliler de dışarı yaşamaya daha açıktırlar. Kendileri dönüyor çocukların da hiç olmazsa yaz aylarında Somali kültürünü öğrenmesi için mutlaka gönderiyorlar ve yatırım yapıyorlar. Böylece ülkeye para gelmiş oluyor. Para girince ticaret hareketlendi, daha önceden Somali'ye gidenler bilir, hava alanı hemen çıkışından Cumhurbaşkanlığı Sarayına kadar Mekke-i Mükerrreme Caddesi vardır. İlk gittiğim zaman ben sokakta indim sokakta biriyle selamlaştım. Israrla bana dediler "aman yetkililere söyleme, başımıza iş gelir" tehlikeli olduğu için ana cadde olmasına rağmen sokaklar bomboştu. Şu an için o caddeden bir uçtan bir

uca yarım saatte- 45 dakikada ancak çıkabilirsin. Bayağı canlandı yani insanlar sokağa çıkmaya başladı. Somali yatırım yapılabilecek bir ülke olarak görüldü.2013 de böyle olmuştu yani 2011-2013 arası ben bu değişimi gördüm. Şimdi hala bu şekilde devam ediyor ekonomi de canlandı (Altun & Songür, 2017).

3. Alternatif Yaklaşımlar

Bu tür sürekli olan, hazır yardımların bağımlılık yapıcı etkisine karşı farklı alternatif yardım yöntemleri de uygulanmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de bölgedeki yiyecek kıtlığına uzun vadeli, köklü bir çözüm olarak ziraat ve hayvancılık sektörünü tekrar canlandırmak, gıda üretimini arttırıp ülkenin bu konuda dışarıya bağımlılığını azaltmak üzere Türkiye'den bir insani yardım kuruluşu olarak IHH tarafından Somali'de açılan Tarım Okulu ve Ziraat Fakültesi örnek verilebilmektedir.

Somali'de 2012'de Çiftçi Eğitim Merkezi olarak kurulan okulda, Somalili çiftçilere Türkiye'den giden profesyonel, alanında uzman hocalar tarafından derslerin verildiği eğitim ve modern üretim teknikleri için 1, 2, 4'er aylık kurslar açılmıştır (Somali Tarım Okulu, s. 6). Yine çiftçi ve zirai alanda çalışan elaman, işçiler yetiştirmek üzere, 2015 yılında eğitim yılı 3 yıl olan Somali Ziraat Meslek Lisesi açılmıştır. Teorik ve pratik eğitimlerinin verildiği lisede tarım uygulama alanları da mevcuttur (Somali Tarım Okulu, s. 8).

2014 yılında da Türkiye'deki Ziraat Fakülteleri modeline uygun, Somali Zemzem Üniversitesi bünyesinde 3 yıllık ziraat Fakültesi açılmıştır. Topraksız tarım teknolojilerinin de öğretildiği, 2000 metrekaarelik uygulama alanının olduğu fakültede, hem yerel meyve, sebze üretimi hem de yeni bitki, sebze üretimleri denenmektedir (Kuraklık, 2017, s. 10).

Verilen bu örneklerin kuruluş ve takibinde görev almış olan IHH Doğu Afrika Koordinatörü İsmail Songür'den bu çalışmalar hakkında detaylı bilgiler alınmıştır.

Soru: Yardımların bağımlılık oluşturmaması için nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz? Ve bu konuda örnek çalışmalarınız oldu mu?

***İsmail S.:** Uzun vadeli yardımlardan kurtarıcı olarak ben Tarım Okulu Tarım Üniversitesi'nin çok önemsiyorum. Afrika boynuzundaki en iyi en büyük Tarım Üniversitesidir, bölgede hiç denenmemiş türler ilk defa denendi, ilk portakalı biz götürmüştük mesela, düşünsenize 2012'de götürdüğümüz fidelerden 2016'da meyve verdi. Şimdi bu bölgede nelerin ekilip nelerin ekilemeyeceği müthiş bir araştırma oldu.*

Ne değişti biliyor musunuz? Toprakları çok bereketli güneş açısının çok iyi olmasına rağmen tarımdan hiç anlamaz halk vardı. Yani şöyle anlatayım; Türkiye'de mısır hasadı senede 2 defa mesela, hektar başına da senelik 800-900 ton bildiğim kadarıyla. Ama şu an oradaki ziraat mühendisimiz orada bir yılda beşinci hasadı aldı, bu şu anlama geliyor sene boyu ısı: 25-30 derece arası gayet ideal sebzeçiliğe çok uygun, don yok aşırı sıcak yok. Su varsa müthiş tarım yapılabilecek bir ortamdır.

Oradaki 2011 sonrası yapılan dağıtımlarda da, ihtiyacın sadece hayvancılık değil hayvancılığa bağlı tarım olduğunu da öğrettik. Hayvanların yiyeceği yoncalar. Önce günde 23 kilo süt veren hayvanlar yoncaların üretilmesinden turşulanma denen bir şey var ondan sonra hayvanların beslenmesinde 25-30 litre süte kadar çıktılar. Ve şimdi bunlar, var olan şartlara çok ufak dokunuşlarla bölgedeki verimin üretimin 10 kat artması demektir (Altun & Songür, 2017).

Alternatif yardım yöntemleri olarak yine bölgedeki kuraklık, susuzluk nedeniyle yaşanan krizlere yine bir önlem olarak su kuyularının açılması da gösterilebilir. Afrika kıtası yeraltı su kaynakları açısından aslında zengin bir bölgedir. Londra Koleji Üniversitesi Ve İngiltere Jeoloji Araştırma Kurumu çalışmalarına göre üstündeki sulardan 100 kat daha fazladır (Environmental research letters) (Somali Tarım Okulu, s. 4).

Bu amaçla, IHH yardım kuruluşu tarafından suyun bulunduğu derinliğe göre yüzeye veya derin su kuyuları açma projeleri başlatılmıştır. 2011'de yaşanan ağır kuraklık krizinden sonra, Doğu Afrika'da kuraklık önleme yöntemi olarak iki bini aşkın su kuyusu açılmıştır (Kuraklık, 2017, s. 37). Dünya genelinde ise 33 ülkede 6089 su kuyusu inşaa edilmiştir (Kuraklık, 2017, s. 50). Ve su depolama ve taşıma altyapısı ve teknolojisi eksikliği de suyolları, su depoları yapılarak düzeltilmeye çalışılmaktadır.

Soru: Afrika Kıtasında tekrar bağımlıktan kurtarıcı kendi kendine yeter bir üretkenliğin sağlanması için yaptığımız projeler var mıdır?

İsmail S.: Somali'deki Su Kuyuları Projesinin yüzde 60'ı insanların suya ulaşımı ile alakalı iken nerdeyse yüzde kırkı hayvanların nasıl su içeceği ile alakalı; develer için ayrı su yalıkları, keçiler için ayrı su içme yerleri, inekler için ayrı su yalıkları, su yollarına ihtiyaçları olacak, nasıl daha kullanışlı ve nasıl daha estetik olur? Ama insan için belki bu kadar ayrıntılı düşünülmemiştir. Niye çünkü bölgedeki bütün her şey hayvanlar üzerine kuruludur.

Ayrıca yetimhaneler yaptık. Özellikle kadın ve yetimlerin olduğu haneler için evinden çıkmadan uygulayabileceği projeler yaptık. Tavuk yetiştiriciliği mesela keçi yetiştiriciliği, evler en küçük bir kulübe vardır kenarını çevirmiştir. Toprakla ya da taşla çit oluşturmuştur. Orada ufak bir bahçe vardır. Bu bahçede bir oda içine 60 tane tavuk bırakıyorsun, o daha önce herkese muhtaç olan mahalleliye muhtaç olan kadın ay sonunda 110 dolar para kazanmaya başlamış, bölgede bu destek veren projelerde çalışan adamların maaşı 60 dolar mesela, kadın onların iki katı kazanmaya başlamış. Evinden çıkmıyor. İnsanlar kapısından yumurtasını alıyor, ya da tavuk alıyorlar (Altun & Songür, 2017).

VII. SONUÇ

İnsani yardım çalışmaları modern çağda, siyasi ve felsefe olarak gelişimine 19. yy'da başlamış olmakla birlikte politik ve ekonomik olarak artması ve güçlenmesi Soğuk Savaş dönemi ve sonrası, özellikle de 1990 sonrası dönemde olmuştur. Bu son 50-60 yılda insani yardım üzerine olan gelişmeler, insani yardım çalışmalarının eksik ve yanlışlarını görmede, istenmeyen, beklenmeyen yan etkilerini gözlemlemede önemli ipuçları vermiştir.

Buz tezin ilk bölümünde insani yardımın tarihsel ve felsefi, politik ve hukuki gelişimi kronolojik bir çerçevede incelendi. Ayrıca son yüzyıldaki modern insani yardım olgusunun gelişimini ve büyümesini genel olarak özetlemeye ayrıldı. Söz konusu incelemeler, bu süreçte insani yardımın, insani krizlerdeki acil ve ilk yardım konseptinden çıkıp çok daha geniş bir alana yayıldığı ve bunun hem ülke içi politikada hem de uluslararası arası ilişkilerde önemli bir bileşen haline geldiği sonucuna varıldı.

İnsani yardımın bu şekilde amaç ve sınırlarının genişlemesinde, ABD'deki Büyük Buhran sonrası merkezi devletçi yaklaşımların güç kazanması ve Soğuk Savaş döneminin anti-komünizm politikaları da etkili olmuştur. İnsani yardım alanının uzun vadeli sosyal, ekonomik gelişim ve yatırımları kapsamı ve bunları yaparken hem ekonomik olarak devlet desteğine ve işbirliğine duyulan ihtiyaç hem de geri kalmış ülkelerdeki insanların sosyal ve ekonomik iyilik durumlarının politik, siyasi olarak liberal özgürlükçü yaklaşımlarla bağlantılı kabul edilmesi durumu da eklenmiştir. Bütün bunlar birleştiğinde 'İnsani yardım' olgusunun da dünya sisteminde belli bir siyasi, ekonomik planın içerisinde girdiği ve buna bağlı planlar çerçevesinde ilerlediği gözlemlenmiştir.

Son dönemde kabul edilen R2P doktrini (Right to Protect =Koruma Sorumluluğu) ile ulusal devletlerin egemenlik haklarının çiğnenerek müdahale etme nedeni olarak "insani müdahale" adı altında uluslararası toplum veya iradeye bir sorumluluk, bir hak olarak tanınmıştır.

İnsani yardımların aktif ve büyük bir parçası haline gelen devlet dış yardımları bu iç içe geçmenin en önemli yanlarından, alanlarından birisi olmuştur. Bu alanın da zaten açık bir şekilde ulus devletlerin dış ilişkilerinin bir parçası olduğunun saklanan bir durum

olmadığı, her ülkede Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olduğu bilinmektedir. İnsani yardımın tarihsel gelişimi ve dış yardımları ve sivil toplum kuruluşlarının yardımlarını da içine alacak şekilde Türkiye özelinde ayrı bir başlık altında genel ayrıntıları ile özetlenmiştir.

İnsani yardım olgusunun bu kadar iç ve dış politika, uluslararası ilişkiler ve dünya ekonomisi ile iç içe geçmesinin pozitif yararları olduğu gibi çok ciddi yan etki ve komplikasyonları da gelişmiştir. Son yarım asır, bu çıkan negatif sonuçların ve handikapların tecrübe edilmesine ev sahipliği yaptı. İnsani yardım alanında çıkan bu güncel sorunların maddeler halinde İnsani Yardımın Güncel Sorunları ve Çözüm Arayışları başlığı altında incelenmiştir. Bunların başında insani yardım faaliyetlerine ve çalışanlarına karşı artan şiddet olaylarından dolayı güvenlik sorunları, insani yardımın alan ve hedeflerinin artmasından, genişlemesinden dolayı ortaya çıkan işleyişinin yavaşlayıp hantallaşması, misyon karmaşaları ve politik sorunlar gelmektedir. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünyada giderek artan iç çatışma ve iç savaş olgusu da buralara yapılan insani yardım çalışmaları açısından çok büyük sorunlar içeren ve çözüm arayışları ayrıca çalışılması gereken konulardır. İnsani yardımın alan ve bütçe olarak devasa bir boyuta gelmesi, artan bürokrasi ile hantallaşmasını, yapılan insani yardımların etkinliğini ve doğru yönlendirilip hedefine ulaşip ulaşmadığının da sorgulanıp araştırılması gerekmektedir.

Bu sayılan güncel problemlerin hepsi birer akademik çalışma konusu olmayı hak etmektedir. Tezde Afrika Kıtası özelinde son yirmi yılda giderek artan şiddette yaşanan açlık ve kıtlık krizleri ve bunların nedenleri üzerinden insani yardımın etkinliği, yöntemlerin doğruluğu ve yardımların bağımlılık yapıcı etkileri üzerinde duruldu. İnsani Yardım Bağlamında Afrika başlığı altında incelenen bu konular tezin son ana bölümünü oluşturdu. Bu başlık altında Afrika kıtasında yürütülen insani yardım politikalarını, aktif saha çalışmalarını ve bunların getirdiği yan etki ve komplikasyonları farklı, alternatif bakış açılarını ve önerileri ile birlikte incelendi. Farklı bakış açıları ve insani yardım politikası olarak, Afrika kıtasında son 10-20 yılda çok etkin hale gelen Çin ve Türkiye'nin insani yardımdaki devlet politikaları kullanıldı. Aktif saha pratikleri, uygulamalarına alternatif veya karşılaştırma unsuru olarak da, Türkiye'den insani yardım alanında en aktif STK'larından olan IHH İnsani Yardım Vakfı düşünüldü. Bunu için de IHH'nın Afrika kıtasında bulunmuş, insani yardım faaliyeti yürütmüş aktif saha çalışanlarından ikisi ile

röportaj yapılarak bilgi ve saha pratik ve tecrübeleri alınmış oldu. Bu şekilde insani yardımda tecrübeli olan Batılı gelişmiş ülkelerin teorik, felsefi ve pratikteki yaklaşımları ile bu alana son 20-30 yılda aktif olarak giren Doğu dünyasının aktörlerinin hem devlet hem de sivil ayağının karşılaştırılması yapılmış oldu. İnsani yardım politikalarının bugün getirdiği sonuçlar ile özellikle Afrika kıtasında belirgin olarak, Postkolonial ve Eleştirel Okullar tarafından yapılan eleştirilerine Türkiye ve ÇHC devlet politika yaklaşımları birer çözüm ya da alternatif olabilir mi sorusu ortaya çıktı. Bugün buna kısmi olumlu yanıtlar gelse de uzun dönemli sonuçları tam olarak gözlemlenemediği için kesin net sonuçlar çıkarmak şimdilik zor görünmektedir.

Saha çalışmalarındaki pratiklere, uygulamalara dair aktif saha çalışanlarının gözlemleri ve tecrübelerinin alınması, Batılı ülkeler kaynaklı akademik bilgi kaynaklarında görülen bu sorunların saha yansımalarını göz önünde canlandırması, hatta kendi farklı gözlemlerini ortaya koyması açısından çok önemli bir çıkarım olmuştur. Burada teorik bilgi ile pratik saha tecrübesinin uyuştğu, birbirini tamamladığı yerler olduğu gibi; örnek olarak, insani yardımda artan bürokrasi ile hantallaşması ve kıta ülkelerindeki rüşvet ve yolsuzluğun çözülmesi zor ciddi bir sorun olması gibi. Tam tersi olarak, örneğin literatürde yazılı olan dışarıdan gelen yardımların iç piyasa fiyatlarını düşürerek etkilemesine karşılık aktif sahadan farklı-zıt bir görüş olarak iç piyasadan çok mal alımının da fiyatları çok yükselterek yerli halkın alım gücünü etkilediği, düşürebildiğinin ortaya konması gibi görüşler de çıkabilmiştir. Yine ortak olarak kabul edilen sorunlara karşı farklı çözüm pratikleri de saha çalışanlarından elde edilen bilgiler arasında idi. Yardımların etkinliği, hedef kitleye ulaşmada kullandıkları yöntemler olarak ve sahadaki rüşvet, yolsuzluk ile mücadele yöntemleri de insani yardım için yazılı akademik alana önemli bir tecrübe aktarımı oldu. Ancak onların da devlet, hükümet yönetimi bazında giden yolsuzluk ve rüşvetler için yapacakları etkili bir şey olmadığı diğer Batılı insani yardım kuruluşları gibi teyit edildi.

Sonuç olarak insani yardım alanına aktif ve hızlı olarak katılan Türkiye'nin, Batılı gelişmiş ülkelerin bu alandaki bilgi birikimi ve tecrübesi ile çalışmalarından faydalanması, hem önceden yapılmış hataların tekrarlanmaması için hem de kendi yakın ve uzak tarih tecrübesinden yararlanarak insani yardım çalışmalarında daha etkin, köklü ve kalıcı çözümler üretebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca hem devlet

hem de sivil toplum bazında aktif, hızlı ve yoğun biçimde yürütülen insani yardım faaliyetleri üzerine şu ana kadar oldukça yavaş ve yetersiz olan akademik bilimsel çalışmaların da aynı yoğunlukta artması bu bilgi ve tecrübe birikiminin bütün dünyada bu alanda çalışanlara ve geleceğe aktarılabilmesi için ayrıca önemlidir. Bu yüksek lisans tezinin bu anlamda bir yeri olması hazırlayanın amaçları arasındadır.

KAYNAKÇA

Adenew, B. (2004). The Food Security Role of Agriculture in Ethiopia. *e-JOURNAL OF AGRICULTURAL AND DEVELOPMENT ECONOMICS*, 138-153.
www.ageconsearch.umn.edu:
<https://ageconsearch.umn.edu/bitstream/12012/1/01010138.pdf> adresinden alınmıştır

- Akbaba, S. (2016). Türkiye'de toplumsal kimlik bağlamında İnsani diplomasi ; Suriye Örneği. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 244-264). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akçay, E. (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.
- Akgül, Ö. (2016). Donörler Açısından Uluslararası İnsani Yardımların Etkinliği Sorunu: İnsani Etkinliğin Değerlendirilme Süreçleri. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de Ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 55-74). Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık.
- Alesina, A., & Dollar, D. (2000). Who Gives Foreign Aid To Whom and Why? *Journal Of Economic Growth*, 33-63.
- Aljazeera. (2012, 07 20). *Aljazeera*. www.aljazeera.com:
<http://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2012/07/201272081233390153.html> adresinden alınmıştır
- ALNAP. (2018, 01 10). *ALNAP*. /www.alnap.org: <https://www.alnap.org/about> adresinden alınmıştır
- Alsan, Z. M. (1950). 1949 Cenevre Sözleşmeleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi*, 38-39.
- Altun, T., & Songür, B. İ. (2017, Temmuz- Ağustos 14). İnsani Yardım Saha Çalışanları ile Röportaj. (F. Örgel, Röportajı Yapan)
- Armitage, R. L., & Nye, J. S. (2007). *Center for Strategic and International Studies*. 02 13, 2015 tarihinde www.csis-prod.s3.amazonaws.com: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf adresinden alındı
- Aslan, H. K. (2016). Dış Yardımların Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de Ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 75-100). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Assistance, G. H. (2016, 12). *Global Humanitarian Assistance*.
www.globalhumanitarianassistance.org:
http://www.globalhumanitarianassistance.org/report/gha2016/ adresinden
alınmıştır
- Aytaç, G. B. (2014). *Üçüncü Dünya Güvenliği Ve İnsani Müdahale*. İstanbul: Dezanj
Yayımları.
- Barnett, M. (2005). Humanitarianism Transformed. *Perspectives on Politics*, 723-740.
- Beehner, L., & Young, J. (2012, Temmuz 17). *www.worldpolicy.org*. World Policy
Journal: http://www.worldpolicy.org/blog/2012/07/17/failure-failed-states-index
adresinden alınmıştır
- Booth, K. (1995). Human Wrongs and International Relations. *International Affairs*,
103-126.
- Borgwardt, E. (2012). Michael Barnett, Empire of Humanity: A History of
Humanitarianism. . *The American Historical Review*, 1550–1551.
https://academic.oup.com/ahr/article/117/5/1550/42234 adresinden alınmıştır
- Brown, W. (2013). Sovereignty Matters: Africa, Donors, And The Aid Relations.
African Affairs, 112/447, 262-282.
- business-anti-corruption. (2016, Mayıs). *Somalia Corruption Report*. www.business-
anti-corruption.com: http://www.business-anti-corruption.com/country-
profiles/somalia adresinden alınmıştır
- Center For Strategic & International Studies. (2007). *A Smarter, More Secure America*.
Washington.
http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf
adresinden alınmıştır
- Coyne, C. J. (2013). *Doing Bad By Doing Good*. Stanford, California: Stanford
University Press.

- DARA. (2010). *The HRI Research Process and Methodology*. www.daraint.org:
<https://daraint.org/wp-content/uploads/2010/10/HRI-2010-EXE-SUM.pdf>
adresinden alınmıştır
- Dunant, H. (1959). *A memory of Solferino*. Geneva: International Committee of the Red Cross.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erhan, D. D. (2003, Ekim). ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları. *Stradigma Dergisi*, s. 1-21.
- Ertürk, A. (2014). *A comparative perspective into the overseas development assistance of China and Turkey in Africa*. İSTANBUL: İNSAMER.
- European Union. (2014, 11 20). *European Union*. www.publications.europa.eu:
<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f7972092-cb77-11e3-b74e-01aa75ed71a1/language-en> adresinden alınmıştır
- Farabi, M. E. (1990). *El-Medinetü'l Fazıla*, Çev. Nafiz Danışman. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fund for Peace. (2017, Aralık 18). www.fundforpeace.org. Fund for Peace:
<http://fundforpeace.org/fsi/2017/05/14/fsi-2017-factionalization-and-group-grievance-fuel-rise-in-instability/> adresinden alınmıştır
- Gebreselassie, S. (2006 , Mart 20-22). *Food Aid and Small-holder Agriculture in Ethiopia: Options and Scenarios*. www.gov.uk: <https://www.gov.uk/dfid-research-outputs/food-aid-and-small-holder-agriculture-in-ethiopia-options-and-scenarios> adresinden alınmıştır
- Global Humanitaria Assistance. (2017). www.devinit.org. Global Humanitaria Assistance: <http://devinit.org/wp-content/uploads/2017/06/GHA-Report-2017-Full-report.pdf> adresinden alınmıştır

Global Humanitarian Assistance Initiative. (2014). *Global Humanitarian Assistance*. 02 16, 2015 tarihinde www.globalhumanitarianassistance.org/:
<http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2014/09/GHA-2014-Ch-7-How-quickly-and-for-how-long.pdf> adresinden alındı

Global Humanitarian Assistance Initiative. (2016). *Global Humanitarian Assistance*. 08 23, 2016 tarihinde www.globalhumanitarianassistance.org/:
<http://www.globalhumanitarianassistance.org/country-profiles> adresinden alındı

Global-humanitarian-assistance. (2017). *www.global-humanitarian-assistance*. Global-humanitarian-assistance: <http://devinit.org/wp-content/uploads/2017/06/GHA-Report-2017-Executive-summary.pdf> adresinden alınmıştır

Good Humanitarian Donorship. (2003). *Good Humanitarian Donorship*.
www.ghdinitiative.org: <https://www.ghdinitiative.org/ghd/gns/principles-good-practice-of-ghd/principles-good-practice-ghd.html> adresinden alınmıştır

GrayWilson, S., Ülkü, M., & Bell, K. M. (2014, 06 13). Modeling the impact of donor behavior on humanitarian aid operations. *Springer Science+Business Media New York 2014*, s. 153-168.

Holzmann, P., Boudrea, T., Holt, J., Lawrence, M., & O'Donnell, M. (2008). *The Household Economy Approach, A guide for programme planners and Policy-makers*. London: Save the Children. www.hea-sahel.org: <http://www.hea-sahel.org/publications/autres-publications/the-hea:-a-guide-for-programme-planners-and-policy-makers-20082644451.pdf> adresinden alınmıştır

Hornberger, J. G. (2003, Eylül 26). *The Future of Freedom Foundation*. www.fff.org:
<https://www.fff.org/explore-freedom/article/foreign-aid-bribery-blackmail-extortion-theft/> adresinden alınmıştır

Human Rights Watch. (1991). *Human Rights Watch*. www.hrw.org:
<https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/Ethiopia919.pdf> adresinden alınmıştır

- IHH İnsani Yardım Vakfı. (2017). *Kuraklık*. İstanbul: IHH İnsani Yardım Vakfı.
- IHH, İnsani Yardım Vakfı. (tarih yok). *Somali Tarım Okulu*. İstanbul: IHH, İnsani Yardım Vakfı.
- International Committee of Red Cross. (2017, December 17). *www.icrc.org*.
International Committee of Red Cross:
<https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols> adresinden alınmıştır
- KazdeJong, ConoAriti, SaskiavanderKam, TrudyMooren, LeslieShanks, GiovanniPintaldi, & RolfKleber. (2016, 06 17).
MonitoringandEvaluatingPsychosocial
InterventionOutcomesinHumanitarianAid. *Plos One*, s. 1-16.
- Kılıç, M. (2015, Temmuz). Uluslararası İlişkiler, Yeşil Kuşak Teorisi ve Örnekleri.
INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE RESEARCHES, s. 50-72.
- Lakitsch, M., Wolter, S., & Pokoo, J. (2015). *Humanitarian Assistance in West Africa and Beyond*. Austria: Austrian Study Centre for Peace and Conflict Resolutio.
- Levinsohn, J., & McMillan, M. (2007). *Does Food Aid Harm the Poor?*
www.emerald.tufts.edu:
<http://emerald.tufts.edu/~mmcmilla/papers/McMillanDoesFoodAidHarmThePoor.pdf> adresinden alınmıştır
- Little, P. D. (2008). Food Aid Dependency in Northeastern Ethiopia: Myth or Reality.
World Development, 860-874.
- Meininghaus, E. (2016). Humanitarianism in intra-state conflict: aid inequality and local governance in governmentand opposition-controlled areas in the Syrian war.
Third World Quarterly, 1454-1482.

- Mills, K. (2002, Mart). Neo-Humanitarianism: The Role of International Humanitarian Organizations in The Emerging Global Order. *Annual Meeting of International Studies Associations*.
- Morgenthau, H. (1962). A political Theory of Foreign Aid . *The American Political Science Review*, 301-309.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Moyd, M. (2016). What's Wrong with Doing Good? Reflections on Africa, Humanitarianism, and the Challenge of the Global. *Africa Today*, <vol.63, No.2, 92-96.
- OECD. (2008). *Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, OECD*. www.oecd.org: <http://www.oecd.org/dac/effectiveness/34428351.pdf> adresinden alınmıştır
- Onar, D. N. (2009, 3). Neo-Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy. *Center For Economics and Foreign Policy Studies*.
- Oxfam Briefing Note. (2010, Aralık 15). *Hunger in the Sahel: a permanent emergency*. www.oxfam.org: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/hunger-in-the-sahel-a-permanent-emergency-15122010-en_4.pdf adresinden alınmıştır
- Özçelik, A. O. (2016). İnsani Yardımlar Bağlamında Koruma Sorumluluğu. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de Ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 203-226). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özlük, E. (2016). İnsani Diplomasi'nin "İnsan(i)" Boyutu. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de Ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 1-33). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Polman, L. (2014). *Kriz Kervanı*. İstanbul: Paloma.

- Resmi Gazete. (2005). *Resmi Gazete*. www.resmigazete.gov.tr:
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050421-7.htm> adresinden alınmıştır
- Roberts, A. (1999). NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo. *Survival*, 102-123.
- Rotberg, R. I. (2008). *China into Africa: Trade, Aid, and Influence*. Washington: Brookings Institution Press.
- Sarver, R. (2007). Counterpoint: UN MDGS and U:S: AID to Africa: İneffective and Unrealistic. *International Social Science Review*, 79-86.
- Save The Children. (2016). *Save The Children*. www.savethechildren.org:
<http://www.savethechildren.org/site/c.8rKLIXMGIpI4E/b.6229507/k.C571/History.htm> adresinden alınmıştır
- Securty, A. W. (2016). *Aid Worker Securty*. <https://aidworkersecurity.org>:
<https://aidworkersecurity.org/incidents/report/summary> adresinden alınmıştır
- Ses Türkiye. (2013, 01 10). www.yasaryakis.com.tr. Yaşar Yakış:
<http://www.yasaryakis.com.tr/yasar-yakis-ses-turkiyeye-konustu/> adresinden alınmıştır
- Shilhavy, B. (2015, 02 17). *Global Research Center*. 02 25, 2015 tarihinde
<http://www.globalresearch.ca/>: <http://www.globalresearch.ca/mass-sterilization-kenyan-doctors-find-anti-fertility-agent-in-un-tetanus-vaccine/5431664> adresinden alındı
- Smith, H. (2007). *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*. *UN University Press*, 36-62.
- Tabak, H. (2016). Normlar ve Dış Yardımlar. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de Ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 34-54). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tabak, H. (2016). Normlar ve Dış Yardımlar . E. Akıllı içinde, *Türkiye'de Ve Dünya'da Dış Yardımlar Türkiye* (s. 34-54). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Tambo, E., Ugwu, C. E., Guan, Y., Wei, D., Xiao-Ning, & Xiao-Nong, Z. (2016). China-Africa Health Development Initiatives: Benefits and Implications for Shaping Innovative and Evidence-informed National Health Policies and Programs in Sub-saharan African Countries. *International Journal of MCH and AIDS, Vol.5 Issue.2*, 119-133.
- The Aid Worker Security . (2016). *The Aid Worker Security Database*.
www.aidworkersecurity.org:
https://aidworkersecurity.org/incidents/report/tactictrends adresinden alınmıştır
- the United Nations. (2017, December 17). *www.legal.un.org*. Repertory of Practices of United Nations Organs: <http://legal.un.org/repertory/art1.shtml> adresinden alınmıştır
- TİKA. (2013, 04 03). *TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI*.
www.tika.gov.tr: [http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/ \(TİKA\).pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/(TİKA).pdf)
adresinden alınmıştır
- TİKA. (2016). *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*. www.tika.gov.tr:
<http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2016/T%C3%BCrkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu%202016.pdf> adresinden alınmıştır
- TİKA. (2018, 01 10). *www.tika.gov.tr*. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden alınmıştır
- Tüfekçi, Ö. (2016). Yükselen Güçler ve Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar. E. Akıllı içinde, *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* (s. 101-119). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2017, Aralık 24). *www.mfa.gov.tr*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> adresinden alınmıştır

Ulusal Ajans. (2018, 01 10). *www.ua.gov.tr*. Ulusal Ajans:

<http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/gen%C3%A7lik-program%C4%B1/%C3%B6%C4%9Frenme-hareketlili%C4%9Fi/avrupa-g%C3%B6n%C3%BCll%C3%BC-hizmeti> adresinden alınmıştır

UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2010, Temmuz 16). *Niger Emergency Humanitarian Action Plan Revision (16 July 2010)*.

www.reliefweb.int: <https://reliefweb.int/report/niger/niger-emergency-humanitarian-action-plan-revision-16-july-2010> adresinden alınmıştır

UNCHR. (2016). *www.unhcr.org*. UNCHR: <http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf> adresinden alınmıştır

United Nations. (2009, January 12). *www.un.org*. United Nations:

https://www.un.org/ruleoflaw/files/SG_reportA_63_677_en.pdf adresinden alınmıştır

United Nations Security Council. (1991, April 5). *www.un.org*. United Nations Security

Council: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement> adresinden alınmıştır

USAİD. (2016). *Aid Worker Security*. 02 15, 2016 tarihinde www.aidworkersecurity.org:

<https://aidworkersecurity.org/incidents/report/summary> adresinden alındı

VOA New. (2012, 07 16). *VOA News*. www.voanews.com:

<https://www.voanews.com/a/un-reports-says-somali-government-corrupt/1405372.html> adresinden alınmıştır

Wiedemann, E. (2005, Kasım 28).

<https://www.globalpolicy.org/component/content/article/211-development/44622-addicted-to-aid-in-ethiopia.html>. *Der Spiegel*, s. <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/211-development/44622-addicted-to-aid-in-ethiopia.html>.

- Wolf, C. J., Wang, X., & Warner, E. (2013). *RAND-National Defence Research Institue*. Wwww.rand.org: Wwww.rand.org/pubs/research_reports/RR118 adresinden alınmıştır
- World Food Programme. (2010, Mayıs 228). *Hunger Crisis Deepens In Africa's Sahel Region*. www.wfp.org: <http://www.wfp.org/stories/hunger-season-looms-over-africa%E2%80%99s-sahel-region> adresinden alınmıştır
- World Food Programme. (2010, Temmuz 20). *World Food Programme*. www.wfp.org: <https://www.wfp.org/news/news-release/wfp-plans-massive-scale-hunger-relief-operation-needs-grow-dramatically-drought-hit-niger> adresinden alınmıştır
- Yapıcı, M. İ. (2007). Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin. *Uluslararası Hukuk ve Politika* , 1-24. www.uhim.org: <https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/bosna-hersek%C2%B4te-gerceklestirilen-askeri-mudahalenin-uluslararasi-hukuktaki-yeri-2412-d.pdf> adresinden alınmıştır
- Yost, R. M. (2016). *Kirkwood Community College*. <http://www.kirkwood.edu/faculty:http://faculty.kirkwood.edu/ryost/Famine.htm> adresinden alınmıştır
- Yu, G. T. (1977). China's role in Africa,. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 432,, 96-109.